

"JADRANSKA STRAŽA" U MONARHISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Ursić, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:805262>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)



UNIVERSITY OF SPLIT



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

„JADRANSKA STRAŽA“ U MONARHISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

LUKA URSIĆ

Split, rujan 2021.

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

„JADRANSKA STRAŽA“ U MONARHISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Student:
Luka Ursić

Mentor:
prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Split, rujan 2021.

Sadržaj

Uvod	4
Definiranje osnovnih pojmova	6
Italija i pogranična područja do Rapalskih ugovora	7
Hrvatska do osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca	10
Počeci Jadranske straže i prve godine djelovanja	15
Osnivanje Jadranske straže u Splitu	15
Stanje do kongresa u Sarajevu 1929. godine	18
„Jadranska straža“ i vlast u Jugoslaviji – od sklada do disonance	24
Suradnja s građanskim društvima i organizacijama	32
Suradnja s emigracijom	36
<i>Modus operandi</i> Jadranske straže	40
Propaganda i propagandne aktivnosti – najmoćniji alat Jadranske straže	40
Glasnik Jadranske straže kao odraz propagande u službi ideologije integralnog jugoslavenstva	51
Sukob sa glasnikom „Hrvatska riječ“ kao odraz ideologije Jadranske straže	55
Meštrović, Tartaglia i „Jadranska straža“	58
„Jadranska straža“ i propaganda o Italiji	60
Suočavanje s centralističkim tendencijama beogradskih odbora	64
Nadmetanje beogradskih i splitskih odbora oko nadmoći	64
Od Ljubljanskog kongresa – politika i problem narodnog jedinstva	66
Zaključak	73
Literatura	76
Popis priloga	80
Sažetak	82
Summary	82

Uvod

„Jadranska straža“ civilna je organizacija osnovana 1922. godine u Splitu, u razdoblju anakon Prvog svjetskog rata i nakon formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Njezino djelovanje usredotočeno je na promicanje pomorstva i svih djelatnosti vezanih uz more i ratnu mornaricu. O ovoj organizaciji nije se mnogo pisalo u historiografiji. Jedino kapitalno djelo je monografija „Jadranska straža 1922.-1941.“ autorice Norke Machiedo Mladinić iz 2005. godine, koja na osnovi izvornih arhivskih vrela u Arhivu grada Zagreba daje pregled strukture i djelovanja organizacije, njenog širenja i njene propagandne djelatnosti sve do kraja rada organizacije 1941. godine, kada je uspostavljena vlast Nezavisne Države Hrvatske.¹ Problem ove monografije je nedostatak veće slike djelovanja Jadranske straže – njen fokus leži na ocrtavanju povijesti hrvatske strane organizacije bez šireg konteksta. Malo je pažnje posvećeno stavovima Jadranske straže o Italiji i prema takozvanom Jadranskom pitanju, kao i kontekstu njenog djelovanja u monarhističkoj Jugoslaviji, uzimajući u obzir nominalnu apolitičnost ove građanske nestranačke organizacije. Igor Tchoukarine u svoja dva članka (2011., 2019.) obradio je odnos na osovini Beograd – Split, to jest odnos dva najvažnija ogranka Jadranske straže, te je analizirao njene aktivnosti, kao i one Italije oko mobilizacije Jadranskog mora u političke i ideološke svrhe. Tchoukarine postavlja tezu da je „Jadranska straža“ kroz potenciranje kolektivne identitetske politike zasnovane na službenoj politici integralnog jugoslavenstva i zajedničkih interesa naroda Jugoslavije nastojala stvoriti jedinstvenu naciju okrenutu ka moru, što je vidljivo iz odnosa prema dinastiji Karađorđević, širokog opsega djelatnosti organizacije i raznolikih nacionalnih pripadnosti članova. Naglašava, pak, da je svejedno među razlozima neuspjeha organizacije zapravo interni konflikt između beogradske struje koja je zastupala velikosrpske centralističke koncepcije države naspram onih pro-hrvatskih federalističkih 1930-ih godina.² Cilj ovog rada je dati odgovor na pitanje koliko je „Jadranska straža“ uistinu bila apolitična i koliko je njeno djelovanje bilo usklađeno sa stavovima tadašnjeg političkog *establishmenta*. Koliko je podupiranje politike integralnog jugoslavenstva od strane Jadranske straže bilo uistinu ideološko, a koliko poštivanje *realpolitike* s ciljem poboljšanja sveopćeg stanja (posebice ekonomskog) na obalnom području prve Jugoslavije? Kako je politička i gospodarska situacija u Jugoslaviji utjecala na rad i

¹ Norka Machiedo Mladinić, *Jadranska straža 1922.-1941.*, Dom i svijet, Zagreb 2005.

² Radi se o člancima: Igor Tchoukarine, „To serve the King, the State and the people: the Adriatic Guard's ambiguous position in interwar Yugoslavia“, *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, vol. 26, br. 1, 2019, 121-140., dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13507486.2018.1468737>; Igor Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea: The Adriatic Guard and Identity Politics in Interwar Yugoslavia“, *Austrian History Yearbook*, vol. 42, 2011., 33-51., dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S0067237811000038>

ideologiju Jadranske straže? U svrhu toga se ovaj rad oslanja ponajprije na primarne izvore. Među njima sigurno je najvažniji arhiv Jadranske straže (dalje u tekstu: arhiv J. S.) koji se nalazi u fundusu Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu, a koji je nastao iz fonda centrale Jadranske straže u Splitu, prvotno smještenog u splitskom ogranku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dio izvornog arhiva Jadranske straže (publikacije, zapisnici sjednica), smješten u biblioteci Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu, također će biti korišten. Poslužit će i arhiv dr. Ive Tartaglie,³ dugogodišnjeg predsjednika Jadranske straže, koji je sastavljen od njegove privatne korespondencije, bilješki, publikacija i eseja. Ta dva fonda sadrže pisma, razne spise, zapise sjednica, skice govora, kao i publikacije Jadranske straže – njen glasnik, razne traktate i eseje, propagandni materijal i djela iz naklade Pomorske biblioteke Jadranske straže.

³ Za detaljan pregled sadržaja, vidi Mihaela Kovačić, *Arhiv dr. Ive Tartaglie u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Split 2013.

Definiranje osnovnih pojmova

Jugoslavenstvom i njegovim definicijama u kontekstu međuratnog razdoblja bavio se niz autora.⁴ U ovom radu bit će prihvaćena trostruka definicija tog koncepta koju stvara povjesničar Wolfgang Behschnitt, a prenosi je i uz nju pristaje Axboe Nielsen (2014.); prvo, kao unitarnog jugoslavenstva, u kojem „Južni Slaveni tvore etničku cjelinu ali ne traže homogenizaciju... već stvaranje jedne nacije“; drugo, kao integralnog jugoslavenstva, čiji pobornici zahtijevaju stvaranje jedne jedinstvene jugoslavenske nacije kao i homogenog jugoslavenskog nacionalnog identiteta; treće, kao pseudo-jugoslavenstva koji u stvari prikriva pro-srpske, hrvatske ili slovenske agende.⁵ Integralno jugoslavenstvo Jakir (2019.) također postavlja kao onu ideologiju koju se kao državnu politiku „pokušalo za vrijeme šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra, s ciljem stapanja „svih južnoslavenskih (id)entiteta u jedinstvenu jugoslavensku naciju“ postaviti kao jedinu.⁶ Gross (1968./1969.) je također pružila trostruku definiciju jugoslavenske ideje; prvu, s ponekim elementima unitarizma, uz pretpostavku zbližavanja u „zajednicu Južnih Slavena, uz eventualnu integraciju u daljoj budućnosti“; drugu, nedosljednu unitarističku ideju koja pretpostavlja ujedinjenje uz „održanje posebnih nacionalnih individualnosti“; treću, „dosljednu unitarističku ideju“, s tri varijante; velikosrpskom, po kojoj Srbi kao nacija „apsorbiraju ostale „dijelove“ nacije“; onom koja predlaže stapanje „Srba, Hrvata i Slovenaca u jugoslavensku naciju“ i posljednjom, koja predlaže stapanje Srba i Hrvata, dok bi Slovenci bili poseban element koji je pak poželjno integrirati u cjelinu.⁷ Dakle, integralno jugoslavenstvo u ovom radu pretpostavlja se kao ideologija s ciljem stapanja u jedinstvenu jugoslavensku naciju bez izraženih specifičnih nacionalnih identiteta. U tom kontekstu se sintagma „politički *establishment*“ koristi kao istoznačnica za pristaše i predstavnike službene politike integralnog jugoslavenstva. Izraz „*realpolitik*“ koristi se za političku filozofiju koja odbacuje ideal ili ideologiju (u ovom slučaju integralnu jugoslavensku) i prihvaća pragmatizam s ciljem ostvarivanja određenih ciljeva⁸ – primjerice, ekonomskog i društvenog boljitka istočne jadranske obale.

⁴ Vidi Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*, Plava Biblioteka, 1984.; Christian Axboe Nielsen, *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia*, University of Toronto Press, Toronto 2014.; Mirjana Gross, „Nacionalne ideje studentske omladine u Hrvatskoj uoči I. svjetskog rata“, u: *Historijski zbornik*, vol. 21-22, Zagreb, 1968.-1969., 75-143.; Stevo Đurašković, „Ideologija Organizacije jugoslavenskih nacionalista (Orjuna)“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, 2011., 225-247.; Ljubomir Antić, „Nacionalna ideologija jugoslavenstva kod Hrvata u dvadesetom stoljeću“, u: Ljubomir Antić (ur.), *Hrvatska politika u dvadesetom stoljeću*, Zagreb 2006., 35-69.; Aleksandar Jakir, *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.*, Leykam International, Zagreb 2018.

⁵ Nielsen, *Making Yugoslavs*, 15-18.

⁶ Jakir, *Dalmacija*, 98.

⁷ Gross, „Nacionalne ideje“, 140.

⁸ <https://www.britannica.com/topic/realpolitik>

Kontekst osnivanja Jadranske straže

Italija i pogranična područja do Rapalskih ugovora

O Jadranskoj straži ne može se govoriti bez postavljanja konteksta njenog osnivanja. Pod tim se misli na događanja u Italiji i na istočnoj obali Jadrana pred Prvi svjetski rat, manifestirana u vidu talijanskog iredentizma; na rad i aktivnost Jugoslavenskog odbora (posebice po pitanju Londonskog ugovora) i na osnivanje nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Povijest talijanskog iredentizma i imperijalizma seže puno dalje od Prvog svjetskog rata i nije tema ovog rada; detaljno je obrađena u drugim monografijama.⁹ Osvrt na ovu pojavu se mora dati u ovom radu, ali u vidu oživljavanja iredentizma početkom 20. stoljeća. Građanska udruženja poput *Patria Nostra* i *Società Dante Alighieri*,¹⁰ u suštini talijanske nacionalističke organizacije, aktivno su djelovala na promoviranje talijanske kulture, jezika i nacionalnih osjećaja van matičnog teritorija Italije. Posebno se ističe njihov rad u Istri i Dalmaciji.¹¹ *Patria Nostra* i njoj srodna tršćanska *Società per il progresso* su zbog iredentističkih težnji ugašene od strane Austro-Ugarske, ali ih je ubrzo zamijenila *Lega Nazionale*, s istom svrhom i ciljem, a prvenstveno sličnom aktivnošću oko mobilizacije talijanskog stanovništva u pograničnim područjima.¹² Te poruke prenijele su se u talijanske publicističke i znanstvene krugove; Ruggero Timeus i Mario Alberti pogotovo su se istakli po promoviranju iredentizma.¹³

Pred Prvi svjetski rat, piše Cattaruzza (2017.), među talijanskim političarima i emigrantima na istočnoj jadranskoj obali buja nacionalizam povezan s imperijalističkim tendencijama u vanjskoj politici. Spomenuti Ruggero Timeus poznat je po pamfletu *Trieste* u kojem je Trst predstavio kao polazišnu točku za ekspanziju na istok. Krajem 1914. godine, nacionalističke snage okupile su se u manjinsku, ali glasnu intervencionističku frontu s radikalima, sindikalistima i republikancima. Zajedno s organizacijama poput novoosnovanih *Associazione Nazionalista Italiana* i *Pro Dalmazia Italiana* demonstracijama i propagandom

⁹ Vidi Cattaruzza, 2017.; Pederin, 2009.; Večerina, 2001.; Pergher, 2018.; Bobbio i Cochrane, 1995. i druge; za iredentizam u Dalmaciji, vidi Vrandečić, 2002.; 2009.

¹⁰ Cattaruzza, 32-33.; *Patria Nostra* osnovana je 1885. godine u Trstu sa svrhom promoviranja osnivanja talijanskih škola i vrtića u Istri i Dalmaciji. *Società Dante Alighieri* radila je na širenju talijanskog jezika izvan granica Italije, primarno na istočnoj Jadranskoj obali; imala je široku mrežu obavještajaca koji su informirali talijansku vlast.

¹¹ Večerina, 18-19.

¹² Cattaruzza, 32-33.; *Patria Nostra* osnovana je 1885. godine u Trstu sa svrhom promoviranja osnivanja talijanskih škola i vrtića u Istri i Dalmaciji. *Società Dante Alighieri* radila je na širenju talijanskog jezika izvan granica Italije, primarno na istočnoj Jadranskoj obali; imala je široku mrežu obavještajaca koji su informirali talijansku vlast.

¹³ Večerina, 18-20.; Cattaruzza, 41-42.

nastoje iskoristiti već nemirne osjećaje talijanske javnosti i gurnuti Italiju u rat. U tim pro-ratnim idejama pridružili su im se neki talijanski demokrati i socijalisti.¹⁴

U talijanskom parlamentu, lijevo-liberalne struje predvođene premijerom Giovanniem Giollitiem držale su neutralnost u ratu. Ostavkom Giollitia u ožujku 1915. godine zbog teške ekonomske i fiskalne situacije u Italiji i dolaskom Antonia Salandra na vlast pokreće se razgovor oko ulaska u rat. Salandro je odstupio 13. svibnja 1915. godine, kada je parlament izglasao neutralnost. Nacionalisti i iredentisti prosvjedovali su protiv te odluke. U agitiranju javnosti ponajviše su se istakli Benito Mussolini u Milanu i Gabriele D'Annunzio u Rimu. Usred nemira, kralj moli Salandra da ponovno sastavi vladu. U međuvremenu se nastavljaju pregovori oko ulaska u rat. Trojni savez, to jest Austro-Ugarska kao njegova članica i suparnica Italiji na Jadranskom moru, nije mogla dati teritorijalne ustupke koje je talijanska strana zahtijevala. Ustupanje tolikog dijela teritorija ne bi samo značilo disoluciju Austro-Ugarske, navodi Cattaruzza (2017.), već i direktan sukob Italije i država južnih Slavena. Italiji su južni Slaveni bili značajniji problem nego sama Austrija. Talijanski poslanici pregovarali su u Londonu s britanskim ministrom vanjskih poslova Edwardom Greyem i u Sankt Petersburgu sa ruskim ministrom vanjskih poslova Sergeyem Sazonovom oko teritorijalnih ustupaka na istočnoj Jadranskoj obali u zamjenu za priključivanje u rat na strani Antante. Istovremeno, Jugoslavenski odbor, osnovan u Parizu 30. travnja 1915. godine pokrenuo je oštru diplomatsku i propagandnu akciju kako bi se suprotstavio talijanskim zahtjevima. Iznad ostalih su se istaknuli Ante Trumbić i Frano Supilo, potpomognuti u djelovanju od predsjednika srpske vlade Nikole Pašića. Privremeno su imali potporu ministra Sazonova, dok su ministar Grey i francuski predsjednik Raymond Poincaré odobravali ustupke Italiji. Kada je Rusija promijenila svoj stav, pristupilo se pregovorima koji su prethodili Londonskom ugovoru.¹⁵

¹⁴ Cattaruzza, 42-45, 50-57, 66.; Liberali i socijalisti su ostavljali Dalmaciju novoj južnoslavenskoj državi, a Italiji prisvajali samo Istru. Među njima se posebno istakao Gaetano Salvemini. S druge strane, nacionalisti i iredentisti tražili su veće dijelove istočnojadranske obale. Salvemini je bio svjestan da će to voditi do sukoba sa južnim Slavenima; kasnije će upozoravati kako ispunjavanje Londonskom ugovora znači i trajan sukob na istočnoj Jadranskoj obali. Tvrdio je (u čemu se slagao i Jugoslavenski odbor) da bi odustajanje od prisvajanja Dalmacije Italiji značio trajan mir i dobre odnose sa novom državom južnih Slavena u nastajanju.

¹⁵ Cattaruzza, 55-70.; Večerina, 15-28.

U Londonskom ugovoru od 26. travnja 1915. stoji da će Italiji pripasti Istra i dio Kvarnera¹⁶, Dalmacija¹⁷ i otoci na njenom sjeveru i zapadu¹⁸, dok se Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori ostavlja obala „...od Voloskog zaliva na istarskoj granici do sjeverne dalmatinske granice“, s njom i „ugarsko primorje i čitavu hrvatsku obalu“, uključujući Rijeku, Novi, Karlobag i otoke Krk, Prvić, Sv. Grgur, Goli i Rab. Uz to se ostavlja „u donjem Jadranu (u krajevima koji interesuju Srbiju i Crnu Goru)“ obala „od rta Planke do rijeke Drim, s važnim pristaništima Split, Dubrovnik, Kotor, Bar, Ucinj i Sv. Ivan Medovanski, i otoke Veliki Drvenik, Mali Drvenik, Čiovo, Šoltu, Brač, Jakljan pak Koločep“, dok je Drač ostavljen „nezavisnoj muslimanskoj državi Albaniji“. ¹⁹ Ove ustupke opovrgava Jugoslavenski odbor, ali i predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Woodrow Wilson; on će ulaskom SAD-a u Prvi svjetski rat inzistirati na nelegitimnosti Londonskog ugovora, jer se suprotstavlja načelu samoodređenja naroda istaknutom u njegovih četrnaest točaka, prije svega u pogledu suvereniteta južnoslavenskih naroda.²⁰

Usred talijanskog poraza u Caporetu (kolovoz 1917.) i ruskog napuštanja rata usred revolucije (čime je Jugoslavenski odbor izgubio saveznika), obje strane pristale su pregovarati.²¹ Rimski pakt, objavljen 10. travnja 1918. na osnovi sporazuma Trumbić – Torre od 7. ožujka, predviđao je zajedničku borbu Italije i „jugoslavenskog naroda“ zajedno s ostalim narodima protiv Austro-Ugarske koja je viđena kao „...osnovna zapreka ostvarenju... težnja i... prava“ svih naroda pod Austro-Ugarskom. Italija je ovim paktom priznala jugoslavensku naciju, dok su oba naroda obećala mirnim putem riješiti problem razgraničenja. Priznaju se i prava manjina jednog naroda unutar teritorija drugog i obećava se čuvanje njihove kulture, jezika i interesa.²² Problem teritorija rješavat će se na mirovnim konferencijama poslije rata, iako će Italija okupirati te teritorije već nakon Ugovora o primirju s Austro-ugarskom u Padovi 3. studenog 1918. godine, u kojeg je uspješno uključila i komponente Londonskog ugovora.²³

¹⁶ U prijepisu ugovora kojeg donosi Šišić (1920.) napravljenom na osnovi memoranduma talijanske vlade od 10. siječnja 1920., člankom 4. detaljno je definirano kao „...Trentino, cisalpinski Tirol... kao i Trst, grofoviju Goricu Gradišku, čitavu Istru do Kvarnera, uključivši amo Volosko i istarske otoke Cres i Lošinj, kao i male otoke Plavnik, Unije, Srakane, Palazzuoli, Sv. Petar Ilovik, Assinelo, Gruica (misli se na Susak) i obližnja ostrva“

¹⁷ U Šišićevom prijepisu (1920.) stoji „u njenim današnjim administrativnim granicama, uključivši amo na sjeveru Lisaricu i Tribanj, a na jugu do linije, koja će polazeći od obale kod rta Planka, slijediti prema istoku vrhuncima visova...na način, da u talijanskom teritoriju ostaju sve doline i vode, koje teku prema Šibeniku, kao što su Čikola, Krka, Butišnica...“

¹⁸ Šišić, 6-9.; otoci se protežu „od Premude, Silbe, Oliba, Skarde, Mauna, Paga i Visa na sjeveru, a do Mljeta na jugu, uključujući amo Svetac, Biševo, Vis, Hvar, Šćedro, Korčulu, Sušac i Lastovo, kao i grebene i ostrva oko njih te Palagružu, izuzev jedino otoke Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šoltu i Brač.

¹⁹ Šišić, 6-9.

²⁰ Večerina, 21-30.

²¹ Cattaruzza, 69-70.

²² Šišić, 13-15.

²³ Rudolf, 61-62.

Mirovna konferencija održana u Parizu 18. siječnja 1919. godine odlučivala je o rješenju Jadranskog pitanja, a donošenjem Memoranduma o konačnom rješenju stvorena je Wilsonova linija (po američkom predsjedniku Woodrowu Wilsonu) koja je Istru podijelila na dvije zone – zapadnu, talijansku i istočnu, jugoslavensku. Rijeka je ostala „međunarodna luka u jugoslavenskoj carinskoj zoni“. Nju su ubrzo zauzele talijanske snage pod vodstvom Gabriella D'Annunzia, nezadovoljne rješenjem konferencije. U lipnju 1919. godine jugoslavenske su snage zauzele Korušku, dok se o njoj na mirovnoj konferenciji još raspravljalo. Konačni dogovor postignut je 13. studenog 1920. godine, na otoku Santa Margherita di Rapallo. Ovim aktom, poznatim kao Rapalski ugovor ili sporazum Trumbić-Giolitti (po dva glavna pregovarača), Italiji je ostavljena „Istra, izuzev Kastva, otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža te grad Zadar sa susjednim poreznim općinama“. Rijeci je priznata sloboda i neovisnost.²⁴

Hrvatska do osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Osnivanjem Jugoslavenskog odbora u Parizu 1915. godine na čelu sa Antom Trumbićem, Franom Supilom i Ivanom Meštrovićem započinje intenzivna diplomatska akcija za ujedinjenje naroda južnih Slavena u novu državu. Odbor je ubrzo suočen s talijanskim pretenzijama na istočnoj Jadranskoj obali. Srpska prijetnja Dalmaciji bila je jednako aktualna koliko i talijanska.²⁵ Vodstvo Odbora na čelu s Trumbićem, svjesno nezavidne situacije i nužnosti ujedinjenja zbog geopolitičke situacije²⁶, je vodilo politiku suradnje sa Srbijom, unatoč sukobu koncepcija o ustroju zajedničke države. Zbog tog sukoba se Supilo privremeno okrenuo

²⁴ Rudolf, „Granice s Italijom“, 64-65.

²⁵ Šišić (1933.) nam donosi depešu Nikole Pašića od 27. rujna 1914. Miroslavu Spalajkoviću, srpskom poslaniku iz Petrograda, iz zbirke „Carska Rusija“, koju ne poznaje u srpskom originalu. U njoj Pašić Srbiji u slučaju pobjede u ratu prisvaja dio Dalmacije i dio albanske obale, dok Hrvatsku i Sloveniju ostavlja kao autonomne oblasti. Ideal Dalmacije, tvrdi Pašić u depeši, je da se „...sjedini sa Srbijom“ kao i da je to želja „srpsko-hrvatskog naroda“. Italiji ostavlja Trst, Trentino i Pulu s Istrom. Trogrlić i Matković (2019.) navode da su srpski političari zahtijevali aneksiju Dalmacije, a ističu istup Dušana T. Simovića, delegata srpske Vrhovne komande, u kojem hrvatskim političarima u Zagrebu spominje kako Srbija na osnovu „prava oružja i primirja s Mađarskom“ među ostalim polaže i pravo na „...Dalmaciju do rta Planke...“ čime bi graničila s Italijom. Šute (2019.) navodi da su Velika Britanija, Francuska i Rusija putem *Greyevog* nacрта u kolovožu 1915. godine predali „Bosnu i Hercegovinu, Slavoniju, Bačku i Jadransku obalu od rta Ploče do južno od Cavtata“; to bi odgovaralo Pašićevom „malom rješenju“ o aneksiji dijela teritorija Dvojne Monarhije, ukoliko se „Veliko rješenje“ koje je podrazumijevalo srpsku hegemoniju u novoj državi ne bi ostvarilo. Pederin (2009.) navodi kako je u vidu Jadranskog pitanja, „...za velikosrpsku ideologiju Dalmacija...nekadašnja pravoslavna zemlja...“ jer je nekoć bila bizantska; talijanski iredentisti i bizantski dio dalmatinske povijesti pripisuju Italiji, kao i rimski, mletački i helenski.

²⁶ Tako tvrde Trogrlić i Matković (2019.) koji se referiraju na pismo Trumbića Supilu sa početka Prvog svjetskog rata u kojem Trumbić piše da „Italija zamjenjuje Austriju na Jadranu – na Jadranu živi toliko milijuna našega naroda, koji bi mogao sam po sebi, bez Italije a i bez Srbije sačinjavati jednu lijepu i znamenitu državu“. Ante Trumbić, na čelu Jugoslavenskog odbora, shvaćao je da će povezivanje sa Srbijom koja je u očima međunarodne zajednice bila balkanski Pijemont omogućiti lakše ujedinjavanje i odolijevanje talijanskim pretenzijama; nikako se ne može reći da je inicijalan cilj bilo osnivanje države predvođene Srbijom jer se vodstvo odbora strogo protivilo velikosrpskoj ideologiji i centralističkom uređenju. Ujedinjene sa Srbijom pretpostavljalo se više kao makijavelističko sredstvo koje opravdava cilj. Pederin (2009.) potvrđuje upravo da su Hrvati kroz Jugoslaviju vidjeli način za spasiti Dalmaciju.

hrvatskom rješenju južnoslavensko pitanja, da bi na kraju zbog neslaganja u lipnju 1916. istupio iz Jugoslavenskog odbora. Sam odbor, pak, nije imao legitimitet, a uz to im situacija u domovini nije odgovarala. Narodni zastupnici Slovenije, Istre i Dalmacije, okupljeni u Jugoslavenski klub i predvođeni Antonom Korošcem, u Carevinskom vijeću u Beču su 30. svibnja 1917. izdali Svibanjsku deklaraciju kojom su istaknuli želju ujedinjavanja južnih Slavena unutar Austro-Ugarske. Većinska Hrvatsko-srpska koalicija u Hrvatskom saboru na čelu sa Svetozarom Pribičevićem zastupala je politiku nezamjeranja Beču i dualizam. Pašiću i srpskoj vladi, kao ni Trumbiću, deklaracija nije odgovarala. Srbija je uz to izgubila saveznika u Rusiji nakon pada Carizma, a priključenje SAD-a u rat značilo je ugrozu tajnih ustupaka. Pašić je pozvao Jugoslavenski odbor na pregovore na otoku Krfu, kako bi se dogovorile koncepcije uređenja nove države.²⁷

Rezultat pregovora bila je Krfska deklaracija koju su 20. srpnja 1917. godine potpisali srpski premijer Nikola Pašić i predstavnik Jugoslavenskog odbora Ante Trumbić. Iako nije riječ o državnompravnom aktu jer ga nisu potpisale dvije države (Jugoslavenski odbor nije imao državnompravni legitimitet, iako se u deklaraciji navodi da su je složili „autorizaovani predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca“²⁸), dogovorena je namjera stvaranja Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđević. Trumbić je bio zadovoljan jer je spriječeno Pašićevo „malo rješenje“ dok se Pašić zadovoljio što deklaracija nije sprečavala uspostavu srpske prevlasti.²⁹

Tekst deklaracije nam u prijepisu donosi Šišić (1920.); nova država, deklarirana kao „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca“ i „oslobodjena od Austro-Ugarske“ je člankom 1. Krfske deklaracije određena kao „ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija na čelu sa dinastijom Karagjorjevića“. Poziva se na princip slobode naroda i samoodređenja kojeg su zastupale Sjedinjene Američke Države. Naglašava se zajednički osjećaj nacionalnog jedinstva troimenog naroda koji je „...isti, po krvi, po jeziku, govornom i pisanom, po osećajima svoga jedinstva, po kontinuitetu i celini teritorije...“, ali (kako navode članci 4., 5., 6. i 7. i 11.) uz ravnopravnost narodnih imena, građana, pisama, jezika, vjeroispovijesti, državnih simbola (grb, zastava). Teritorijalni opseg spomenut u članku 9. uključuje sve zemlje gdje „živi naš troimeni narod“; bez pristanka naroda taj se teritorij ne može „krnjiti“ i „pravilno odvojiti i prisajediniti drugoj kojoj državi“. Posebno važan za istočnojadransku obalu je članak 10., koji predviđa da „Jadransko More, u interesu slobode i ravnopravnosti svih naroda, biće slobodno i otvoreno

²⁷ Šute, 21-22.

²⁸ Šišić, 11.

²⁹ Šute, 23-24.

svima i svakome“. Člankom 13. ustav nove države će se donijeti „... u Ustavotvornoj Skupštini brojno kvalifikovanom većinom“ i mora ga, kao i ostale zakone, sankcionirati kralj. Ustavotvornu skupštinu, kao i zastupnike u Narodnom predstavništvu (članci 12. i 13.) bira se „...na osnovi opšteg i jednakog, neposrednog i tajnog prava glasa“.³⁰ Kako Banac (1989.) ističe, Trumbić je pri stvaranju Krfske deklaracije suprotno od Pašića zahtijevao da većina bude „kvalifikovana plemenski“ kako srpska većina u parlamentu ne bi nadglasala ostatak. To je Pašić odbio, ne namećući centralizam ali odbijajući federalizam. Naime, deklaracija ne predviđa „institucionalnu zaštitu nacionalnih prava“ ni institucije poput Hrvatskog sabora, ali dozvoljava jednakost naroda. Ta činjenica kasnije će koristiti u borbi protiv Pašićevog centralizma.³¹

Politička previranja u Hrvatskoj, potpomognuta agitacijom Jugoslavenkog odbora, vodila su ka stvaranju takozvane „nacionalne koncentracije“ čiji je cilj istaknut unutar Zagrebačke rezolucije donesene na sastanku 2. i 3. ožujka 1918. godine. Opozicijski političari predvođeni dr. Antom Pavelićem izrazili su želju za stvaranjem neovisne i samostalne države Srba, Hrvata i Slovenaca, bez spomena okvira Austro-Ugarske Monarhije. Taj pokret, potpomognut propagandom lista „Glas Slovenaca, Hrvata i Srba“³², vodio je ka stvaranju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu 5. – 8. listopada 1918. godine.³³ Isprva suzdržana Hrvatsko-srpska koalicija³⁴ na čelu sa Svetozarom Pribičevićem pristupila je ovoj organizaciji. Time je dobila brojčanu prevagu u Vijeću³⁵ kojemu je Pribičević postao drugi potpredsjednik; za predsjednika je izabran Anton Korošec, a prvog potpredsjednika već spomenuti Ante Pavelić (stariji). Vijeće je u svojoj deklaraciji 19. listopada odbilo bilo kakvu opciju ostajanja unutar Austro-Ugarske Monarhije, ističući se kao predstavnik južnoslavenskih naroda željnih

³⁰ Šišić, 9-13.

³¹ Banac, 124-125.

³² Šute, 27-30.; list osnovan u Zagrebu za promicanje ideje ujedinjenja južnoslavenskih naroda i populariziranje jugoslavenske ideje. Matijević (2005.) navodi da ga je u NV SHS predstavljao Srdan Budisavljević, disident HSK i aktivan političar koji je i pregovarao sa Pribičevićem oko pristupanja NV SHS, u Zlatko Matijević, „Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu: Osnutak, djelovanje i nestanak (1918./1919.)“, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, vol. 14, br. 1, 2008., 35-66., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29290>

³³ Matijević, 44.; Prethodno su osnovane srodne organizacije u Splitu, Sušaku i Ljubljani. Redom su to Narodna organizacija Srba, Hrvata i Slovenaca u Dalmaciji osnovana 2. srpnja, Narodna organizacija Slovenaca, Hrvata i Srba za Hrvatsko primorje u Sušaku 14. srpnja i Narodni svet u Ljubljani, osnovan 17. kolovoza.

³⁴ Krizman (1989.) ističe da su naročito protivni stupanju u NV SHS bili pripadnici *Srpske samostalne stranke*, to jest srpskog krila unutar HSK.

³⁵ Štambuk-Škalić i Matijević, 101-103.; U zapisniku sjednice odbora za pregovaranje s Hrvatsko-srpskom koalicijom održanog 5. listopada vidljivo je da je u NV SHS dobila 12 mandata. Starčevićevoj stranci pripada 6 mandata, Seljačkoj stranci 2, Srpskoj radikalnoj 2 i novinama *Glas SHS*, dnevniku *Novine* i *Malim novinama* po jedno. Većinu je Koalicija imala i u središnjem odboru, sa 5 mandata. Starčevićeva stranka dobiva 2 mandata u središnjem odboru, Seljačka, socijalistička i Srpska radikalna i već navedene novine po 1 mandat, u Marina Štambuk-Škalić i Zlatko Matijević, „Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918.-1919. (izabrani dokumenti)“, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, vol. 14, br. 1, 2008., 71-156., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29293>

ujedinjenja sa Kraljevinom Srbijom i Kraljevinom Crnom Gorom. Isti zaključak o prekidu državnopravnih veza sa Austro-Ugarskom prihvaća i Hrvatski sabor 29. listopada 1918. godine, a nova Država Srba, Hrvata i Slovenaca (koja je uključivala „...Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju s rijekom...” izrazila je želju ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom.³⁶

Ante Trumbić kao predstavnik Jugoslavenkog odbora i Anton Korošec kao predstavnik Narodnog vijeća SHS sastali su se sa Nikolom Pašićem od 6. do 9. studenog 1918. godine. Proizvod tog sastanka bila je Ženevska deklaracija. Njome je predviđeno formiranje jedinstvene države u koju stupaju Država SHS i Kraljevine Srbija i Crna Gora. Predviđeno je i osnivanje zajedničke vlade sa jednakim zastupništvom predstavnika Narodnog vijeća SHS i srpske vlade, kao i konfederalistički ili federalistički ustroj zajedničke države. Takva odluka izaziva otpor u srpskoj vladi i u Aleksandra I. Karađorđevića, pa Pašić svoj potpis sa deklaracije ubrzo povlači.³⁷

Pašić je bio svjestan kaotične situacije unutar Države SHS. Pribičević i njegovi istomišljenici bili su željni brzog ujedinjenja. Suočeno s talijanskom okupacijom priobalnog teritorija propisanog Londonskim ugovorom (omogućeno spomenutim pregovorima Italije i Austro-ugarske u Padovi 3. studenog 1918. godine³⁸), bez mogućnosti da samo vojno odgovori, Narodno vijeće pozvalo je srbijansku Vrhovnu komandu da vojno intervenira. Dušan T. Simović, delegat Vrhovne komande, dao je svojevrsan ultimatum Narodnom vijeću za ujedinjenje.³⁹ Kritično stanje u državi, kao i prijetnje dalmatinskog sabora o svojevolumnom ujedinjenju Dalmacije sa Srbijom, potakle su Pribičevića i Narodno vijeće da s posebnim *Naputkom* (vidi tablicu 2. za njegov sadržaj) pošalju delegaciju ka srpskoj vladi i Aleksandru I. Karađorđeviću kako bi dovršili ujedinjenje sa Srbijom. Jedini protivnik bezuvjetnog ujedinjenja bio je čelnik HPSS-a Stjepan Radić. Potrebu za ujedinjenjem pospješile su i odluke Vojvodine i Crne Gore da se pripoje Srbiji, 25. i 26. studenog 1918. godine.⁴⁰

³⁶ Šute, 29.

³⁷ Šute, 31-36.

³⁸ Rudolf, 61.

³⁹ Šute, 33.; ovaj ultimatum, već spomenut u ovom radu (vidi fusnotu 5., Trogrlić i Matković 2019., 14-15.), uključivao je Simovićevu izjavu da Srbiji pripadaju „po pravu oružja“ „...teritoriji u Vojvodini, cijela Bosna i Hercegovina, Srijem i Slavonija do linije željezničke pruge Osijek-Đakovo-Šamac te Dalmacija do rta Planka...”

⁴⁰ Šute, 33-36,

Delegacija je u Beogradu pregovarala sa srpskom vladom i regentom Aleksandrom. Odbor za pregovore podijelio se u dvije strane; jedna se željela držati Naputka, a druga, predvođena Pribičevićem, tražila je brzo ujedinjenje. Sastavljanjem Adrese koja je sadržavala samo neke ideje Naputka, a manje duh uvjetnog ujedinjenja, Pribičevićeva strana delegacije pristala je na ujedinjenje koje je kralj Aleksandar potvrdio svojim Odgovorom. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca službeno je nastala 1. prosinca 1918. godine.⁴¹

Ustavotvorna skupština	Odlučuje o konačnoj organizaciji dvotrećinskom većinom
Državno vijeće	Sastav: članovi Narodnog vijeća (uz pet članova J. O.) i razmjerni broj predstavnika Kraljevine Srbije i Crne Gore
Državna vlada (ministri, državni tajnici i predstavnici pokrajina)	Odgovara Državnom vijeću; vanjski poslovi, vojska, državne financije, pošta, brzojavi
Pokrajinske zemaljske vlade	Ostali poslovi; u prijelaznom periodu na snazi dotadašnje zakonodavstvo i upravna organizacija

Tablica 1. Sadržaj *Naputka* delegacije Narodnog vijeća⁴²

⁴¹ Šute, 33-36.

⁴² Sadržaj oblikovan u tablici prema Šute, 2019., 35.

Počeci Jadranske straže i prve godine djelovanja

Osnivanje Jadranske straže u Splitu

Split je osnivanje nove Države SHS dočekao s oduševljenjem. Proglasom 29. listopada 1918. godine gradonačelnik Josip Smodlaka, zajedno sa članovima Narodnog vijeća i uprave Narodne organizacije za Dalmaciju, građane je pozvao na slavlje. Splićani sa hrvatskim, srpskim i slovenskim zastavama proslavili su neovisnost od Austro-Ugarske. U novoj državi Split, grad u kojem će se osnovati „Jadranska straža“, našao se velikim dijelom okružen talijanskim okupacijskim snagama, zbog čega su se zaoštravali odnosi sa talijanskom manjinom u gradu. Oskudica namirnica i potrepština koju je vlast nastojala anulirati otežavala je svakodnevni život. Povratak vojnika s fronta značio je povratak života u normalu, ali je nosio i nove bolesti sa sobom. Španjolska gripa poharala je nekolicinu kvartova. Loše prometne, poštanske i telefonske veze usporavale su komunikaciju. Financijska situacija također je bila problematična – većina novca nalazila se u Zadru, nekadašnjem središtu Austro-Ugarske Dalmacije, kojeg je okupirala Italija. U tom duhu, s talijanskom prijetnjom pred vratima, ne čudi oduševljenje Splita Prvoprosinačkim aktom, posebice jer je Dalmatinska vlada požurivala ujedinjenje sa Srbijom. Jadransko pitanje bilo je svakodnevna realnost grada Splita, a nova država značila je izbavljenje iz talijanskih okupatorskih ruku.⁴³

Osnivanje Jadranskog zbora u Zagrebu 22. kolovoza 1920. godine predstavlja stvaranje pokreta „sa zadaćom da djeluje za povoljno rješenje Jadranskog pitanja u smislu naših narodnih težnja“. Rezolucija zbora uključivala je i rješavanje problema „u duhu načela samoodređenja naroda... po Wilsonu“ kao i zahtjev oslobođanja „našega naroda na Jadranu“. Zbor je pozvao i Privremeno narodno predstavništvo na odgovornost po pitanju vanjske politike i odnosa s Italijom.⁴⁴ Drugo zasjedanje zbora potvrdilo je rezolucije prvog zasjedanja, posebice po pitanju „otrgnutih krajeva“ pod okupacijom Italije, ali je naglasak stavilo na to da „naša država postane jadranskom državom“, to jest da se okrene ka Jadranskom moru u gospodarskom i vojnom smislu. Popularizacija Jadranskog mora u narodu kroz propagandu postavljena je kao jedna od okosnica djelovanja zbora. Agitacija emigracije istaknuta je kao važna komponenta u djelovanju po ovom pitanju.⁴⁵ Ivo Rubić u brošuri „„Jadranska straža“ kroz deset godina (1922-1932)“ spominje Jadranski zbor kao idejnog prethodnika Jadranske straže, koja je njegovu

⁴³ Zdravka Jelaska Marijan, *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2009., 75-86.

⁴⁴ „Zbor izbjeglica u Zagrebu: Manifestacija za oslobođenje okupiranih krajeva“, *Novo doba*, 26. kolovoza 1920., god. 3, br. 192, 1.

⁴⁵ „Drugo zasjedanje Jadranskog Zbora u Zagrebu“, *Novo doba*, 11. januara 1921., god. 4, br. 7., 1.

djelatnost i ideje pronijela u širi narod. Ciljevi Jadranskog zbora ogledat će se u onima same Jadranske straže.⁴⁶

Lokalni splitski glasnik „Novo doba“ već 3. siječnja 1922. godine spominje inicijativu Silvija Alfrevića za osnivanje „društva za našu pomorsku i zračnu flotu... za ostvarenje nužne i jake ratne mornarice i zračne flotilje“.⁴⁷ 11. siječnja 1922. godine „Novo doba“ izvještava o stvaranju pravilnika pod predsjedanjem Jurja Biankinia, Silvija Alfrevića i Glauka Prebande u svrhu osnutka Jadranske straže kao pomorskog društva „za ratnu mornaricu i hidroavijatiku“. Navodi se da je u prvom članku pravilnika za cilj organizacije postavljeno „nabavljanje pomorsko-ratnih jedinica i hidroaviona i to u svrhu, da ih se daruje državi“.⁴⁸ Zanimljivo je primijetiti kako se 1. siječnja 1922. u istom glasniku pojavljuje članak u kojem je naglašena opasnost od talijanskih pretenzija i važnost stvaranja adekvatne vojne mornarice, kao i da se mora „uspostaviti društvo za zastupanja interesa ratne mornarice, ali društvo bez stranačkih interesa...kojemu je prva i jedina svrha postignuće i napredak pomorstva u državi“. Članak, iako napisan 1920. godine od strane kapetana bojnog broda Anma Dolene, uredništvo glasnika donosi tek u doba kada problematika „pitanja spora glede Jadrana...nikada nije bilo aktuelnije“.⁴⁹ „Novo doba“ aktivno je pratilo pregovore s Italijom i o njima izvještavalo splitsko stanovništvo,⁵⁰ pa je neupitno da je u gradu Splitu pridonijelo interesu javnosti za organizaciju s ciljevima poput onih koje će si zadati „Jadranska straža“.

Osnivanju Jadranske straže pristupilo se 19. veljače 1922. godine, nakon što je Pokrajinska uprava odobrila Pravilnik.⁵¹ O tome nas izvještava „Novo doba“, prenoseći govor Jurja Biankinija s osnivačke skupštine održane u kinu „Čulić“⁵² na Botičevoj poljani. Osim ponovnog naglašavanja važnosti mora, ratne mornarice i hidroaviona u obrani Jadrana i države, ali i trgovačke mornarice i povezivanja obale sa zaleđem, Biankini je istako da je „...po milijuna naše braće... krutom sudbinom od nas odtrgnuta“. Osvrnuo se na prisutnost talijanskih brodova u lukama nakon Rapalla i na pasivnost Lige Naroda po pitanju provođenja odluka sporazuma.

⁴⁶ Ivo Rubić, *Jadranska straža kroz deset godina*, Beograd 1932., 3-4.

⁴⁷ „Za našu ratnu mornaricu“, *Novo doba*, 3. januara 1921., god. 5, br. 2., 3.

⁴⁸ „Jadranska straža“, *Novo doba*, 11. januara 1922., god. 5, br. 8, 3.

⁴⁹ „Za našu ratnu mornaricu“, *Novo doba*, 1. januar 1922., god. 5, br. 1., 1-2.

⁵⁰ Primjerice, *Novo doba* 13. studenoga 1920. donosi izvještaj sa Santa Margherite u kojem se navodi da su talijanski zahtjevi „strašni“ i da se traži „velika i ogromna“ žrtva od Kraljevine SHS. Izvještava i o protestu mladih u Splitu koji su skandirali protiv Italije i za novi rat. Izvanredno izdanje idućeg dana donosi sadržaj Rapallskog ugovora, kao i Trumbićevu izjavu o meritumu ugovora za talijansko-hrvatske odnose. Vidi u: *Novo doba*, 13. studenog 1920., god. 3, br. 257, 1-6.

⁵¹ Mladinić, *Jadranska Straža*, 25.

⁵² Jelaska Marijan, *Grad i ljudi*, 373.; riječ je o kinu „Edison“ kojeg je u kolovozu 1918. godine vlasnik Eugen Miotto prodao Vinku Čuliću i Joakimu Kunjašiću. Kako navodi Jelaska Marijan: „Oni su uložili veliki kapital i za kino preuredili dotadašnju dvoranu talijanskog gimnastičkog društva na vrhu Prokurativa“ (Botičeva poljana), a tim činom je kino „pohrvaćeno“. Kasnije se otvara kao kino „Eden“ u jesen 1925. godine.

Prema Biankiniju, „Jadranska straža“ simbolizira „moru neiscrpivo jugoslavensko srce“ namijenjeno „teškoj dužnosti obalne obrane“ koju brani i u ratu i u miru. Sa osnivačke sjednice pozvani su svi Jugoslaveni širom domovine na podupiranje „patriotskog rada“ Jadranske straže.⁵³ Taj se rad ogledao ne samo u akciji za pribavljanje podmornice, školskog broda ili hidroaviona, već i u sveopćoj propagandi namijenjenoj reorijentaciji Kraljevine SHS ka moru u gospodarskom i vojnom smislu.⁵⁴ Ubrzo će se propagande aktivnosti Jadranske straže organizirati u Splitu, ali i u drugim krajevima Kraljevine SHS. Pri tom će straža surađivati sa vladajućim krugovima i sebi srodnim građanskim udruženjima. Širit će se i osnivati ogranke u drugim mjestima. Glavni odbori osnivaju se 1922. godine u „Osijeku, Prištini i Skopju, a iduće godine osnovani su i u Ljubljani, Sarajevu, Novom Sadu, Dubrovniku, Beogradu, Zagrebu i Kragujevcu“; svi oni osnivali su svoje podružnice u manjim mjestima.⁵⁵ Beogradski glavni odbor osnovan je 18. kolovoza 1923. godine.⁵⁶

Osnovne postulate Jadranske straže u kontekstu vremena njenog osnivanja možda je najbolje sintetizirao Ivo Rubić, u prvim rečenicama svoje knjižice objavljene povodom desetogodišnjice Jadranske straže:

„Dobili smo naše more, krasnu razvedenu obalu, dobre pomorce, imali smo kapitala i zdrav narod u zaledju, do koga su dopirali sirenski glasovi te ga mamili na more. Svatko je priznavao, da iz tih elemenata treba podići pokret, koji će obraćati poglede ka moru; koji će saskakati ekonomski plašt između širokog zaledja i primorja; koji će sačiniti vojsku ljubavi, ideja i prekaljenih nacionalnih osjećaja, vojsku koja će moći i htjeti da nad našim Jadranom bdije i koja će moći i htjeti biti spremna da ga sačuva od najeзде svakog tudjina. Tu vojsku trebao je i treba naš Jadran, jer je samo u njoj njegova nacionalna sigurnost.“⁵⁷

„Jadranska straža“, proizašla iz vrtloga rata, u novoj će državi i u novom poslijeratnom svijetu krenuti s pogledom uprtim u Jadransko more. Prema njemu će nastojati privući poglede svih svojih sunarodnjaka, ukazujući na njegovu gospodarsku i geostratešku važnost za Kraljevinu.

⁵³ Za našu ratnu mornaricu. Konstituirajuća skupština Jadranske straže.“, *Novo doba*, god. 5, 20. februara 1922., br. 41, 1.

⁵⁴ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 30.

⁵⁵ Isto, 33-41.

⁵⁶ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1923., god. 1, br. 11, 17.

⁵⁷ Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu: Ivo Rubić, *Jadranska straža kroz deset godina (1922-1932)*, Beograd 1932, 3.

Stanje do kongresa u Sarajevu 1929. godine

Krajem 1924. godine „Jadranska straža“ u Kraljevini SHS okupila je 8514 članova u 45 odbora; međutim, za godišnju rekapitulaciju stanja krajem te godine 79 odbora (63,71%) nije poslalo statistički izvještaj, pa je ta brojka u stvarnosti veća. Stanje po internom izvještaju prikazano je u tablici 2.⁵⁸

Vrsta odbora	Ukupni broj	Poslali izvještaj	Nisu poslali izvještaj
Glavni odbor	21	11 (52.39%)	10 (47,61%)
Pododbor	50	23 (46%)	27 (54%)
Povjereništvo	44	11 (25%)	33 (75%)
Inozemni odbor	9	0 (0%)	9 (100%)
Ukupno	124	45 (36,29%)	79 (63,71%)

Tablica 2. Stanje odbora i povjereništava Jadranske straže krajem 1924. godine⁵⁹

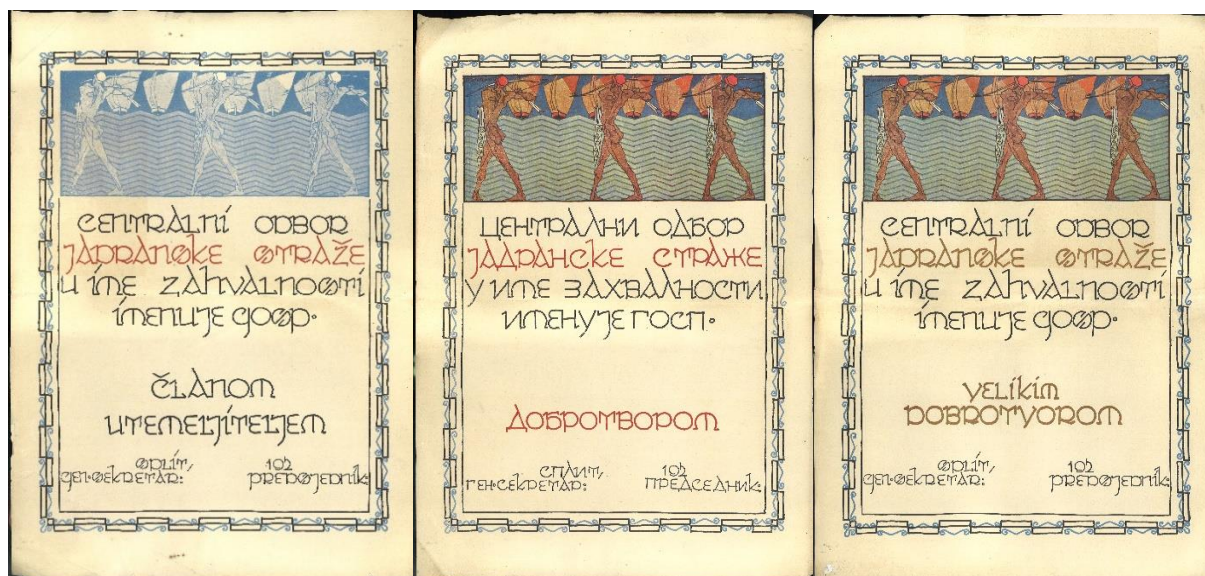
Izgledno je da „Jadranska straža“ doživjela znatnu potporu u narodu do kraja druge godine djelovanja, ali točne brojke je teško precizirati radi jasnih operativnih teškoća; tek 36,29% odbora i ostalih tijela je poslalo godišnja izvješća. Ako izuzmemo inozemne odbore, unutar Kraljevine centralnom odboru je izvještaje poslalo tek 39.14% odbora i povjereništava Jadranske straže u domovini. Unutarnja organizacija Jadranske straže očito je bila problematična. S obzirom na to, upitna postaje opća aktivnost članova straže. Koliko je pojedinaca samo nominalno bilo upisano u članstvo radi financijskog doprinosa, a koliko ih je uistinu aktivno djelovalo u svojim odborima, teško je ustvrditi. Zapravo se članom postalo na osnovu mjesečne donacije od jednog dinara, kako vidimo u sljedećoj tablici koja prikazuje stanje članova u odborima i povjereništva koji su poslali izvještaj.

⁵⁸ Statistika Jadranske straže u 1924., Arhiv J. S., kutija 1924/2

⁵⁹ Statistika Jadranske straže u 1924., Arhiv J. S., kutija 1924/2

Vrsta članstva	Broj članova	Preduvjet ⁶⁰
Veliki dobrotvori	4	Jednokratna uplata od 10 000 dinara za trajni naslov
Dobrotvori	147	Jednokratna uplata od 1000 dinara za trajni naslov
Utemeljitelji	483	Jednokratna uplata od 500 dinara za trajni naslov
Pomagači	1221	Mjesečna uplata od 10 dinara
Redovni	6659	Mjesečna uplata od 1 do 5 dinara
Ukupno	8514	

Tablica 3. Vrsta i broj članova Jadranske straže na osnovu poslanih statističkih izvještaja krajem 1924. godine



Slika 1-3. Diplome dodijeljene donatorima Jadranske straže, po kategorijama „Član utemeljitelj“, „Dobrotvor“ i „Veliki dobrotvor“⁶¹

⁶⁰ Preduvjeti su definirani na osnovu *Pravilnik Jadranske straže sa dodacima: poslovnik udruženja, finansijski pravilnik*, Split, 1931., Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja Jadranske straže u Splitu; iako se radi o kasnijem pravilniku, razlikuje se od prvotnog po kategoriji „Veliki dobrotvori“. U članku 7. društvenih pravila za 1923. godinu kojeg pronalazimo u *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1923., god. 1, br. 1, pronalazimo kategorije dobrotvora (1000 dinara), utemeljitelja (250 dinara), pomagača (100 dinara) i redovnih članova, (mjesečno 1 dinar) ali i kategoriju počasnih članova „koje imenuje privremeni društveni odbor zbog osobnih zasluga za društvo“.

⁶¹ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“

Krajem 1924. godine, najveći glavni odbori nalazili su se u Splitu (1070 članova), Ljubljani (804 člana), Sarajevu (776 članova), Beogradu (590 članova) i Zagrebu (447 članova), ne računajući njihove pododbore. Emigracija je bila dislocirana u 9 odbora, podružnica i povjereništava— tri glavna odbora u Punta Arenasu, Washingtonu i Saint Louisu, podružnicu u Brnu, balneološku sekciju u Pragu i povjereništva u Danzigu, Chicagu, Port Saidu i Oruru.⁶² To bi značilo da se ukupno 43,30% članstva po poslanim izvještajima nalazilo unutar 5 glavnih odbora u 5 velikih gradova; od njih, jedino se Split nalazio na moru, dok ostala 4 (30,74% članstva) nalazila ili na sjeveru Kraljevine (današnja Hrvatska i Slovenija) ili na njenom istoku (današnja Srbija i Bosna i Hercegovina). To pokazuje da je u kontinentalnim dijelovima Kraljevine SHS postojao vrlo izražen interes za programom i ideologijom Jadranske straže, a time i za Jadranskim morem.

Vidljivo je da je postojao značajan interes za Jadransku stražu u prvim godinama njenog djelovanja, kako unutar Kraljevine, tako i među njenom emigracijom. Zacrtani su glavni ciljevi organizacije: reorijentacija novonastale nacije prema moru, jačanje ratne mornarice, ali i pozivanje na jedinstvo jugoslavenskih naroda. Tchoukarine (2019.) naglašava kako su ti ciljevi odražavali međunarodnu geopolitičku situaciju, s obzirom da su se u Jadransko moru nalazile američke, talijanske i francuske flote, ali i da je u njima pritom more postavljeno kao „element koji povezuje one koji na njemu obitavaju u jednu zajednicu“, čime se izražavala pro-jugoslavenska tendencija ove organizacije.⁶³ Međutim, jasne su poteškoće s kojima se organizacija odmah po osnivanju suočila; koordiniranje jedne široko rasprostranjene organizacije s velikim brojem članova nije bilo nimalo jednostavno.

Na prvom velikom kongresu Jadranske straže 1927. godine u Splitu ustanovit će se trajna struktura organizacije. Kongresi Jadranske straže zapravo su glavne skupštine za cijelu organizaciju i njene ogranke iz svih krajeva države.⁶⁴ Na njima se biraju predsjednik i izvršni odbor, podnose izvještaji o radu organizacije i oblasnih odbora i stvaraju planovi za buduće djelovanje. Glavni odbori postali su oblasni odbori i konstituirano ih je dvadeset; pod sobom su imali mjesne odbore, sveučilišne odbore, pomlatke i povjereništva. Zaseban su entitet bili inozemni odbori, pod izravnom nadležnošću izvršnog odbora. Predsjednik i izvršni odbor su zajedno sa predsjednicima i potpredsjednicima oblasnih odbora činili novi glavni odbor koji je zasjedao jednom godišnje. Osnovani su razni odjeli, poput financijskog, propagandnog ili

⁶² Statistika Jadranske straže u 1924., Arhiv J. S., kutija 1924/2

⁶³ Tchoukarine, „To Serve the King“, 123.

⁶⁴ Machiedo Mladinić, 85; biti će održani u Sarajevu 1929. godine, u Skopju 1929. godine, u Ljubljani 1935. godine i u Zagrebu 1939. godine.

odjela društvenih izdanja, koji su olakšali logistiku i organizaciju svakodnevnog rada. Kongres Jadranske straže postao je skup kojim se određivala sudbina organizacije, a njegove su smjernice svi morali pratiti u svom svakodnevnom radu.⁶⁵

Kongres u Sarajevu održan od 21. do 23. lipnja 1929. godine proveden je u ozračju uspostave šestosiječanjske diktature, ali i smrti predsjednika Biankinija. Na sarajevskom kongresu zacrtana je važnost pomlatka Jadranske straže, nakon čega će se planski krenuti u njen razvoj. Najavljeno je i osnivanje *Mladog stražara*, lista za pomladak. Na kongresu je prikazano stanje društva nakon sedam godina djelovanja; 40 000 članova raspoređeno je u 374 ogranka, a ukupni imetak organizacije (s dužnicima i investicijama) brojio je 3 500 000 dinara. Glasilo Jadranske straže imalo je nakladu od 10 000 primjeraka. U rezoluciji kongresa istaknuto je zadovoljstvo radom i njegovim odobravanjem od strane „odlučujućih državnih faktora“. Poseban dio rezolucije tvori čvrsta odluka za agitaciju naroda i vlasti prema moru, s ciljem stvaranja pomorskog mentaliteta, trajne pomorske politike, posebice poradi gospodarstva (ribarstva, brodarstva i turizma). Odlukom skupštine Ivo Tartaglia je izabran za predsjednika Jadranske straže. Ova odluka biti će važna za rad organizacije, makar je riječ o simboličnom činu, jer je Tartaglia efektivno organizaciju vodio kao desna ruka oboljelog i ostarjelog Jurja Biankinija već od prvog kongresa u Splitu.⁶⁶ On je svojim djelovanjem već zadužio društvo, pa ne čudi što je percepcija o njemu koju je imalo članstvo bila iznimno pozitivna. Tartaglia će predsjednik ostati do 1941. godine i biti najutjecajnija ličnost u stvaranju ideološke i programatske politike Jadranske straže.⁶⁷ Čak će sjedište izvršnog odbora i uprave splitske Jadranske straže biti smješteno u Tartaglinoj privatnoj zgradi u ulici Bana Jelačića 1 u Splitu, gdje će ostati sve do 1937. godine i izgradnje doma Jadranske straže u Splitu.⁶⁸

⁶⁵ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 44, 83-88.

⁶⁶ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1928., god. 7, br. 8, 210-223.

⁶⁷ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 89-90.

⁶⁸ Isto, 95.



Slika 6. i 7. Kongres u Sarajevu 1929. godine; na prvoj slici u sredini Ivo Tartaglia ⁷¹

⁷¹ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“, objavljeno u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1928., god. 7, br. 8, 211

„Jadranska straža“ i vlast u Jugoslaviji – od sklada do disonance

Iako je Biankini u svom govoru povodom osnivanja Jadranske straže istakao da je apolitična organizacija,⁷² ona će se odmah po osnivanju povezati sa državnim institucijama poput Ministarstva vojske i mornarice, za koje će vršiti propagandu. Istu privrženost pokazat će i kralju Aleksandru I. Karađorđeviću, što će se vidjeti u prvim javnim istupima. Prvi događaj organiziran u propagandne svrhe bila je Mornarička sedmica održana od 28. kolovoza do 3. rujna 1922. godine. Zapravo se radilo o velikom dočeku ratne mornarice i hidroaviona. Kao poslanici kralja Aleksandra I., prisutni su bili kontraadmirali Koch i Wickerhauser, koji su srdačno dočekani od vodstva Jadranske straže. Djelatnost straže pozdravio je kralj Aleksandar, poslavši po njima svoje zahvale straži na „rodoljubljivom radu“.⁷³ Kasnije su ministar vojske i mornarice Petar Pešić te kontraadmirali Koch, Wickerhauser i Prica imenovani počasnim članovima Jadranske straže.⁷⁴ Splitsko vodstvo rano je započelo i agitaciju za izgradnju kraljevske jahte, čemu svjedoči pismo Hanibalu Capponiju, načelniku Kraljevice. U tom pismu u ime centrale Jadranske straže Silvije Alfrević obećava kako će se „zauzeti... svim našim silama“ da potaknu više krugove (poput kontraadmirala Viktora Wickerhausera i ministra vojske i mornarice Petra Pešića) za taj projekt, koji je bio storniran od strane vlade.⁷⁵ Jahtu je uprava splitske Jadranske straže vidjela kao način za „našeg mladog kralja privući na more“ kao i „svu našu braću iz suhozemlja“.⁷⁶ Načelnik Capponi zbog svojeg rada je imenovan povjerenikom straže u Kraljevici, gdje je 29. travnja 1923. godine osnovao podružnicu i postao njen predsjednik.⁷⁷

Neće izostati ni financijska pomoć. Kontraadmiral Dragutin Prica na Mornaričkim danima od 12. do 15. kolovoza 1923. godine u ime kralja donirati će straži 25 000 dinara. Poslanik kraljevske vlade Ranislav Avramović će putem vlade Ministarskom savjetu naložiti dodatnu donaciju straži u iznosu od 20 000 dinara, navodeći da je „Kraljevska Vlada svesna što Vi predstavljate ovde na Jadranu i kakve važne zadaće ima „Jadranska straža““.⁷⁸ Sam kralj

⁷² Za našu ratnu mornaricu. Konstituirajuća skupština Jadranske straže.“, *Novo doba*, 20. februara 1922., god. 5, br. 41., 1.

⁷³ „Mornarička sedmica“, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1923., god. 1, br. 1, 8-10.

⁷⁴ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujan 1923., god. 1, br. 9, 14.

⁷⁵ Pismo centrale Jadranske straže u Splitu načelniku općine Kraljevica Hanibalu Capponiju, 5. siječnja 1923. godine, Arhiv J. S., kutija 1922/23.

⁷⁶ Pismo centrale Jadranske straže u Splitu načelniku općine Kraljevica Hanibalu Capponiju, 13. prosinca 1922. godine, Arhiv J. S., kutija 1922-23/2

⁷⁷ Pismo Hanibala Capponija centralnom odboru Jadranske straže u Splitu 30. travnja 1923. godine, Arhiv J. S., 1922-23

⁷⁸ Mornarički dani u Splitu: prvi dan proslave“, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujan 1923., god. 1, br. 9, 3., 6-16.

Petar je 24. kolovoza 1923. godine postao pokrovitelj Jadranske straže.⁷⁹ On će osobno posjećivati neke događaje u organizaciji straže, poput beogradske zabave 9. veljače 1924. godine.⁸⁰ Financijsku pomoć pružile su i Općina Tivat⁸¹ i Općina Split s donacijom od 1000 dinara,⁸² Općina Sarajevo sa 10 000 dinara i Općina Derventa sa 5000 dinara.⁸³ Ministarstvo prosvete pomagalo je propagandu među mladima, pa je 16. listopada 1923. godine odobrilo „da se časopis Jadranske straže preporuči za knjižnice srednjih stručnih, učiteljskih i osnovnih škola“,⁸⁴ makar je zahtjev prvotno odbijen zbog svoje preuranjenosti jer „se vrednost jednog periodičnog časopisa ne može oceniti po njegovim prvom brojevima“.⁸⁵ U drugoj polovici 1920-ih godina, Ministarstvo rata i mornarice doniralo je na godišnjoj osnovi 50 000 dinara Jadranskoj straži kao potporu u aktivnostima.⁸⁶ Ipak, neki su zahtjevi straže odbijeni, poput molbe Ministarstvu pošte i telegrafa za oslobađanje od plaćanja poštarine za pošiljke, jer bi to smanjilo državne prihode, protivno „patriotskoj dužnosti“ humanih udruženja i građana.⁸⁷ Neupitno je, kako tvrdi Tchoukarine (2019.), da je „Jadranska straža“ vrlo rano prihvatila koncept „integralnog jugoslavenstva“ kralja Aleksandra i državne vlasti Kraljevine SHS.⁸⁸ Time se postavila u njihovu službu, a oni su je zauzvrat pomagali, kako materijalno, tako i nematerijalno, javnim iskazivanjem potpore. Isticanje „jugoslavenskog“ i „zajedničkog“ mora naspram „hrvatskog“ i prisan odnos sa tijelima vlasti jasno ih pozicionira u ranom djelovanju kao podupiratelje režimske pro-jugoslavenske ideologije.

Potpora koju je „Jadranska straža“ uživala od države (primarno Ministarstva obrane i mornarice) nije bila iznimka; istu potporu dobivali su i „Narodna Odbrana“, „Sokol“, „Orjuna“ i „Savez Dobrovoljaca“. Proglašavanje određenih državnika počasnim članovima, potpisivanje akata o potpori, organizacijskim, financijskim i logističkim pomaganjem država je poticala rad tih društava – ukoliko su oni pristali širiti i podupirati službenu ideologiju.⁸⁹

⁷⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1923., god. 1, br. 11, 1.

⁸⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1924., god 2., br. 3, 71.

⁸¹ Pismo zahvale generalnog sekretara Silvija Alfrevića općinskom poglavarstvu u Titvu, 19. svibnja 1923. godine, Arhiv J. S., kutija 1922-23

⁸² Pismo Općinske Blagajne Općine Split centrali Jadranske straže, 4. kolovoza 1922. godine, Arhiv J. S., kutija 1922-23/2

⁸³ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1925., god. 2, br. 5, 129.

⁸⁴ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, god. 1, br. 12, 1.

⁸⁵ Pismo ureda Pokrajinskog namjesnika upravi Jadranske straže u Splitu, 7. lipnja 1923. godine, Arhiv J. S., kutija 1922/23.

⁸⁶ Tchoukarine, „To Serve the King“, 124.

⁸⁷ Generalni direktor Ministarstva pošte Dragutin Dimitrijević i telegrafa Centralnog odboru Jadranske straže u Splitu, 30. travnja 1923. godine, Arhiv J. S., kutija 1922/23.

⁸⁸ Tchoukarine, „To Serve the King“, 123.

⁸⁹ Giomi i Petrungaro, „Voluntary Associations“, 6-7.

Problem nominalne apolitičnosti Jadranske straže nije ležao samo u odnosu s vlasti i lokalnim oponentima. Iako je „Jadranska straža“ uistinu bila homogena što se tiče političke i društvene pripadnosti,⁹⁰ neupitno je da su članovi prve uprave pomno odabrani. Razvidno je to već iz tablice 1., koja prikazuje strukturu prve uprave Jadranske straže izglasane na osnivačkoj skupštini.

Pretsjednik	Juraj Biankini
Potpredsjednik	Ivo Tartaglia
Sekretar	Silvije Alfirević
Blagajnik	O. Dešković
Članovi odbora	Helen Baldasar, Stanko Banić, don Frane Bulić, Luka Draganja, Aleksa Dučić, Josip Jablanović, Otokar Lahman, Vjekoslav Lavš, Zorka Matić, Ivo Stalio, Anđelka Šantić, Nikola Vilić
Zamjenici članova odbora	Maja Čulić, Bogumil Doležal, Ecija Duboković, Marin Ferić, Fabijan Kaliterna, Erald Marchi, Jovo Marović, Dane Matošić, Stevo Perović, Špiro Radica, Vladimir Rismondo, Ivo Senjanović

Tablica 4. prva uprava centralnog odbora Jadranske straže u Splitu⁹¹

Izjava Jurja Biankinija o apolitičnosti Jadranske straže, kojoj je bio predsjednik,⁹² problematična je s obzirom da je sam bio član Demokratske stranke.⁹³ Ivo Tartaglia, izglasan za potpredsjednika, istovremeno je obnašao dužnost gradonačelnika grad Splita, a bio je otvoreno pobornik ideje integralnog jugoslavenstva, doduše sa „decentraliziranom državom sa širokom pokrajinskom samoupravom“. Tartaglia, zajedno sa don Franom Bulićem, također članom uprave Jadranske straže, sudjelovao je i na Kongresu javnih radnika u Zagrebu (9. srpnja 1922. godine), na kojem se prihvatilo zajedništvo nove države, uz pretpostavku decentralizacije i šire autonomije.⁹⁴ Druge istaknute ličnosti našle su se u centralnom odboru, poput direktora Ljubljanske kreditne banke Vjekoslava Lavša, arhitekta Fabijana Kaliterne ili inženjera Dane Matošića.⁹⁵ Takva je situacija bila i u Beogradu; predsjednik Narodne skupštine Ljuba Jovanović bio je i predsjednik Glavnog odbora beogradskog ogranka Jadranske straže.⁹⁶

⁹⁰ Tchoukarine, „To serve the king“, 124.

⁹¹ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 27-28.; „Za našu ratnu mornaricu. Konstituirajuća skupština Jadranske straže.“, *Novo doba*, 20. februara 1922., god. 5., br. 41., 1.

⁹² Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 27-28.; „Za našu ratnu mornaricu. Konstituirajuća skupština Jadranske straže.“, *Novo doba*, 20. februara 1922., god. 5., br. 41., 1.

⁹³ Tchoukarine, „To serve the King“, 123.

⁹⁴ Norka Machiedo Mladinić, *Životni put Ive Tartaglie*, Književni krug Split, Split 2001., 53, 123-125.

⁹⁵ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 27-28.

⁹⁶ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1924., god. 2., br. 3., 71.

25. ožujka 1923. je Ranislav Avramović, pomoćni ministar saobraćaja, postao član uprave beogradske Jadranske straže.⁹⁷ Svakako se može reći da su članovi uprave bili jasno izabrani iz viših slojeva društva, a često iz vladajućih krugova, dok je generalna politička opredijeljenost članova bila je integralno jugoslavenska. Tchoukarine (2011.) tvrdi da je potpora dinastiji Karađorđević bila jedan od uvjeta za pridruživanje organizaciji, ali i za njeno djelovanje u javnom prostoru i postojanje uopće, posebno nakon uspostave diktature 1929. godine.⁹⁸

„Jadranska straža“ oduševljeno je pozdravila uspostavu diktature 6. siječnja 1929. godine.⁹⁹ Ivo Tartaglia, njen predsjednik i gradonačelnik Splita do 1928. godine, nakon ustroja banovina¹⁰⁰ 1929. godine, imenovan je banom Primorske Banovine. Već je prije kao gradonačelnik Splita posjećivao kralja Aleksandra i razne državnike u Beogradu, a njegovim uspinjanjem na funkciju bana posjeti su se umnogostručili. U diktaturi je također vidio trenutak u kojem će Primorska Banovina doživjeti procvat. Tartaglia je rješenje vidio u povezivanju Jadrana sa zaleđem željezničkom prugom.¹⁰¹ Ne iznenađuje, stoga, što je kongres Jadranske straže održan u Skopju (29.-31. listopada 1932. godine) protekao u raspravama o potenciranju propagande o gospodarskoj važnosti primorja za Jugoslaviju. U rezoluciji su istaknute potrebe povezivanja primorskih luka sa zaleđem, uz izgradnju infrastrukture unutar samih luka, posebice radi razvoja brodarstva i ribarstva.¹⁰²

Zapostavljanje obalnog područja od strane Beograda i vlade nije prošlo nezapaženo. Retorika se drastično zaoštrila 30-ih godina, kada Tartaglia nije propustio biti kritičan prema vladi zbog pasivnosti prema razvoju gospodarstva na Jadranu, a posebice po zapostavljanju trgovine i prometa na Jadranu nauštrb onog prema unutrašnjosti putem Dunava.¹⁰³ Upozorio je

⁹⁷ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1924., god. 2., br. 8, 218.

⁹⁸ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 38.

⁹⁹ Isto, 38-39.; uspostavom šestosijećanske diktature ukinute su političke stranke, raspušten je parlament i uspostavljena diktatura na čelu s kraljem Aleksandrom. Hrvatski političari i građani, među njima Ivo Tartaglia i Vlatko Maček, pozdravili su uspostavu diktature, vjerujući da će time biti ispunjene hrvatske želje (u slučaju Mačeka) i potrebe Dalmacije (u slučaju Tartaglie).

¹⁰⁰ Marijan Čipčić, „Dr. Ivo Tartaglia – prvi ban Primorske banovine“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 131-144.; u listopadu 1929. godine donesen je „Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja“. Osim novog imena „Kraljevina Jugoslavija“, država je dobila i devet banovina koje su zamijenile dotadašnje oblasti. Primorska banovina, čiji je ban bio Ivo Tartaglia, obuhvaćala je prostor „od sjeverne i Srednje Dalmacije“ i nekolicinu hercegovačkih kotara. Imala je 800 000 stanovnika, više od svih ostalih.

¹⁰¹ Machiedo Mladinić, *Životni put*, 128-130.; Tartaglia je Unsku prugu odavno vidio kao rješenje ekonomskih problema Dalmacije; vidi ur. Aleksandar Jakir i Norka Machiedo-Mladinić, *Izabrani spisi Ive Tartaglie*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu – Odsjek za povijest, Split 2013., „Za Unsku prugu: Predstavka općine Splita, *Novo doba*, 1922, br. 180“, 159-161.

¹⁰² *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, prosinac 1932., god. 10, br. 12, 429-440.

¹⁰³ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 41-42.

kako se „uprava pomorstva vodi kao dio uprave riječnog saobraćaja“ i time nema s pomorstvom i njegovim problemima nikakve veze, zbog čega se događa sveopća stagnacija svih industrija i aktivnosti vezanih uz more. Poziva na osnivanje Ministarstva za pomorstvo, barem u sklopu Ministarstva za saobraćaj, čije preimenovanje predlaže u „Ministarstvo za saobraćaj i pomorstvo“, sa određenim opsegom samouprave i odgovornosti za pomorsku djelatnost i (re)orijentaciju države.¹⁰⁴ Sličan sentiment pokazao je povodom sjednice glavnog odbora u Splitu 1937. godine, sa još otvorenijim prozivanjem „državne uprave“ za nemar spram gospodarskog razvoja Jadrana. Unska pruga, čija je gradnja započela 1932. godine, jedini je pozitivan iskorak napravljen po pitanju povezivanja obale i unutrašnjosti, istakao je Tartaglia, a izvoz žitarica i mahunaste robe teče putem Dunava jer luke nisu adekvatno razvijene i opremljene za „brze koristne i nesmetane izvozne operacije“. Napominje kako se brodarstvo i brodogradnja ne razvijaju zbog nedostatka zakonskih regulativa, financiranja i subvencija od strane državnih vlasti, zbog čega je sve prepušteno privatnim inicijativama, ili pak „francuskom i engleskom kapitalu“ kao što je u slučaju brodogradnje. U sličnoj situaciji se nalaze turizam, ribarstvo, pa čak i institucije poput oceanografskog instituta, jer je „naša pomorska uprava tako sistematizirana i organizirana da nije ni u stanju ni mogućnosti da se brine i da nešto jačega učini za naše more, njegove potrebe i probleme“. „Jadranska straža“ po Tartagli pri tom „nije mogla uticati ni na toliko potrebitu preorijentaciju u državnoj pomorskoj politici, ni na brži tempo u unapređenju pomorstva u opće“. ¹⁰⁵ Međutim, s pravom naglašava Machiedo Mladinić (2005.), svaka kritika bila je postavljena diplomatski, bez vrijeđanja ili direktnog izazivanja konflikta s određenim osobama, dok je uvijek zazivana dinastija kao najslavniji i najzaslužniji zaštitnik Jadranske straže.¹⁰⁶

Tchoukarine (2011., 2019.) zamjećuje kako aktivnosti nekoć prominentnih kontinentalnih odbora u Srbiji i dijelu Vojvodine (Beograd, Niš, Novi Sad, Subotica, Vranje i Zemun) kao i na jugoistoku države (Pristine, Cetinje, Zaječar) 30-ih godina opadaju, time i broj članstva i interes za Jadransku stražu, pa ujedno i kasne nekoć redovna izvješća o radu. Istovremeno primjećuje pomak Jadranske straže prema hrvatskom i slovenskom ogranku, čiji odbori postaju vodeći u državi – što je značilo i zapostavljanje ideje za reorijentacijom države prema Jadranskom moru od strane nekoć aktivnih kontinentalnih odbora.¹⁰⁷ Isto opadanje aktivnosti – posebice beogradskog odbora – primjećuje i Machiedo Mladinić (2005.), unatoč

¹⁰⁴ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1936., god. 14, br. 3, 89-90.; članak „Naša pomorska uprava“ s potpisom Ive Tartaglie

¹⁰⁵ Sveučilišna knjižnica u Splitu, Arhiv dr. Ivo Tartaglia, M-681 9.7 [1b] Bc 22, „Rad Jadranske straže“

¹⁰⁶ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 36-38.

¹⁰⁷ Tchoukarine, „To Serve the King“, 130-131.; Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 41-42.

porastu u broju članova pomlatka.¹⁰⁸ Postavlja se pitanje je li nemar državne vlasti prema potrebama obale i zanemarivanje gospodarskog potencijala Jadranskog mora odraženo na ovaj način u opadanju aktivnosti kontinentalnih odbora Jadranske straže? Tchoukarine (2011.) insinuira da, unatoč tome što je „Jadranska straža“ dugo zastupala ideologiju integralnog jugoslavenstva (koje se 1930-ih godina nijednom nije eksplicitno odrekla), njeno zastupanje prava i potreba Dalmacije i ostatka obalnog područja od vlasti i od beogradskog odbora lako je moglo biti shvaćeno kao branjenje hrvatskih interesa.¹⁰⁹ Intenzivno zastupanje ideje o stvaranju konkretne pomorske i gospodarske politike za Jadran 1930-ih godina čini se zdravorazumskim u vidu preorijentacije prema Jadranu, posebice nakon darivanja hidroaviona¹¹⁰ i školskog broda¹¹¹ državi i ratnoj mornarici, čime je organizacija dala obol državi kojim se nadala pobuditi u njoj svijest o važnosti Jadrana. Kako ćemo vidjeti u naknadnim poglavljima, neupitno je da se zajedno s ekonomskim pitanjem provlačilo i ono političko. Pretpostavka da je Beograd aktivnost Jadranske straže mogao percipirati kao pro-hrvatsku postaje točnija ako sagledamo političko djelovanje njenog predsjednika Ive Tartaglie 1930-ih godina.

Ivo Tartaglia je niz godina djelovao kao prijatelj dinastije Karađorđević; uvođenje šestosijećanjske diktature sagledavao je kao „početak novoga razdoblja zajedničkog života“. Tokom i poslije rata kao član Demokratske stranke zastupao je stvaranje zajedničke države. Iste stavove zastupao je kao gradonačelnik Splita – neovisno o njegovom istinskom vjerovanju u njih – nadajući se uvijek napretku Dalmacije i Splita kao konačnu rezultantu svoga rada, poštivanja zakona i političke stvarnosti. Nakon davanja ostavke na bansku poziciju 1932. godine, Tartaglia je počeo s oštrijim osvrtima na vlast zbog propusta prema Hrvatima, što su „jugonacionalisti“ percipirali kao pro-hrvatsku orijentaciju naspram one pro-jugoslavenske. Potpisivanje Zagrebačkog memoranduma pridonijelo je stvaranju slike Tartaglie kao protivnika zajedničke Jugoslavije, s obzirom na zahtjeve za reformu koje je memorandum postavljao.¹¹²

¹⁰⁸ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 75.

¹⁰⁹ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 41.

¹¹⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, prosinac 1929., god. 7, br. 12, 321.; hidroavion „Sarajavo“ uz veliku proslavu darovan je 1. prosinca 1929. godine mornarici (Pomorsko-Vazduhoplovnoj Školi u Divuljama) od strane Mjesnog odbora Jadranske straže u Sarajevu, a sredstva su prikupljena donacijama svih odbora Jadranske straže. U poklonu hidroaviona je „kondenzovana ideologija Jadranske straže... Ojačajmo našu pomorsku odbranu! Čuvajmo naše more!“

¹¹¹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujan 1933., god. 11, br. 9, 347-359.; listopad 1933, god. 11, br. 10, 391-415.

¹¹² Machiedo Mladinić, *Životni put*, 128-154.; Zagrebački memorandum objavljen je 1935. godine u časopisu *Nova Evropa* (1935., br. 7, 202-204)., a potpisan je 4. i 5. studenog 1934. godine od „tridesetdevetorice srpskih i hrvatskih intelektualaca“. On sadrži zahtjeve za reformom državne uprave, ukidanjem cenzure, amnestije političkih zatvorenika (poput samog dr. Vladka Mačeka), uspostave neovisnih sudova, banova i činovnika i druge, demokratizaciji-orijentirane reforme. Tartaglia je bio vrlo vjerojatno bio među autorima memoranduma, a bio je i jedna od osoba koje su memorandum predale ministru dvora Milanu Antiću.

Svoje stavove o potrebi za reformom Tartaglia je prije izražavao u časopisu „Nova Europa“, u kojem je zastupao ideje liberalizma i demokracije, kao i federacijsko uređenje nakon razočarenja u režim.¹¹³ Njegov članak „Problemi Jugoslavije“ kritizira uređenje države i oduzimanje banskih ovlasti, a centralističko i integralističko uređenje vidi kao štetno Hrvatima i suživotu u zajedničkoj državi.¹¹⁴

Ne čudi, stoga, da su pobornici integralnog jugoslavenstva i centralizma oštro napali Tartagliu. Čak je glasilo splitske Jugoslavenske nacionalističke omladine „Zov na Jadran“ prozvalo Tartagliu za „napuštanje jugoslavenske orijentacije i podržavanje politike dr. Vladka Mačeka“.¹¹⁵ Pro-jugoslavenska organizacija „Narodna odbrana“ prozivala je Tartagliu i postavila je pitanje može li on biti predsjednik Jadranske straže nakon potpisivanja Memoranduma. Tartaglin okret prema Hrvatskoj seljačkoj stranci (a time i prema federalističkoj politici) posebno dolazi do izražaja njegovim anonimnim djelovanjem u listu „Jadranski dnevnik“, preko koje se sukobljavao sa političkim neistomišljenicima i zbog kojeg je bio kritiziran od strane nekolicine režimskih glasila i aktera, prije svega u Splitu.¹¹⁶ Ipak, Tartaglia je hrvatsko pitanje vidio kao jugoslavensko pitanje, smatrajući da će rješenje prvog biti rješenje ovog drugog. Program Hrvata i dr. Mačeka nije vidio kao protudržavni, već kao program za ravnopravnost koji će „Hrvatima osigurati ravnopravnost sa Srbima u Jugoslaviji i punu slobodu života, kretanja i razvitka na svom tlu“.¹¹⁷

Ako povežemo Tartaglin politički preokret i sve oštriju retoriku koju je usmjeravao prema državnim vlastima zbog zanemarivanja potreba obalnog područja, stvaramo cjelovitiju sliku njegovog utjecaja na Jadransku stražu. Napadi Tartaglinih političkih protivnika išli su toliko daleko da su propitkivali njegovu sposobnost i podobnost pri obnašanju funkcije predsjednika Jadranske straže. Lako je povjerovati da bi zbog toga Beograd kao kolijevka centralizma smatrao razvitak obale i time ostvarivanje ciljeva Jadranske straže kao opasnost za državno zajedništvo i režim. Sama „Jadranska straža“, kao i Tartaglia, nikada nisu išli toliko daleko u

¹¹³ Stjepan Matković, „Ivo Tartaglia, naprednjaštvo i časopis *Nova Europa*“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 197-218.

¹¹⁴ „Problem Jugoslavije“, *Nova Evropa*, 29./1936., br. 2, 38.-42., u ur. Aleksandar Jakir i Norka Machiedo-Mladinić, *Izabrani spisi Ive Tartaglie*, 335-338.

¹¹⁵ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 60.

¹¹⁶ Vidi Marijan Buljan, „Ivo Tartaglia i *Jadranski dnevnik* (1934.-1938.)“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 197-218.

¹¹⁷ „Hrvatsko pitanje – jugoslavensko pitanje“, *Jadranski dnevnik*, 5. srpnja 1935., br. 155, 7., u ur. Aleksandar Jakir i Norka Machiedo-Mladinić, *Izabrani spisi Ive Tartaglie*, 311-313.

svojim kritikama da napadnu dinastiju Karađorđević ili cjelovitost Jugoslavije.¹¹⁸ Ipak, svojevrsni preokret u postupanju prema režimu je postojao, a pad interesa kontinentalnih odbora (posebice beogradskog) govori tome u prilog. U kasnijim poglavljima ćemo detaljnije razmotriti kako se to nacionalno pitanje razvijalo unutar same Jadranske straže sve do 1939. godine, pred sam početak Drugog svjetskog rata.

¹¹⁸ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 126.; Machiedo Mladinić, *Životni put*, 128-154.

Suradnja s građanskim društvima i organizacijama

Suradnja s civilnim organizacijama počela je odmah pri osnivanju Jadranske straže. Pozivu straže za prisustvovanje na Mornaričkoj sedmici 1922. godine odazvalo se Sokolsko društvo iz Splita, kao i Narodna ženska zadruga, Jugoslavenska nacionalna napredna omladina, veslački klub „Gusar“ i drugi.¹¹⁹ Dugoročna suradnja već je započeta s upravama splitske Jugoslavenske matice, Sokola i Saveza dobrovoljaca.¹²⁰ Društva građana bila su korisna i za širenje straže u druge dijelove Kraljevine. U Zagrebu su djelatnost straže podržali „Orjuna, Sokol i druga narodna društva“.¹²¹ Središnji odbor Narodne odbrane u Beogradu čak je Biankinija imenovao za svog počasnog člana.¹²² „Sokolsko društvo“ u Sarajevu 15. srpnja 1922. godine pozvano je u pomoć pri osnivanju podružnica straže u Bosni i Hercegovini, u suradnji sa sarajevskom Jugoslavenskom maticom.¹²³ „Kolo srpskih sestara“ se angažiralo oko osnivanja Jadranske straže u Beogradu, zajedno s Ferijalnim savezom, Sveslovenskom omladinom Narodnom odbranom, Sokolom, Orjunom i drugima.¹²⁴

Financijska pomoć također je bila prisutna; „Jugoslavenski veslački savez“ u Beogradu donirao je 2000 dinara, a beogradsko „Kolo srpskih sestara“ 1000.¹²⁵ Pomorski sportski klub „Baluni“ donirao je 12 720 kruna.¹²⁶ Na mornaričkim danima 1923. godine beogradski „Jugoslavenski veslački savez“ se upisao kao ogranak Jadranske straže.¹²⁷ Njihov splitski ogranak će čak na 28. odborskoj sjednici centralnog odbora Jadranske straže u Splitu 25. travnja 1924. godine tražiti da službeni glasnik straže bude i njihovo glasilo, što mu se odobrilo.¹²⁸ Istovremeno, neke prijateljske organizacije zbog financijskih poteškoća nisu mogle pomoći radu straže, poput ogranka Jugoslavenske matice u Kastavu, čiji članovi nisu mogli priuštiti pretplatu na časopis. Kastavska Jugoslavenska matica dodaje da je slična situacija u „ljudi preko

¹¹⁹ „Mornarička sedmica“, *Službeno ilustrirano glasilo „Jadranske straže“*, god. 1, br. 1, januar 1923. 8-10.

¹²⁰ Pismo centrale Jadranske straže u Splitu od 25. travnja 1922. godine odaslano upravama Jugoslavenske matice, Sokola i Saveza dobrovoljaca u Splitu, potpisana od Jurja Biankinija i Silvija Alfrevića, Arhiv J. S., kutija 1922-23/2

¹²¹ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1923., god. 1, br. 1, 16.

¹²² *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, lipanj 1923., god. 1, br. 6, 24.

¹²³ Pismo centrale Jadranske straže Sokolskom društvu u Sarajevu od 5. srpnja 1922. godine, potpisao Silvije Alfrević, Arhiv J. S., kutija 1922-23/2

¹²⁴ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, listopad 1923., god. 1., br. 10, 21.

¹²⁵ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1923., god. 1., br. 1, 28.

¹²⁶ Rubić, *Jadranska straža kroz deset godina*, 5.; Tchoukarine, „To Serve the King“, 124-125.; Tchoukarine piše da će donacije građana, udruženja i sponzorstva od strane političkih institucija postat će važni izvori financiranja Jadranske straže, iako će najveći dio prihoda ipak dolaziti od članarina prikupljenih kroz lokalne branše.

¹²⁷ Mornarički dani u Splitu: prvi dan proslave“, *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1923., god. 1., br. 9, 6-16.

¹²⁸ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1924., god. 2, br. 5, 126.

granice“ koji žive u bijedi, ali se također boje „osvete fašista, kad bi se kako doznalo, da oni primaju Jadr. Stražu“.¹²⁹

Nije slučajno što se među podupirateljima nalaze „Savez dobrovoljaca“, „Narodna odbrana“, „Sokol“ i „Orjuna“ i njima slični. Tchoukarine (2019.) primjećuje da su sve te organizacije imale donekle sličan *modus operandi* prema režimu, prihvaćajući režimsko integralno jugoslavenstvo kao svoj ideal. Praksa suradnje nije bila ništa neuobičajena. Znale su dijeliti i članove - Ivo Lahman i Niko Bartulović, vodeći članovi Jadranske straže, istovremeno su bili članovi Orjuna.¹³⁰ Kasnije, 1925. godine, Fabijan Kaliterna postaje član tehničkog odbora splitskog Jugoslavenskog veslačkog saveza, a Ivo Stalio počasni član.¹³¹ Ta međuratna udruženja građana aktivno su surađivala sa organima vlasti. Djelovali su kao jedan od mehanizama društvene kontrole i kohezije u službi vlasti Kraljevine; organizacijom javnih predavanja i drugih događaja, propagandom, brigom za potrebite, jasno su oblikovali javno mnijenje, direktno ili indirektno, usmjeravajući ga ka politici integralnog jugoslavenstva.¹³² Ova mreža udruženja olakšala je zajedničku koordinaciju. Evidentno je to bilo u Sušaku, gdje se pri organiziranju odbora Jadranske straže na inicijalnom sastanku pojavilo čak 24 člana Orjuna, 7 članova Saveza Dobrovoljaca, kao i pripadnici veslačkog kluba Jadran, Sokola i članova lokalne uprave. Godine 1927. se u izvještaju za Centralni odbor straža pohvalila aktivnom i čvrstom suradnjom sa Sokolom, Krugom srpskih sestara i drugim volonterskim organizacijama koje su „promovirale ideal Jadranske straže“.¹³³

Dapače, Sokol je viđen kao onaj koji sa Jadranskom stražom dijeli „jugoslovenske misli“. Ne čudi što je sokolski slet na Jadranu održan u srpnju 1931. godine u Splitu predstavljen kao događaj koji ima „veliki općenarodni i sveslovenski značaj“ i manifestira „snagu sokolske i jugoslovenske misli“. Iako rade u različitim područjima, cilj i ideja su im isti, a dijeli ih i Narodna odbrana.¹³⁴ Društva unutar Jugoslavije s kojima će surađivati „Jadranska straža“ pažljivo je birala – s njima je nužno morala dijeliti integralističku ideologiju. Sokol kraljevine Jugoslavije je bio jasno režimska i kvazi-državna organizacija koja je nedvosmisleno istaknula potporu režimu poslije uspostavljanja šestosiječanjske diktature; u zahvalu za promicanje „velike jugoslavenske ideje“, kraljevska obitelj donirala bi aktivnostima Sokola i posjećivala

¹²⁹ Pismo Jugoslavenske matice u Kastavu administraciji Jadranske straže, 21. lipnja 1923. godine, Arhiv J. S., kutija 1922-23

¹³⁰ Tchoukarine, *To serve the king*“, 124

¹³¹ „II. redovna glavna skupština J. V. S.“, *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, listopad 1927., god. 5, br., 10.

¹³² Giomi i Petrungaro, „Voluntary Associations“, 4-8..

¹³³ Tchoukarine, „To Serve the King“, 129.

¹³⁴ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1931., god. 9, br. 8, 197-199.

njegove manifestacije. Sokol je promovirao „tjelesno jedinstvo i revitalizaciju“ kao i borbeni duh jugoslavenske nacije, razvijajući moralnu i fizičku snagu jugoslavenske mladeži, neovisno o „plemenskoj, vjerskoj ili klasnoj pripadnosti“.¹³⁵ Ovdje vidimo jednakost između poruka i ideja Jadranske straže i Sokola. Brisanjem plemenskih, to jest narodnih i nacionalnih razlika, afirmira se nova jugoslavenska nacija u kojoj svi pronalaze svoje mjesto. Jedina razlika je u načinu provođenja poruke; dok je fokus straže bio na Jadranu, fokus Sokola bila je fizička i ratna sprema mlađih generacija. Obje organizacije su pronašle svoje mjesto u režimskoj ideologiji i od svog rada za režim profitirali.

S druge strane, Jadranska straža „izbjegavala je put političke radikalizacije“ kojeg je sebi zacrtala Orjuna.¹³⁶ Iako je zastupala ideju narodnog i državnog jedinstva u potpunosti, ali i stvaranja „novog jugoslavenskog čovjeka“, njena ideologija je „favorizirala srpsku komponentu“ unutar ideje unitarnog jugoslavenstva. Povodom kritičnih istupa prema vladi i favoriziranje vojvođanske struje koja je zahtijevala „vladavinu osviještenih nacionalnih elita“ i time kraj višestranačja (a potencijalno i monarhije), Orjuna se našla odbačena od strane dinastije Karađorđević i državnih vlasti, da bi konačno bila ugašena uspostavom diktature 1929. godine, unatoč nominalnoj potpori koju je prema istoj diktaturi pokazala. Kralj Aleksandar je 1930-ih godina kao eksponent integralno jugoslavenske ideologije koristio Jugoslavenskog sokola.¹³⁷ „Jadranska straža“ pratila je kralja Aleksandra u stopu, pa je sama pokazala zdušnu potporu Sokolu u pro-režimskom djelovanju. S obzirom na sličnost njihove ideologije, zajedničke djelatnosti i aktivnosti ne čude. „Jadranska straža“ našla je balansnu točku u svojoj ideologiji, pa je preživjela i rasla nakon uspostave diktature: čak je kritika prema vladi 1930-ih godina zbog nemara o jadranskoj obali bila umjerena, vjerojatno kako bi se izbjegla sudbina Orjuna.

U međunarodnom pogledu, „Jadranska straža“ pratila je redovno aktivnosti sebi sličnih društava u inozemstvu. Na taj način prilagođavala i unapređivala je vlastiti rad i program, ali je znala upozoriti na opasnosti koje pružaju propagandne aktivnosti talijanskih pomorskih organizacija. Ivo Lahman je u svom referatu engleski *Navy League*, nevladinu organizaciju za promicanje pomorstva, uzeo kao pozitivan primjer djelovanja, dok je istovremeno upozoravao na djelovanje talijanskih „imperijalističkih“ organizacija poput Pomorske lige, koje predstavljaju prijetnju jugoslavenskoj obali zastupajući i propagirajući „pomorski imperijalizam Mussolinijevog režima“.¹³⁸ Upozoravali su na rad pomorskog društva *Lega Navale Italiana*,

¹³⁵ Troch, „Interwar Yugoslav state-building“, 68-70.

¹³⁶ Tchoukarine, „To Serve the King“, 133.

¹³⁷ Đurašković, „Ideologija organizacije“, 240-246.

¹³⁸ Ivo Lahman, „Ideologija savremenih pomorsko-propagandističkih akcija u tudjini i kod nas“, Arhiv J. S., kutija 1930/1

koje je u svom glasilu Jadransku stražu pokazivalo kao društvo opasno po talijanske interese.¹³⁹ U članku „Današnje stanje akcije za „talijansku Dalmaciju u Italiji“, Niko Bartulović upozorava da baš udruženja građana poput *Komiteta za univerzalnost Rima* ili *Komiteta za dalmatinsku akciju*, koje podržava sam Mussolini, održavaju imperijalističku politiku živu u talijanskom diskursu.¹⁴⁰ Uzevši u obzir diplomatske tenzije 1933. godina i vjerovanje Beograda u skorbu invaziju Jugoslavije od strane Italije, nije neobično da je veliki interes za talijanskim pomorsko-propagandističkim organizacijama postojao.¹⁴¹

Prisniji stav pokazivan je prema drugim pomorskim organizacijama u Engleskoj, Francuskoj i Poljskoj. Godine 1936. u glasniku izlazi nekoliko članaka Nenada Ožanića u kojima pomno analizira djelovanje engleskog *Navy League*,¹⁴² francuskih *Ligue Maritime & Coloniale Francaise*¹⁴³ i Poljske „Lige morske i kolonijalne“. Zamjetno je da su sve te organizacije imale slične načine ophođenja u javnosti; sve su imale svoja glasila i svoje propagandne materijale (zastave, odore, značke i slično).¹⁴⁴ Transnacionalne suradnje su bile praktične naravi; *Ligue Maritime et Coloniale Francaise*, posjetila je Jadransku stražu u Kotoru, Cetinju, Dubrovniku i Splitu uz veliko slavlje.¹⁴⁵ Na taj način je uzvraćeno gostoprimstvo koje je *Ligue Maritime* pokazala prilikom prvog međunarodnog izleta Jadranske straže i posjeta Francuskoj.¹⁴⁶

„Jadranska straža“ surađivala je s drugim građanskim društvima na dvije osnove: na onoj ideološkoj, pomažući rast i razvoj onih koje podupiru službenu režimsku integralističku ideologiju, i na onoj programatskoj, prateći rad društava sa sličnim pomorsko-propagandnim idejama i ciljevima. Poseban interes je već od osnutka pokazan za aktivnošću brojnih sličnih društava u Italiji, a uzmemo li u obzir geopolitičku situaciju, takvo što ne čudi. Od drugih pomorsko-propagandističkih društava „Jadranska straža“ preuzimala je ono što je smatrala pozitivno za svoje djelovanje i na njihovom primjeru unapređivala vlastiti rad.

¹³⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1933., god. 11, br. 4, 125.

¹⁴⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, prosinac 1933., god. 11, br. 12, 480-481.

¹⁴¹ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 49-50.

¹⁴² *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1936., god. 14., br. 5, 195-197.

¹⁴³ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, srpanj 1936., god. 14., br. 7, 278-280.

¹⁴⁴ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujanj 1936., god. 14., br. 9, 376-377.

¹⁴⁵ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, lipanj 1935., god. 13, br. 6, 225-230

¹⁴⁶ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1933., god. 11, br. 8, 303-311

Suradnja s emigracijom

„Jadranska straža“ odmah je stupila u kontakt i s emigracijom; u Chicagu je Samuel J. Pincich postao povjerenik, zadužen sa osnivanje „ogranka višeg stepena“ i raspačavanja propagande.¹⁴⁷ U pismu Jadranskoj straži, Pincich govori da u Chicagu živi „45.000 Jugoslavena“ a u Sjevernoj Americi 635.000, pa se posebno potrudio oko širenja glasnika i kalendara straže kao glavnih propagandnih alata.¹⁴⁸ U Chicagu se za Jadransku stražu zalagao i „Hrvatski glasnik“, to jest njegov urednik Ivan Lupis-Vukić, objavivši članke o njenoj djelatnosti i financijski joj pomažući donacijama.¹⁴⁹ Posrednik u tim komunikacijama bio je generalni konzul Kraljevine SHS Božidar Purić u Chicagu, koji je povezivao stražu sa emigrantima.¹⁵⁰ Preuzeo je inicijativu oko osnivanja ogranaka i širenja ideja Jadranske straže u Sjevernoj Americi, dužnost koju mu je povjerio sam centralni odbor u Splitu.¹⁵¹ Preko njega je Srpska narodna odbrana u Chicagu donirala sumu od 100 000 dinara za Jadransku stražu.¹⁵² „Jadranska straža“ pritom je istakla da „Srpska narodna odbrana u Americi biće zlatnim slovima upisana u knjizi stvaranja jake, nezavisne i osigurane pomorske Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.“¹⁵³ Ta Srpska narodna odbrana donirala je 200 000 dinara Narodnoj odbrani u Beogradu i 400 000 Kolu srpskih sestara.¹⁵⁴ Još je iz Sjedinjenih Američkih Država stigla donacija od 24 000 dinara od emigranata iz Saint Louisa.¹⁵⁵

Uspjeh Jadranske straže u emigraciji očitovao se i u Južnoj Americi; u Punta Arenasu u Chileu osnovan je „prigodni odbor za Jadransku stražu“ koji je prikupio 56 633,30 dinara za donaciju odboru u Splitu.¹⁵⁶ Kao posrednik je također djelovao konzulat Kraljevine SHS u

¹⁴⁷ Pismo centralnog odbora Jadranske straže Samuelu J. Pincichu u Chicagu, 19. svibnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁴⁸ Pismo Samuela J. Pincicha Jadranskoj straži u Splitu, 17. ožujka 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁴⁹ Pismo centralnog odbora Jadranske straže Ivanu F. Lupisu, uredniku Hrvatskog glasnika u Chicagu, 19. rujna 1924., Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵⁰ Pismo generalnog konzulata Kraljevine SHS Jadranskoj straži u Splitu, 23. srpnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵¹ Pismo centralnog odbora Jadranske straže u Splitu generalnom konzulu Kraljevine SHS u Chicagu Božidaru Puriću, 23. siječnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵² Pisma generalnog konzulata Kraljevine SHS Jadranskoj straži u Splitu, 18. travnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵³ Pismo uprave Jadranske straže u Splitu glavnom odboru Srpske narodne odbrane u Chicagu, 23. ožujka 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵⁴ Pismo generalnog konzula u Chicagu Božidara Purića kraljevskom poslanstvu u Washingtonu, 19. studeni 1925. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵⁵ *Službeno ilustrovano glasilo „Jadranske straže“*, kolovoz 1924., god. 2, br. 8, 198.

¹⁵⁶ Pismo odbora Jadranske straže u Punta Arenasu centrali Jadranske straže u Splitu, 29. svibnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵⁶ Pisma generalnog konzulata Kraljevine SHS Jadranskoj straži u Splitu, 18. travnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

Punta Arenasu.¹⁵⁷ Slična aktivnost može se zamijetiti u Iquiqueu, gdje se 1. prosinca 1923. godine na slavlju pete godišnjice ujedinjenja Kraljevine SHS prikupilo \$11 670 za Jadransku stražu,¹⁵⁸ to jest oko 110 000 dinara. Iz Valparaísa su emigranti poduprli stražu sa 18 750 dinara,¹⁵⁹ dok je iz Tocopille stigla donacija od 9511,55 dinara.¹⁶⁰

Uspjeh Jadranske straže u emigraciji bio je značajan. U Južnoj i Sjevernoj Americi, Egiptu i Čehoslovačkoj, porast broja jugoslavenskih emigranata gonjenih potrebom za boljim životom ili akademskim obrazovanjem odrazio se u većem broju članova i odbora Jadranske straže. Inicijativa pojedinaca poput diplomata Ante Tresića Pavića, predstavnika Kraljevine SHS u Washingtonu 1924. godine,¹⁶¹ mnogo je značila napretku Jadranske straže, koja je posredništvom konzula i diplomata nalazila nove članove. Izvršni odbor čak je nastojao potaknuti Ministarstvo vanjskih poslova za pripomoć u osnivanju dvaju većih odbora u Sjevernoj i Južnoj Americi. Do 1929. godine ogranci i povjerenici Jadranske straže mogli su se pronaći od Njemačke, Austrije i Engleske do Alžira, Meksika i Novog Zelanda.¹⁶²

Ipak je među emigrantima rad Jadranske straže isto nailazio na probleme. Konzul u Chicagu Božidar Purić spominje da nije mogao početi u području svog konzulata akciju Jadranske straže zbog lista „Zajedničar“, glasnika Hrvatske narodne zajednice. Eksplicitno ne spominje zašto, već se referira na članke o Jadranskoj straži objavljene u tom glasniku koji se tiska u 40 000 primjeraka.¹⁶³ Više se saznaje o problematici iz pisma Ante Tresića Pavičića Juraju Biankiniju; ističe da nije započeo „akciju za Jadransku stražu“ jer se „bojao neuspjeha“ i „da nebi Talijani počeli štogod splotkariti proti našoj državi ovdje, prikazujući nas kao opasne imperijaliste, koji hoće da pomute mir Evropi“. Za izvjesnog Ubojčića, urednika Zajedničara, i Hrvatsku narodnu zajednicu tvrdi da su potpali u „boljševičke ruke“ i da im je Radić u Domovini (Stjepan Radić, op. a.) „premalo radikalan“. Za Jadransku stražu, nastavlja Tresić Pavičić, tvrde da je „imperijalistička smicalica“ i „varanje neukog radnika“, te se zbog toga ne nada uspjehu Jadranske straže u Americi, dok glasnik „Zajedničar“ „komunistički ideal

¹⁵⁷ Pismo konzulata Kraljevine SHS u Punta Arenasu centrali Jadranske straže u Splitu, 20. lipnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵⁸ Pismo Petra Marinkovića iz Iquiquea predsjedniku Jadranske straže Juraju Biankiniju, 17. svibnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁵⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1924., god. 2, br. 8, 198.

¹⁶⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1924., god. 2, br. 3, 74.

¹⁶¹ Ivo Petrinović, „Ante Tresić Pavičić od starčevićanstva preko jugoslavenstva do povratka starčevićanstvu“, *Kulturna baština*, br. 31, 2002., 237-266., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/164218>; Ante Tresić Pavičić bio je istaknuti političar i književnik, kako unutar Jugoslavije, tako i u emigraciji. Kralj Aleksandar imenovao ga je veleposlanikom i opunomoćenim ministrom Kraljevine SHS u SAD-u 1. rujna 1922. godine.

¹⁶² Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 77-80.

¹⁶³ Pismo generalnog konzula Božidara Purića Jadranskoj straži u Splitu, 23. siječnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

prikazuju lakovjernom narodu kao raj zemaljski“. Savjetuje centralni odbor u Splitu da „u tamošnjim novinama Hrvatsku narodnu zajednicu i njezin organ Zajedničar“ prikažu kao „neprijateljske domovini, i koji nemaju više prava da se krste hrvatskim imenom, jer rade u korist neprijatelja hrvatskog naroda“. ¹⁶⁴ Dok se bez uvida u sami list „Zajedničar“ ne mogu sa sigurnošću iznijeti detalji ovog sukoba, očito je da sama propaganda u Sjedinjenim Američkim Državama nije uvijek nailazila na plodno tlo među emigrantima. Političke tenzije prenosile su se preko oceana, pa su evidentno postojale različite percepcije korisnosti rada Jadranske straže, ali i Jugoslavije općenito.

Stanje se donekle popravilo do 1931. godine, pa se list „Hrvatska“ koji izlazi u Chicagu pohvalio uredništvu Jadranske straže širenjem „slovenske solidarnosti“ i osnivanjem društava u Americi koja po kulturnim i političkim pitanjima nastupaju kao jedno. ¹⁶⁵ Dapače, po statistici glasnika Saveza organizacija iseljenika u Zagrebu „Novi Iseljenik“ u Sjevernoj Americi djelovalo je 16 organizacija jugoslavenskih emigranata sa sveukupno 237 179 članova i imovinom od 23 168 735,33\$. ¹⁶⁶

S ovim rastom članstva, događaje u emigraciji je „Jadranska straža“ shvaćala dovoljno ozbiljnima da im posveti mjesečni prilog od 1931. godine nadalje. ¹⁶⁷ Obrađivane su teme poput imigrantskih kvota drugih država, jugoslavenske državne politike prema iseljeništvu, ¹⁶⁸ ili pak teškog ekonomskog stanja jugoslavenske emigracije usred velike svjetske ekonomske krize. ¹⁶⁹ Svi ti faktori utjecali su na inozemne odbore Jadranske straže, pa stoga interes za ove teme. Glavna podružnica Jadranske straže i Jugoslavenske matice za Južnu Ameriku u Antofagasti je kroz 1930. godinu predala izvještaj u kojem se pohvalila osnivanjem brojnih podružnica i prikupljanjem značajnih donacija za rad matičnih organizacija u domovini. Istovremeno je istican uspješan rad u propagiranju rodoljubnih i nacionalnih ideala među emigrantima. „Jadranska straža“ našla se dužnom zahvaliti i poticati rad onih koji dižu „narodnu svijest i naš nacionalni barjak“ pred stranim svijetom. ¹⁷⁰ Sudeći po izvještaju za glavnu skupštinu u Skoplju 1932. godine, najaktivniji ogranak u inozemstvu 1930-ih godina bio je onaj u Pragu, kome je 1930. godine splitski izvršni odbor izdao svečani broj glasnika posvećen Čehoslovačkoj. Odbori u Antofagasti i Magallanesu zbog ekonomske krize opali su u aktivnosti, kao i drugi u

¹⁶⁴ Pismo Ante Tresića Pavičića Juraju Biankiniju, 9. siječnja 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

¹⁶⁵ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, listopad 1931., god. 9, br. 10, 4.

¹⁶⁶ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujan 1935., god. 13, br. 9, 385.

¹⁶⁷ Lovrić, „Prilog poznavanju“, 361-362.

¹⁶⁸ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, veljača 1931., god. 9, br. 2, 1-2.

¹⁶⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, listopad 1931., god. 9, br. 10, 1-4.; studeni 1931., god. 9, br. 11, 1-2.

¹⁷⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1931., god. 8, br. 1, 1-2.

Južnoj Americi. Novi odbor u New Yorku, osnovan 1932. godine, naišao je na pozitivne reakcije emigranata, pa se tamo pronijela „nacionalna misao, i spomen na zarobljenu braću i važnost Jadranske straže“.¹⁷¹ Opći izvještaj iz 1935. godine svjedoči kako su „odbori u Antofagasti i Magallanesu, zbog krize popustili“ u radu, dok se ističu odbori u Carigradu, New Yorku, Port Saidu i Pragu.¹⁷²

Varijacije u angažiranosti odbora, kao i u domovini, postojale su u inozemstvu. Utjecao je na njih niz čimbenika, posebice ekonomskih. Ipak, možemo zaključiti kako je opći trend bio pozitivan i kako se emigracija vrlo brzo i u značajnom broju okupila oko Jadranske straže. Koliko su se njene ideje ukorijenile, najviše je vidljivo u Sjedinjenim Američkim Državama. Tchoukarine (2019.) spominje kako se u poslijeratnom Chicagu odbor Jadranske straže razvijao čak i nakon disolucije cijele organizacije u domovini.¹⁷³ Pronalazimo dokaze da je djelovanje straže u Chicagu trajalo čak i duže. Glasnik „Hrvatske bratske zajednice“ u Chicagu „Zajedničar“ donosi nam vijest o izletu kojeg lokalna straža organizira 14. lipnja za „sve svoje članove i njihove obitelji“.¹⁷⁴ Značaj takvih događaja na stranu, samo njihovo postojanje govori o opstanku ideje Jadranske straže i kohezivnoj moći koju je ona imala među emigrantima udaljenima od domovine.

¹⁷¹ *Izvještaj Glavnog odbora Jadranske straže za III glavnu skupštinu Skoplje, 29-31 X 1932.*, 21., Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu

¹⁷² Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu, *Izvještaj o radu Jadranske straže u 1932/33 za sjednicu Glavnog odbora Split, 8-10 XII 1933.*, 60.

¹⁷³ Tchoukarine, „To Serve the King“, 134.

¹⁷⁴ „Poziv na veliki izlet“, *Zajedničar*, 10. lipnja 1959. godine, 6., dostupno na: <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn84024547/1959-06-10/ed-1/seq-6/>

Modus operandi Jadranske straže

Propaganda i propagandne aktivnosti – najmoćniji alat Jadranske straže

Nije slučajnost da je u propagandnom biltenu Jadranske straže kao osnova djelovanja Jadranske straže navode štampa, predavanja, pomorsko-propagandistički tečajevi i slična sredstva.¹⁷⁵ Aktivnost Jadranske straže se primarno zasnivala na raspačavanju propagandnih materijala. U tu svrhu snovano je Službeno Ilustrovano Glasilo „Jadranske Straže“ koje je 1923. godine počeo izdavati splitski centralni odbor kao glavni medij za širenje ideja Jadranske straže. *Almanah Jadranske straže* izdavao je na godišnjoj osnovi beogradski glavni odbor, počevši sa 1925. godinom. U Zagrebu je 1935. godine pokrenuto glasilo Naše more, a objavljivani su časopisi za mlade, poput Mladog stražara (1929.-1932.) i Pomlatka Jadranske straže (1933.-1941.); tiskani su i turistički vodiči, džepni kalendari („Naš mornar“, 1928.-1939.; „Ribarski kalendar“, 1930.-1939.), a Pomorska biblioteka Jadranske straže od 1933. godine izdavala je knjige raznovrsnih tematika vezanih uz primorje.¹⁷⁶ Zajedno sa Savezom za unapređenje turizma „Jadranska straža“ je 1927. godine osnovala „Arhiv za propagandu Jadrana“ s ciljem približavanja Jadranskog mora i obalnog područja javnosti u svrhu unapređenja turizma. U prvom upravnom odboru našao se Ivo Tartaglia.¹⁷⁷ Izdavao je slike i razglednice, a kasnije i glasilo „Turizam na primorju“. Djelovao je sve do 1930. kada ga je zamijenio Centralni Presbiro u Zagrebu, do ponovne obnove Arhiva 1939. godine. U vidu podupiranja izdavačke djelatnosti osnovana je i pomorska knjižnica, sa svrhom okupljanja i publiciranja literature vezane uz problematiku mora i pomorstva. S obzirom na obim posla, nije čudno što je propagandni odjel, kako navodi Machiedo Mladinić, postao najvažniji odjel o čijem radu je ovisila cijela organizacija.¹⁷⁸

¹⁷⁵ „Što je Jadranska Straža, koji je njezin cilj i kakav je njezin rad?“, Arhiv Sveučilišne knjižnice u Splitu, fond Ive Tartaglie, M-681/9.7 [1]F

¹⁷⁶ Za detaljnu izdavačku djelatnost, vidi Lovrić, „Prilog poznavanju“, 355-380.

¹⁷⁷ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1927., god. 5, br. 4, 118.

¹⁷⁸ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 91., 160-162.

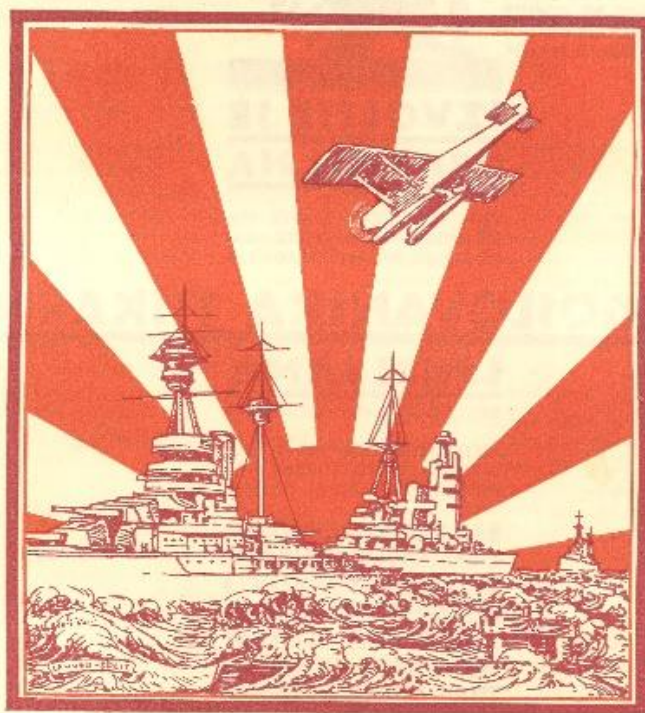


Slika 8. Naslovnica Mladog stražara, lista pomlatka Jadranske Straže, 15. veljače 1930. godine.¹⁷⁹ Istaknuto je i odobrenje za izdavanje lista u školama Kraljevine Jugoslavije.

¹⁷⁹ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ.

ЈАДРАНСКА С·Т·Р·А·Ж·А



ГЛАСНИК УДРУЖЕЊА ЈАДРАНСКА СТРАЖА

GOD. VIII

МАЈ 1930

БР. 5

Slika 9. Naslovnica *Službenog ilustrovanog glasila Jadranske straže*.¹⁸⁰ Vidljiva je važnost ratne mornarice, pa je na naslovnicama često vidljiva pomorsko-vojna tematika, kao na ovoj s hidroavionom i vojnim brodom.

¹⁸⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1930., god. 8, br. 5.

Glasilo Jadranske straže viđeno je kao „najmoćniji propagator ideje Jadranske straže“, kako Ivo Rubić piše u spomenici za desetu godišnjicu rada Jadranske straže.¹⁸¹ Taj bogato ilustriran list izvještavao je o aktivnostima ogranaka Jadranske straže, ali i o temama vezanim za Jadransko more - o ratnoj i trgovačkoj mornarici u Kraljevini i u svijetu, njenom rastu i razvoju; o gospodarskim problemima s naglaskom na probleme pomorstva, ribarstva i parobrodarstva; o vodenim sportovima i svim drugim srodnim temama. Od 1927. godine pažnja je posvećena turizmu u rubrici „Turizam na Primorju“, a od 1929. godine političkim događanjima u Italiji putem rubrike „Glasovi iz Italije“. Odvojeni prilozi posvećeni su povijesti istočne obale Jadrana i tradiciji pomorstva, flori i fauni Jadranskog mora, pa i emigraciji kroz rubriku „Život naših iseljenika“. Objavljivala su se i kratka književna djela, a od brojevi 1930-ih godina obiluju stručnim i znanstvenim člancima o pomorstvu, navigaciji, brodogradnji i oceanografiji.¹⁸²

¹⁸¹ Rubić, *10 godina*, 6.

¹⁸² Lovrić, „Prilog poznavanju“, 355-380.

Јадранска Стража



Foto: A. Borović.

Četvrta posjeta Nj. V. Kralja Jadranu.

Kralj u Splitu, posmatra s Marjana jedan vedri ljetni sunrak na moru.
U pratnji Kraljevoj (s lijeva na desno): gradonačelnik Dr. Jakša Ratić, vel. župan Dr. Ivo Perović, ministar Dr. Mate Drinković, Dr. Ivan Bilić, naš predsjednik Dr. Ivo Tartaglia i prof. Josip Barać.

Glasnik Udruženja
Jadranska Straža

God. VII.

AVGUST 1929.

Br. 8.

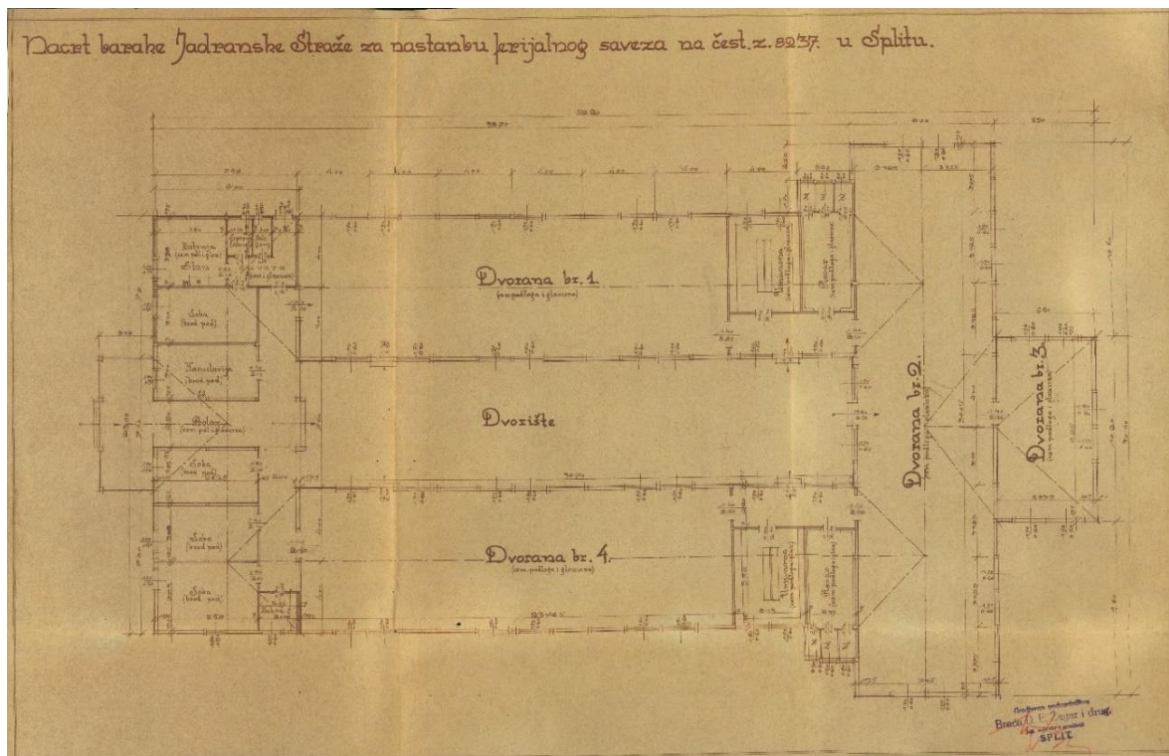
Slika 10. Naslovnica glasnika udruženja „Jadranska straža“.¹⁸³ Druge ilustracije službenog glasnika uključivale su fotografije kraljevske obitelji ili fotografije članova Jadranske straže s pripadnicima kraljevske obitelji

¹⁸³ Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže, kolovoz 1929., god. 7, br. 8.

Aktivnosti namijenjene podizanju svijesti o važnosti Jadranskog mora tu ne staju. Od 1926. godine „Jadranska straža“ organizirala je pomorsko-propagandističke seminare sa svrhom upoznavanja polaznika sa primorjem, pomorstvom i gospodarstvom. Teme seminara obuhvaćale su sve od ribarstva i etnologije do povijesti, pomorske politike drugih država, emigracije i same Jadranske straže. Osim glavnog godišnjeg seminara kojeg je organizirao splitski Izvršni odbor, postojali su seminari oblasnih odbora. S vremenom je ciljana publika seminara postala mlađa populacija. Mladi su već od 1925. godine uključili u djelovanje Jadranske straže, kada su odobrenjem Ministarstva prosvete smjeli organizirati Pomlatke Jadranske straže u srednjim i stručnim školama. U većim gradovima poput Zagreba, Beograda ili čak Praga, osnivani su akademski pododbori, a od Drugog kongresa Jadranske straže u Sarajevu 1929. godine posebna je pažnja posvećena jugoslavenskoj mladeži u kojoj je viđena budućnost Jadranske straže. Pravilnik pomlatka Jadranske straže usvojen je 1933. godine, nakon stanovitog odugovlačenja od strane vlasti zbog nepoznatih razloga.¹⁸⁴ Za njih su dizajnirane specijalne dizajnirane odore, organizirani izleti, kako po drugim državama i morama, tako i po Jadranskom moru, s ciljem upoznavanja mladih s pomorskom tradicijom i aktivnostima Jugoslavije i drugih državama. Izlete je pratila i određena građevinska infrastruktura, pa su sagrađena ili uređena ljetovališta i domovi Jadranske straže u Sušaku, Martinišćici, Sarajevu, Zagrebu, Velikom Bečereku, Mariboru, Karlovcu, Novom Sadu, Beogradu i Splitu. Život u domovima i ljetovalištima bio je organiziran individualnim pravilnicima.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 97-106, 139, 151-156.; Norka Machiedo Mladinić ostavlja mogućnost da se odugovlačilo usvajanje pravilnika zbog želje beogradskog oblasnog odbora za preuzimanje uprave nad organizacijom. Bez dodatnog uvida u primarne izvore, teško je to potvrditi sa sigurnošću

¹⁸⁵ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 163-179.; Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu, *Pravilnik doma Jadranske straže u Splitu 1933. godine*; dom Jadranske straže u Splitu je po članku 1. Pravilnika namijenjen „prvenstveno za ukonačivanje ekskurzija podmlatka Jadranske straže... i ostalih članova“.



Slika 11. Nacrt barake Jadranske straže za nastambu ferijalnog saveza;¹⁸⁶ izleti mladih bili su od velike važnosti za Jadransku stražu, zbog čega ih je nužno pratila adekvatna infrastruktura.



Slike 12 i 13. Pomladak Jadranske straže na prvom maršu u Ljubljani 1935. godine¹⁸⁷

¹⁸⁶ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“

¹⁸⁷ *Šužbeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, listopad 1935., god. 13, br. 10, 410-411.



Slika 14. i 15. Uniforme pomlatka Jadranske straže¹⁸⁸

Jedna od dugovječnih ostavština Jadranske straže, barem u Splitu je Pomorski muzej osnovan 1925. godine, nakon prve Jadranske izložbe (25. srpnja - 25. kolovoza 1925. godine) održane prilikom otvaranja Ličke pruge koja je povezala Split i kontinentalno područje Kraljevine.¹⁸⁹ Prvotno se smjestio u domu Jadranske straže 1933. godine. Prethodnik je današnjeg Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu. „Jadranska straža“ je nastojala osnovati i druge pomorske muzeje i institute posvećene Jadranu, ali u tom naumu nije uspjela.¹⁹⁰

¹⁸⁸ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1934., god. 12, br. 4.

¹⁸⁹ Gordana Tudor, „Jadranska izložba u Splitu 1925. godine“, *Kulturna baština*, br. 41, 2015., 147-172, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/167061>; Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 141-149.; Jadranska izložba organizirana je s ciljem pokazivanja gospodarskog potencijala istočne Jadranske obale, te s kroz nju nastojala vladi, kralju i javnosti pokazati gospodarsko-vojna važnost obale za razvitak države. Ponovno je održana 1935. godine u Ljubljani i 1939. godine u Zagrebu. Jedan je od najvećih i najpoznatijih kulturnih događaja koje je Jadranska straža organizirala.

¹⁹⁰ Mirja Lovrić, „Hrvatski pomorski muzej u Splitu“, *Informatica Museologica*, vol. 36, br. 1-2, 2005., 39-53., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/140269>; Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 157-160, 223-224; *Službeno ilustrovano glasilo „Jadranske straže“*, rujna 1934., god. 12., br. 9, 359-362.

JADRANSKI DANI U SPLITU 5-8 SEPTEMBRA 1933

Program svečanosti, koju priređuje Jadranska Straža

UTORAK, dne 5 septembra Dolazak članova organizacije iz raznih mjesta otadžbine

u 20³⁰ sati NA BACVIČAMA U BAŠTI PENSIONA MATIĆ vrtna zabava. Program izvodi podmladak Jadranske Straže iz Vel. Beckereka, Karlovca i Splita.

PROGRAM:

- 1) Pozdravni riječ predstavnika podmlatka JS iz Vel. Beckereka;
- 2) A. Goroš: Himna Jadranske straže, izvodi zbor i orkestar podmlatka JS iz Vel. Beckereka;
- 3) a) I. Parat: Svečane pjesme;
b) J. Gotovac: Jadranska za teleton; izvodi zbor podmlatka JS na tuđoj rati; gim. u Splitu;
- 4) V. Šegrić: Za Kralja i otadžbinu; izvodi zbor, muš. pjesme, izvodi orkestar podmlatka JS na klas. gim. u Splitu;
- 5) K. Matijević: Mornarska igra; izvodi podmladak JS iz Vel. Beckereka;
- 6) J. Gotovac: Kolo iz igre „Marzana“; izvodi orkestar podmlatka JS na klas. gim. u Splitu;
- 7) E. Budeč: Vilinsko kolo; izvodi se muzikom, izvodi podmladak JS iz Karlovca;
- 8) Dvojak: Humoreske; izvodi orkestar podmlatka klas. gim. u Splitu;
- 9) Fugala: Muzički škrat i pjesme i igrok, izvodi podmladak JS iz Vel. Beckereka;
- 10) a) J. Gotovac: Jedan mali brodčić
b) „Marjana, Marjana“...
- 11) Marnja: Pusti me, majko, izvodi zbor podmlatka JS na muš. rati; gim. u Splitu;
- 12) Petrović: Beogradska mark, izvodi orkestar klas. gim. u Splitu;

Zborovima podmlatka JS sa muškom rati, diriguje M. IVO PARAT, orkestrom podmlatka JS na klas. gim. diriguje g. JAKOV VOITOLINI. ULAZNA CIJENA: za odrasle din 5⁰⁰, za podmladak din 2⁰⁰.

SRIJEDA, dne 6 septembra

u 6 sati bodnica glazbe oko grada;

u 9 sati ulazak Kr. školskog broda „Jadran“ u Splitšku luku. Na doček idu veslačke ladje „Gusar“ i jedrilice sportskog kluba „Lahud“;

u 9⁴⁵ sati svečani doček izaslanika Nj. Vel. Kraljice Marije, Visoke kume zastave, koju dariva brodu podmladak J. S., Nj. Vel. Kralja i Nj. Vis. Kraljevića Petra;

u 10 sati početak svečane proslave;

Himnu J. S. pjevaju udružena splitska pjevačka društva (Zvonimir, Sumadija, Sv. Cecilija i zbor J. S. muške realne gimnazije, pod dirigovanjem g. Ma. Iva Parača;

Blagoslov školskog broda „Jadran“ pred izaslanikom Nj. Vel. i vlastima te pred predstavnicima narodnih udruženja i delegatima odbora J. S.

Blagoslov počasne zastave, dara podmlatka J. S. iz čitave otadžbine Kr. školskom brodu „Jadran“;

Govor predsjednika Jadranske straže Dr. Iva Taralje i jednog člana podmlatka;

Državnu himnu pjevaju udružena splitska pjevačka društva;

u 16 sati veslačke utakmice članova J. S. iz Gusara, ribara i mornara Kr. mornarice. Cilj će ovih utakmica biti postavljen pred Mletačkim pristanom. Na pristau može doći samo onaj, koji ima otkupnu značku J. S.

PROGRAM VESLAČKIH UTAKMICA:

- 1) Utakmice članova J. S. iz „Gusara“: a) lica dvojica (pruga 500 m), b) tri člana (800 m), c) tri člana osmerica (1000 m).
- 2) Utakmice ribarskih ladja. 3) Utakmice mornara ratne mornarice: a) šajke sa 4 vesla; b) šajke sa 8 vesala; c) kuteri sa 12 vesala. Takmiče se mornari Bakladre i Komande pomorskog vazduhoplovstva, između prve i druge lica šaljeju utke mornara u poluburetima i t. d.

U 20 sati

PROGRAM VEČERNJE PRIREDBE

NA HAJDUKOVOM IGRALIŠTU

POD ELEKTRIČNOM RASVJETOM:

- 1) Državna himna, pjesma udruženi jedrilice ribara Zvonimira, Sumadija, Sv. Cecilija i podmlatka JS na muš. rati; pjesme.
- 2) Gimnastičke vježbe: a) pruge, b) konjoponi, c) plovak, d) akrobatske, izvodi podmladak JS na klas. gimnaziji u Splitu;
- 3) I. KOVČ: Hej, trubači, himne vesle družstva, izvodi mornari Kr. Mornarice;
- 4) Lakozletke i halive igre, izvodi mornari Kr. Mornarice;
- 5) I. KOVČ: Buči, buči..., himne vesle izvodi mornari Kr. Mornarice;
- 6) Banatsko kolo, igra; izvodi podmladak JS iz Vel. Beckereka;
- 7) Razgovorai vetrovnici i piruetske figure.

Prve tri sudejke Vatroslava i mornarske maske, te podmlatka JS iz Šibenika, izvodi orkestar podmlatka JS iz Vel. Beckereka i Splita.

ULAZNE CIJENE: Sjedala u ložama din 20⁰⁰, čitava loža (6 sjedala) din 100⁰⁰, sjedala na tribinama (sredina) din 15⁰⁰, sjedala na tribinama (kraj) din 12⁰⁰, stalnice kod tribina din 8⁰⁰, stalnice na istočnoj strani din 6⁰⁰, za dake din 3⁰⁰.

Uplatiti se dolazi u blagajnu Mladostovog narodnog zavoda na Nardnom Trgu i na dan priredbe, na veče, na blagajni Hajdukovog igrališta.

ČETVRTAK, dne 7 septembra

u 9 sati na plivalištu JSK „Jadran“ (kod Doma Jadranske straže), **PLIVAČKE UTAKMICE** između mornara Kr. Mornarice i članova JSK „Jadran“

PROGRAM: plivači se takme: 1) na 50 metara (primo), 2) na 50 izlaza (leđa), 3) na 50 metara (sprint), 4) mješovita štafeta 3x50 metara, 5) slobodna štafeta 4x50 metara, 6) slobodno plivanje mornara Kr. Mornarice, 7) watterpolo utakmica JSK „Jadran“ versus Kr. mornarice.

u 13 sati odlazak iz Splita izmaloškim parobrodom Jadranske plovidbe u Štargrad, gdje će se otkinji spomen-ploča blagopola Jaru Bijankinju, prvom predsjedniku Jadranske Straže. Polazak parobroda sa Štargradu u obalu; **u 21 sat** odlazak iz Štargrada za Split.

Cijene za polazak i povratak po osobi svega 20 dinara, a za podmladak dinara 10.

PETAK, dne 8 septembra

u 8 sati odlazak parobrodom u Omis, sa Štargradu u obalu.

Cijene za polazak i povratak po osobi svega D. 10.

U Omisu na pristajalištu pozdravlja članove J. S. iz Vel. Beckereka i ostale goste g. gradonačelnik I. Fundić. Odgovara predsjednik O. O. J. S. Vel. Beckereka Dr. Matić. Opaoi muzikom oko grada.

u 10 sati blagoslov Doma, zatim blagoslov zastave obli. odbora J. S. Vel. Beckereka, daru ug. jedrilica i mornarica prof. Dr. M. Pupina. Kanta zastipa g. arhimandrit Jovan Bjedov.

u 12 sati povratak jednog dijela izaslanika u Split;

u 15 sati odlazak izmaloškim parobrodom J. plovidbe iz Splita u Omis, Petazak sa Štargradu u obalu.

Cijene za polazak i povratak po osobi Din 10.

u 16 sati narodno veselje u Omisu. Program zabave izvodi podmladak Jadranske Straže Vel. Beckereka.

u 18 sati promjenškil koncert muzike Kr. mornarice i ostalih muzika;

u 23 sata povratak parobrodom za Split.

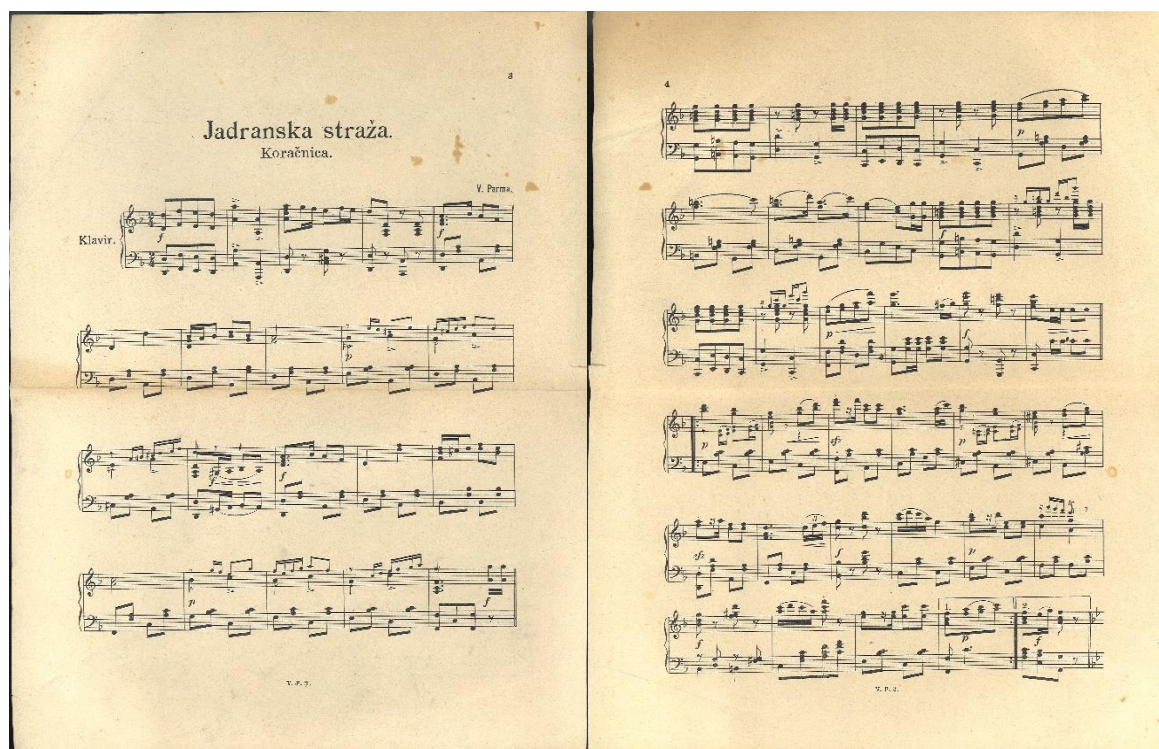
KUPUJTE OTKUPNE ZNAČKE „JADRANSKE STRAŽE“

Tko ima otkupnu značku može besplatno da posmatra sa Mletačkog pristana kod cilja veslačke utakmice 6 IX u 16 sati; zatim dne 7 IX plivačke utakmice na plivalištu „JADRAN“, te da pregleda školski brod „Jadran“ i neki ratni brod u luci.

Slika 16. Plakat za javnost povodom manifestacije Jadranskih dana. U njihovoj provedbi sudjelovali su razni sportski klubovi, glazbena udruženja, pa i sama vojska.¹⁹¹

¹⁹¹ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“; događaj je uključivao sportske, glazbeno-scenske i druge priredbe, kao i svečani doček kraljevske obitelji

Neupitno je da je „Jadranska straža“ svim sredstvima nastojala doprijeti u sve pore društva. Organizirana su predavanja (uvijek pomorsko-propagandne tematike), svečanosti poput koncerata, baletnih priredbi, mornaričkih dana ili mornaričke sedmice, dočeci domaće mornarice, kraljevske obitelji i stranih mornarica, pa su čak korišteni novi mediji poput filma ili radija. Straža je čak imala svoju himnu, koju je napisao Rikard Katalinić Jeretov, a skladao Artur Gervais nakon dobivanja javnog natječaja.¹⁹²



Slika 17-18. Notni zapisi za koračnicu Jadranske straže, s potpisom Vjekoslava Parme¹⁹³

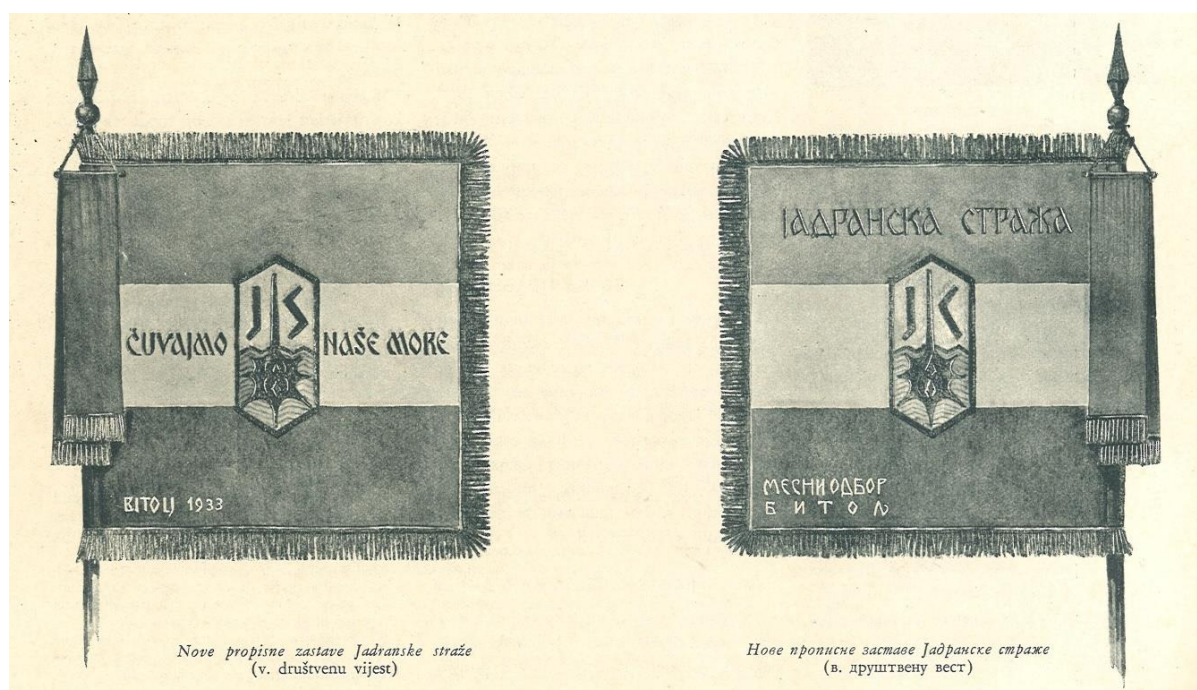
Valja uzeti u obzir i znak Jadranske straže – buzdovan kraljevića Marka – rad slikara Radovana Tommasea. Riječ je o buzdovanu kraljevića Marka koji, bačen u more, simbolizira povezanost kopnene tradicije i one jadranske, primorske, kako navodi Machiedo Mladinić (2005.). Nalazimo ga na propagandnim materijalima Jadranske straže, na njenoj službenoj zastavi, na zastavi pomlatka i na odorama i značkama. Članovi su kupovali te značke, društvene kape, olovke, šibice, cigarete, vosak, razglednice i razne druge promidžbene materijale. Svi prodani materijali donosili su, naravno, prihode Jadranskoj straži koji su potom korišteni za razne društvene aktivnosti. Na taj način se organizacija afirmirala u društvu, stvarajući jedinstven i prepoznatljiv vizualni identitet.¹⁹⁴ Ipak, takva jednostavna interpretacija odabira

¹⁹² Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 121-137, 163-171, 187-191, 195-196.

¹⁹³ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“

¹⁹⁴ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 137-138.

buzdovana kraljevića Marka za znak Jadranske straže neadekvatna je. Društvo hrvatskih umjetnika „Medulić“, čijem su djelovanju doprijenili Ivo Tartaglia i Ivan Meštrović, inače bliski prijatelji, od 1. studenog do 30. prosinca 1910. godine održalo je izložbu „Nejunačkom veremnu u prkos“ sa Ciklusom kraljevića Marka, u autorstvu samog Meštrovića. Odabirom lika narodnog junaka kraljevića Marka, kako piše Bulimbašić (2016.), Meštrović je „želio stvoriti prepoznatljiv nacionalni identitet i u svojoj zemlji i inozemstvu jasno izraziti nezadovoljstvo položajem hrvatskog naroda u Monarhiji i jugoslavensku ideju“. Ta je izložba bila „poruka o bliskosti Hrvata i Srba i želja za stvaranje slobodne države južnih Slavena – Jugoslavena“, Machideo Mladinić tvrdi (2009.).¹⁹⁵ Stoga ne čudi odabir buzdovana kraljevića Marka, koji nije nužno imao samo konotacije koje pripisuje Machiedo Mladinić (2005.). Persona kraljevića Marka percipirana je kao simbol jugoslavenske države i nacionalnog jedinstva, pa je bilo prikladno da njegov buzdovan postane simbol organizacije koja je ujedinjavala sve narodnosti Kraljevine pod jednim barjakom.



Slika 19. Zastava Jadranske straže iz 1933. godine; vidljivi je simbol Jadranske straže, buzdovan kraljevića Marka, kao i geslo „Čuvajmo naše more“¹⁹⁶

¹⁹⁵ Norka Machiedo Mladinić, „Političko opredjeljenje i umjetnički rad mladog Meštrovića“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 41, br. 1, 2009., 143-153, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/48005>; Sandi Bulimbašić, „Ivo Tartaglia i društvo hrvatskih umjetnika „Medulić“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 225-242.

¹⁹⁶ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1933., god. 11, br. 5, 187.

Glasnik Jadranske straže kao odraz propagande u službi ideologije integralnog jugoslavenstva

Službeno glasilo Jadranske straže je neupitno odražavalo i stavove Jadranske straže o političkim pitanjima. Ne može se reći da je kroz glasilo ideološka opredijeljenost ka integralnom jugoslavenstvu provučena izravno, već je riječ o subverzivnijem pozivanju na nacionalno jedinstvo i zajedništvo, bez isticanja ijedne vrste separatizma ili centralizma. Propaganda je u listu namijenjena uključivanju svakog pojedinca i „rodoljubnog sina našeg naroda“ koji je željan da „bude komponenta velikog djela koje stvara novu, snažnu i nezavisnu pomorsku Jugoslaviju, Otadžbinu Srba, Hrvata i Slovenaca“.¹⁹⁷ Ta propaganda mora biti usklađena sa ciljem Jadranske straže, koji je statutom propisan kao „kulturno, privredno i opće unapredjenje jugoslavenskog Jadrana“ putem „njegovanja i širenja rodoljubnog interesovanja u svima slojevima našeg naroda za naše more i njegovo iskorišćavanje, kao i svestranu brigu za odbranu našeg Jadrana iza što jače pomaganje naše ratne mornarice“. Takvu propagandu može provoditi samo osoba koja ima „smisla za osjećaj zajedništva sa zemljom koja ga je rodila i sa ostalim svojim sunarodnjacima, t. j. da bude odgojen u nacionalnom smislu“.¹⁹⁸ Iste poruke pronalazimo u tekstu Silvija Alfrevića recitiranog na koncertu Jadranske straže u Splitu u studenom 1923. godine. „Jadranska straža“ je ona koja mora dignuti „amanet iz dubine morskih“ i okupiti „duhove čitave Slavije na kristalni pir Oslobođenja svih Jugoslavena i braće Slavena“.¹⁹⁹ Osim isticanja općih ciljeva Jadranske straže, zamjetno je korištenje riječi „naše“ u kontekstu mora i mornarice, kao i „jugoslavensko“ u kontekstu Jadrana. More je korišteno u svrhu poticanja nacionalnog jedinstva, a cilj i djelatnost Jadranske straže može vršiti samo onaj „odgojen u nacionalnom smislu“, to jest onaj koji zajedništvo naroda Srba, Hrvata i Slovenaca podupire. „Jugoslavenstvo“ i „bratstvo“ bili su postulati djelovanja jednog člana Jadranske straže. Takve sintagme pojavljivat će se često u člancima unutar glasila.

Još jedan alat korišten za potenciranje nacionalnog jedinstva bila je veza između Jadranske straže i kraljevske obitelji. Prilikom rođenja prestolonasljednika Petra Karađorđevića izražen je stav da „„Jadranska straža“, u jačanju naše slavne Dinastije vidi snaženje narodne otpornosti, a u odanosti naroda Domu Karađorđevića zalog sretnije budućnosti i jamstvo ispunjena svih neizvršenih zahtjeva.“²⁰⁰ Kada je sam prestolonasljednik postao pokroviteljem

¹⁹⁷ „Naša propaganda. Njeni moralni osnovi i smjernice“, u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, listopad 1924. god. 2, br. 10, 254.

¹⁹⁸ „Naša propaganda. Općenarodni karakter naše akcije“, u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1924., god. 2, br. 11, 282.

¹⁹⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, prosinac 1923., god. 1, br. 12, 35.

²⁰⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1923., god. 1, br. 10, 3.

Jadranske straže, uredništvo glasnika objavilo je kako je to garancija „najboljeg uspeha naše akcije za jakost Otadžbine i slavu Dinastije“.²⁰¹ Prilikom njegovog prvog rođendana, izražene su želje da „onako kako bude rastao i jačao naš Kraljević, neka raste i jača „Jadranska straža“, ne ka raste i jača naše pomorstvo, naša ratna mornarica, naša pomorska država, Otadžbina Srba, Hrvata i Slovenaca“.²⁰² Posebno su praćene posjete kralja Jadranu, a prilikom prvog posjeta obišao je i Jadransku stražu.²⁰³ Isto tako su praćene posjete prestolonasljednika Petra.²⁰⁴ Glasilo je korišteno kako bi približilo kraljevsku obitelj javnosti i kako dinastija u mislima čitaoca izravno povezala s Jadranskim morem i Jadranskom stražom.



Slika 20. Ivo Tartaglia s princom Petrom Karađorđevićem 1930. godine²⁰⁵

²⁰¹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1923., god. 1, br. 11, 1.

²⁰² *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1924., god. 2, br. 10., 1.

²⁰³ „Kralj na našem Jadranu“; „Duž našeg Jadrana, u danima slavlja i radosti... Triumf prvog kraljevog puta uz našu obalu“, u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1925., god. 3, br. 11, 278-279., 280-283.

²⁰⁴ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1925., god. 3, br. 11, 284.; *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujan 1926., god. 4, br. 9, 195.; kolovoz 1927., god. 5, br. 8, 222.

²⁰⁵ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“; objavljena u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1930., god. 8, br. 8, 199.

Atentat u Narodnoj skupštini 20. lipnja 1929. godine, kada su od ruke radikala Puniše Račića stradali Stjepan Radić, Đuro Basariček i drugi članovi pro-federalističke Hrvatske seljačke stranke, smatra se povodom uvođenja šestosiječanjske diktature.²⁰⁶ Tim činom nametnuta je ideologija integralnog jugoslavenstva kao „državna politika“.²⁰⁷ „Jadranska straža“ se unutar svog glasila nije ni jednom riječju osvrnula na atentat. Uz to, odanost Jadranske straže obitelji Karađorđević nakon uvođenja šestosiječanjske diktature nazvane „historijskim događajem“ više je nego očita. Straža, na čelu sa Ivom Tartagliom, pozdravila je „najoduševljenije akt Njegova Veličanstva Kralja Aleksandra, kojim je uzeo u ruke kormilo naše države“.²⁰⁸ Nesumnjivo je da je cilj ovakvih poruka, osim priljublivanja uz režim u svrhu privlačenja pažnje problematici primorja, bio i onaj stvaranja jedinstvene nacije pod dinastijom Karađorđević. Pozdravom i prihvaćanjem čina uspostava diktature, „Jadranska straža“ prihvatila je i novu državnu ideologiju integralnog jugoslavenstva s ciljem stvaranje jedinstvenog jugoslavenskog identiteta.

²⁰⁶ Šute, *Hrvatska povijest*, 95-103.

²⁰⁷ Jakir, *Dalmacija*, 98.

²⁰⁸ „Povodom kraljeva manifesta“, u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1929., god. 7, br. 3, 72.



Slika 21. Plakat s pozivom na svečanost obilježavanja rođendana prestolonasljednika Petra. Slične poruke vidljive su ovdje s pozivom za svečanosti Jadranske straže u Splitu od 6. do 8. rujna 1933. godine povodom rođendana prestolonasljednika Petra.²⁰⁹ Ističu se i gotovo su izjednačene riječi „Splićani“ i „Jugosloveni“ insinuirajući da Splićani jesu „Jugosloveni“, a sam plakat obiluje već viđenim pozivima na jedinstvo jugoslavena.

²⁰⁹ Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“

Sukob sa glasnikom „Hrvatska riječ“ kao odraz ideologije Jadranske straže

Straža se zbog svoje jasne pro-jugoslavenske orijentacije sukobila i sa splitskim uredništvom dnevnika „Hrvatska riječ“, glasila Hrvatske seljačke stranke u Dalmaciji i dalmatinskih Hrvata.²¹⁰ Vezano na doček engleske flote u Splitu, 5. kolovoza 1924. godine, uredništvo glasnika prigovara Jadranskoj straži monopoliziranje organizacije događaja, prihoda od ulaznica i odabira posjetitelja. Navode u članku da od straže primaju propagandne letke „nacifrane žargonom“ koji u Dalmaciji „nije bio uobičajen do ustanove Jadranske Straže i do dolaska nekih Bartulovića i Korolije u aram naše Thalije, i koji iznakazuje naš hrvatski jezik“. „Jadranska straža“ svojim postupcima „splitske Hrvate u položaj ili da se apstiniraju od svakog dočeka ili da se separiraju od tih ljudi i prirede doček napose“ i želi „osujećenje jedne iskrene manifestacije hrvatstva“. Članak opisuje da članstvo straže čine „najomraženiji ljudi u našem gradu“ i kako je ona „mrska radi njih i njihova orjunaška rada“.²¹¹ Pri posjeti engleske flote u Splitu, samom admiralu flote Sir Osmondu de Beauvoir Brocku u posjet je išao predsjednik „Jadranske straže“, Juraj Biankini.²¹²

Uslijedilo je pismo obrane Centralnog odbora Jadranske straže kojeg potpisuju predsjednik Juraj Biankini i tajnik Silvije Alfrević, doneseno u izdanju same Hrvatske riječi kao korekcija prvog članka. Prvotno se vođe straže pozivaju na članak 19. Zakona o štampi, zahtijevajući da „Hrvatska riječ“ ispravi lažne navode, spominjući kako je organizaciju poveo odbor građana koji se sastoji „od predstavnika vlasti te svih kulturnih, političkih i sportskih društava“. Uredništvo Hrvatske riječi u svom odgovoru to ponovno negira, navodeći kako „Hrvatska kulturni i politička društva...nijesu zastupana u tom nekom »naročtom« odboru“ kojeg su „monopolizirali izvjesni ljudi, koji nemaju ništa zajedničkog s osjećajima hrvatskog Splita“ i koji su „podržavatelji propalog krvavog režima“. Takva straža bila bi „istinski predstavnik želja i osjećaja pučanstva hrvatske Dalmacije“, a u protivnom će je smatrati kao „jednu partizansku ustanovu, koju su monopolizirali nepozvani i nepoželjni partizani prošlog režima“.²¹³ „Propali režim“ kojeg straža po navodima Hrvatske riječi propagira bio bi onaj Nikole Pašića, kako se da razlučiti iz članka „Velike nepodopštine propalog režima“ u samom glasniku, gdje su iz „državne kase najviše zobali »Balkan« i Pribičevićeve novine.“²¹⁴

²¹⁰ Krolo, *Splitske novine 1918.-1929.*, dostupno na: <https://www.svkst.unist.hr/wp-content/uploads/2019/10/izlozba18.htm>

²¹¹ „Doček engleske flote i Jadranska Straža“, u *Hrvatska riječ*, 31. srpnja 1924., god. 1, br. 81., 3.

²¹² „Poset predsjednika Jadranske straže engleskom admiralu“, u *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, god. 1, br. 9, 228.

²¹³ *Hrvatska riječ*, 2. kolovoza 1924., god. 1, br. 83., 3.

²¹⁴ *Hrvatska riječ*, 14. kolovoza 1924., god. 1, br. 85, 1.

Odgovor Jadranske straže nije izostao. U pismu Centrale Biankini i Alfrević odvrću kako je „nepovoljnim i netačnim prosudjivanjem“ uredništvo Hrvatske riječi naštetilo ugledu Jadranske straže kao „općenarodne ustanove“ te da u organizacijskom odboru dočeka engleske flote stoje među drugima i „pojedina lica, koja su općenito smatrana članovima i predstavnicima hrvatskih društava“ kao i „dva naša člana“ (člana J. straže, op. a.) koji su jedina veza straže s tim odborom. U Jadranskoj straži i njenoj upravi, Biankini i Alfrević podcrtavaju, prisutni su i mogu pristupiti „ljudi najrazličitijih političkih mišljenja“ čiji se stav ne miješa sa radom same straže, iako su većinski u upravi „članovi danas vladajućih stranaka“. Autori pisma spominju i kako je poziv odaslan dr. Josipu Brkiću, dr. Stjepanu Vukušiću čiju političku stranku Hrvatska riječ zastupa. Pokušali su zatim „kooptirati“ Jakova Čulića i Ivana Čuluma. Od te četiri osobe, samo je Ivan Čulum „kooptiran“, dok su ostali odbili zbog prezaposlenosti i obveza.²¹⁵

Uredništvo glasnika „Hrvatska riječ“ nije odgovorilo na ovo pismo. Međutim, idućeg dana izašao je u glasniku poziv naslovljen „Splićani, pokažite svoje hrvatstvo“ u kojem se narod poziva na doček flote. Kako piše u članku, „U ovoj prigodi će se vidjeti ko je Hrvat a ko nije. Nedajmo da se falzificira hrvatskog Splita, Tomislavova grada!“.²¹⁶ Sličan poziv odaslan je i dan poslije, s ponovnim naglaskom da se pučanstvo grada Splita mora pokazati kao hrvatsko.²¹⁷ Može se pretpostaviti da je taj poziv bio indirektno usmjeren Jadranskoj straži s obzirom na sadržaj njihove prijašnje prepiske. Ovaj sukob ujedno je i sukob koncepcija ustroja novonastale države; federalistički, kakvog bi podupiranjem HRSS-a i Hrvatske zajednice isticala „Hrvatska riječ“, s naglaskom na samostalnost Hrvatske, i unitarno jugoslavenski, kakav u svom djelovanju pretpostavlja „Jadranska straža“ u Splitu, priznajući da su unutar njene uprave ipak većinski članovi „vladajućih stranaka“, iako su svi dobrodošli, neovisno o nacionalnoj, vjerskoj i religijskoj pripadnosti. Međutim, uzmemo li „propali režim“ kojeg spominje uredništvo Hrvatske riječi kao metaforu za Pašićev režim i velikosrpsku ideologiju, ili pak ikakvu vrstu centralizma, ne možemo reći da ga je podupirala sama straža. Makar je ovdje riječ o jednom slučaju, u njemu je jasno je izražena nit vodilja u ideologiji Jadranske straže – ona je dostupna svima, neovisno o granicama, i ne pripada nikome – općenarodna je ustanova i podjele ne tolerira, pa tako nije ni hrvatska, ni centralistička, ni srpska.

²¹⁵ Pismo centralnog odbora Jadranske straže P. N. Redakciji „Hrvatske Riječi“ od 2. kolovoza 1924. godine, Arhiv J. S., kutija 1924/2

²¹⁶ *Hrvatska riječ*, 3. kolovoza 1924., god. 1, br. 84., 5.

²¹⁷ *Hrvatska riječ*, 4. kolovoza 1924., god. 1, br. 85., 1.

Valja primijetiti da je zbog isticanja hrvatstva, protivljenja režimu i kritiziranja Kraljevske vlade i kralja Aleksandra ili eksponenata vlasti na lokalnoj razini, „Hrvatska riječ“ bila je više puta zaplijenjena od strane državnog tužništva.²¹⁸ Ubrzo je obustavljeno izlaženje Hrvatske riječi „po nalogu policijskog komesara Magazina“ dok je „odgovorni urednik...tužen za neko trideset inkriminiranih što članaka što vijestica“.²¹⁹ Zabrana je donesena presudom državnog odvjetništva i splitskog redarstva 17. lipnja 1924. godine, ali je ubrzo nadležni tiskovni sud poništio.²²⁰ Njenu ulogu zamijenila je „Hrvatska sloga“,²²¹ (iako neko vrijeme izlaze paralelno, op. a.). Taj je glasnik kasnije postao „organ Hrvatske Zajednice“.²²² Također je imao problema sa državnim odvjetništvom, pa je znao biti zaplijenjen.²²³ Zabrana tiska i zaplijenjivanje, doduše, nisu bile neuobičajene pojave u Splitu. Dnevnik „Novo doba“ suočio se sa cenzurom jednog broja²²⁴ od strane državnog odvjetništva i nadležnog splitskog tiskovnog suda zbog navodnog napada na kralja Aleksandra i kraljevske vlade. „Novo doba“ napominje kako je isti članak bio dozvoljen u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu i postavlja pitanje zašto se to dogodilo u „krajnjoj zapadnoj tački naše Države, t. j. baš onoj zoni gdje se je poštivanje ustavnosti i liberalizma odavno udomilo“. Optužuju za to ministre unutrašnjih djela i pravde, „gg. dr. Srškića i dr. Grisogona“ kao zadrte pristalice centralizma.²²⁵

²¹⁸ Vidi *Hrvatska riječ*, 13. lipnja 1924., god. 1, br. 57, 3.; 12. prosinca 1924., god. 1, br. 195, 5.; 18. prosinca 1924., god. 1, br. 199, 5.

²¹⁹ *Hrvatska sloga*, 27. lipnja 1924., god. 1, br. 1., 3.

²²⁰ *Hrvatska sloga*, 4. srpnja 1924., god. 1, br. 6, 3.; 5. srpnja 1924., god. 1, br. 7, 3.

²²¹ Krolo, *Splitske novine*.

²²² *Hrvatska sloga*, 20. kolovoza 1925., god. 1, br. 169., 1.

²²³ *Hrvatska sloga*, 1. travnja 1925., god. 1, br. 54, 3.

²²⁴ Riječ je o brzojavu „Navodni razlozi ovakovu riješenju krize“, *Novo doba*, 22. svibnja 1924., br. 119, 8.; u tom brzojavu se zapravo prenosi izjava jednog člana HRSS-a izvorno objavljena u beogradskom „radikalofilskom“ dnevniku „Vreme“, koji nije bio zaplijenjen, kako stoji u *Novo doba*.

²²⁵ „Naša cenzura“, *Novo doba*, 24. svibnja 1924., god. 7, br. 122, 4.

Meštrović, Tartaglia i „Jadranska straža“

Prijateljstvo Ive Tartaglie i Ivana Meštrovića dobro je dokumentirano. Aktivno su surađivali još i prije Prvog svjetskog rata, a oboje su „sudjelovali u stvaranju zajedničke države“ i „bratske zajednice južnih Slavena“. Aktivno su surađivali s dinastijom Karađorđević. Oboje su potpisnici Zagrebačkog memoranduma, a razočaranjem u stanjem u državi nakon uspostave diktature nastoje potaknuti potrebnu reformu.²²⁶ Neupitna je i njihova suradnja pri kulturnom i umjetničkom razvoju grada Splita, nadasve izražena postavljanjem Meštrovićevog kipa Grgura Ninskog na Peristilu. Iako popraćeno kontroverzama zbog lokacije postavljanja statue, uz Tartaglinu pomoć i njegovo aktivno lobiranje u javnom diskursu, kip je svečano postavljen 29. rujna 1929. godine, a otkrio ga je sam princ Pavle Karađorđević.²²⁷ Meštroviću je osobno bila značajna prisutnost kralja i nadbiskupa na otvaranju spomenika, jer to „znači da je cijela politička i duhovna vlast sa idejom spomenika, ili bolje da je spomenik ideja te vlasti“; kraljeva i nadbiskupova prisutnost odaje „počast historiji i tradiciji hrvatskog dijela naroda“ kao i hrvatskoj narodnoj individualnosti. Tartaglia je u naknadnoj zabilješci na Meštrovićevom pismu nadodao kako je ujedinjenje samo dovršavanje onoga što su na Jadranskom moru „Tomislav i Dušan počeli“, a kako je „prošlost koli hrvatska toli srpska“ temelj „današnje zgrade, na kojemu će se sigurno odvijati tradicija svakog dijela opće cjeline“.²²⁸ S obzirom da je Meštrovićeva interpretacija trebala biti objavljena u proglasu o spomeniku Grgura Ninskog, Tartaglia je dodavanjem napomene o zajedničkoj povijesti na moru i spomenu hrvatskih i srpskih kraljeva htio ublažiti Meštrovićeve riječi, koje su se mogle interpretirati kao pretjerane u svom isticanju hrvatskog nacionalnog individualiteta.

„Jadranska straža“ u svom glasniku postavljanje spomenika Grguru Ninskom u Splitu popratila je sa velikim zanimanjem, pa je skoro cijeli jedan broj posvećen tom događaju, kao i Meštroviću samom. Skulpturalna umjetnost tog „genijalnog jugoslavenskog majstora“ je

²²⁶ *Prijatelji: dopisivanje Ivana Meštrovića s Ivom Tartagliom u razdoblju od 1905. do 1947. godine*, ur. Norka Machiedo Mladinić, Književni krug Split, Split 2015., 73-75.

²²⁷ Za detaljnu razradu djelovanja Ivana Meštrovića i Ive Tartaglie oko postavljanja kipa Grgura Ninskog, te kontroverze prilikom njegovog postavljanja, vidi Mladenko Domazet, „Ivo Tartaglia između prijateljstva i javnog diskursa prilikom postavljanja spomenika Grguru Ninskome na Peristilu“, *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 263-270.; Tanja Zimmermann, „Meštrović i Tartaglia: kip biskupa Grgura Ninskoga između umjetnosti i politike, između hrvatske i jugoslavenske kulture sjećanja“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 263-270.; 271-279.; Ivana Prijatelj Pavičić, „O sudbini spomenika Grguru Ninskome nakon 1929. godine“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 263-270.; 281-308.

²²⁸ Pismo Ivana Meštrovića Ivi Tartagli, 18. srpnja 1928. godine, u *Prijatelji: dopisivanje Ivana Meštrovića s Ivom Tartagliom*, 118-119.

„specifično jugoslovenska“ pa je tako i sam Grgur Ninski prikazan kao borac „za pobjedu Slovenstva na Jadranu“ koji je u narativu Jadranske straže postao simbol povijesne borbe protiv tuđinstva (prvotno latinizacije, zatim talijanizacije) i za zajedništvo „slovenskih“ naroda. Stoga ne iznenađuje ni eksponiranje Meštrovićevog projekta Kraljevog kamena, monumentalnog kipa čiji je prikaz trebao biti postavljen na splitskoj obali.²²⁹ Kraljev kamen kao „spomenik čitavog našeg Jadrana“ kojeg „diže čitav narod – sebi“ trebao je prikazivati ličnost kralja Tomislava na jednoj strani, a na drugoj kralja Petra Karađorđevića. Ta dva prikaza kraljeva ujedno su i prikaz „dva razna lica jedne iste ideje i jedne iste težnje“.²³⁰ Sam Meštrović u njemu je vidio „simbol narodnog suvereniteta i slobode“ koji „afirmiše narodne težnje i njegovu vlast na svom moru“.²³¹



Slika 22. Meštrovićev „Kraljev kamen“ – idejna skica²³²

Kako je rečeno, njegovo uvjerenje u budućnost zajedničke države s vremenom je splasnulo, ali je Meštrović dugo vremena iskazivao u svojim umjetničkim djelima svoje jugoslavenstvo, posebice u svojem predratnom i ratnom djelovanju, putem izložbi Kosovskog ciklusa i Vidovdanskog hrama 1915. godine u Victoria i Albert Hallu u Londonu. Nastojeći pokazati Srbiju kao „jugoslavenski Pijemont“, u inozemstvu je tokom rata djelovao kao ambasador jugoslavenske države u nastajanju. Na domaćoj razini, jugoslavensko jedinstvo branio je s Tartagliom u Društvu umjetnika Medulić u Splitu, čiji je idejni program bio prožet

²²⁹ Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže, studeni 1929., god. 7, br. 11, 293-307.

²³⁰ „Meštrovićev Kraljev kamen u Splitu: projekat za spomenik narodnog odlobodjenja“, *Novo doba*, Split 1928., br. 249, 4., u ur. Aleksandar Jakir i Norka Machiedo-Mladinić, *Izabrani spisi Ive Tartaglie*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu – Odsjek za povijest, Split 2013., 72-74.,

²³¹ Pismo Ivana Meštrovića Ivi Tartagli, 1. travnja 1927. godine, u *Prijatelji: dopisivanje Ivana Meštrovića s Ivom Tartagliom*, 104.

²³² Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže, studeni 1929. godine, god. 7, br. 11, 305.

„nacionalnom ideologijom u smislu jugoslavenskog jedinstva“, pa se nastojala stvoriti narodna umjetnost kroz kipove i slike utemeljene na tradiciji i narodnim pjesmama i epovima.²³³

Meštrović je bio izvanredan umjetnik i intelektualac bez daljnjeg; ostao je u povijesti kao jedan od najvećih hrvatskih kipara. Valja ipak pretpostaviti da njegova vještina nije jedini razlog zbog kojeg ga je „Jadranska straža“ tako žarko propagirala, niti je jedini razlog njegovo prijateljstvo s Tartagliom. Ovaj „jugoslavenski“ kipar i njegova djela predstavljali su straži utjelovljenje ideje nacionalnog jedinstva više nego ijedan drugi umjetnik. „Jadranska straža“ stoga je aktivno politizirala Meštrovićeve umjetnost u propagandne svrhe u svojim javnim istupima.

„Jadranska straža“ i propaganda o Italiji

Na takav način iskorištena je okupacije Italije, kao i njena stalna geopolitička prijetnja cjelovitosti obale Kraljevine SHS. More, obala i njihova teritorijalna cjelovitost viđeni su kao ideal kojeg se mora čuvati za budućnost i stabilnost nove zajedničke države, jer more je postavljeno kao faktor povezivanja svih naroda Kraljevine. U tu svrhu se trebala razvijati mornarica kao prva obrambena linija od talijanske prijetnje. U prvom broju glasnika Silvije Alfrević u članku „Prva reč“ ističe kako „na svim svojim granicama naša država mora biti jaka, pa i morska obala, naša zapadna Jadranska granica, danas izložena i otvorena, mora postati čelik-bedem proti svakomu, koji bi se hteo nje da maši u svoju korist a našu propast“.²³⁴ Pomno je praćen razvoj talijanske avijacije²³⁵, kao i mornarice, u svrhu upozoravanja na potrebe njihova razvoja za obranu Kraljevine.²³⁶ U članku „Ratna mornarica – važan faktor spoljne politike“, Ivo Lahman upozorava kako Mussolini „sprema nove D'Annunzijade“ dok „slušamo prijetnje aneksije Rijeke i upada oružane fašističke milicije u Dalmaciju“.²³⁷ Ministar Ranislav Avramović, povodom prvih mornaričkih dana u Splitu je u svom govoru povodom mornaričkih dana u Splitu istakao kako je „najbolje sredstvo“ za borbu protiv „neprijatelja otkrivenih i potajnih...unutrašnji red, miran i postojana stvaralački rad“.²³⁸ Sam Biankini, govoreći o ciljevima Jadranske straže, pozvao je na jedinstvo u obrani riječima „Jugosloveni! Srbi, Hrvati i Slovenci, rođena braća! Hoćete li sreću svojih odvjeta, molim Vas i zaklinjem, osigurajte najprije svoje more! Na moru je prava veličina i sjajna budućnost naše ujedinjene Nacije!“²³⁹

²³³ Machiedo Mladinić, „Političko opredjeljenje“, 162-170.

²³⁴ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1923., god. 1, br. 1, 4.

²³⁵ „Italija gradi avijonsku eskadrilu“, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1923., god. 1, br. 3, 10.

²³⁶ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1923., god. 1, br. 4, 17.

²³⁷ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1923., god. 1, br. 8., 4.

²³⁸ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujna 1923., god. 1, br. 9, 9.

²³⁹ „Ciljevi Jadranske straže“, u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, rujna 1923., god. 1, br. 9, 14-15.

Rezolucijom sa Treće sjednice glavnog odbora Jadranske straže, održane u Splitu 11. i 12. listopada 1929. godine, „Jadranska straža“ odlučno je istupila protiv kampanje „koja se vodi u Italiji izjavama o tobožnjem talijanstvu Dalmacija i o nasilnim nasrtajima na naše more i primorje“, ističući kako je protivna međunarodnim konvencijama i „integritetu otadžbine“.²⁴⁰

Međutim, čak je i prototalijanska propaganda imala svojih ograničenja. U pismu Mavra Wickerhausera o djelatnosti zagrebačkog glavnog odbora, spominje se „ačident s talijanskom zastavom u Zagrebu“ o kojem Wickerhauser „po nalogu ministarstva unutrašnjih djela“ nije mogao održati predavanje povodom „prvog istupa“ Jadranske straže „zbog straha od mogućih demonstracija“.²⁴¹ O tom incidentu izvještava *Novo doba*. Na prosvjedu „protiv nasilja talijanskih fašista nad braćom u Trstu i Julskoj krajini“ u Zagrebu 9. studenog 1925. godine kojeg je organizirala „akademska omladina“ ispred zagrebačkog Sveučilišta sudjelovalo je „preko 5000 ljudi“. Nakon prosvjeda došlo je do razbijanja prozora na talijanskom konzulatu i spaljivanja talijanske zastave, što je uzrokovalo intervenciju policije koja je napala studente-prosvjednike. Druga prosvjedna povorka spalila je još jednu talijansku zastavu na Preradovićevom trgu u Zagrebu, zbog čega je ponovno „policija nastupila sa kundacima“. Slični prosvjedi događali su se u Ljubljani.²⁴²

Ministar inostranih dela Ninčević je u Narodnoj skupštini prilikom refleksije na prosvjede 10. studenog izjavio kako su „u općem žaljenju svi događaji, koji bi bili u stanju da stvore, pa i najmanje hrdjavo raspoloženje u odnosu prema ma kojem našem susjedu, a osobito prema kraljevini Italiji s kojom nas vezuju krupni zajednički interesi i pakt prijateljstva“.²⁴³ Zbog toga „što nije preduzeo sve potrebne mjere za priječenje zagrebačkih izgređa“ smijenjen je zagrebački veliki župan Trešćec-Vranski po sporazumu vlade Kraljevine SHS i poslanikom talijanske vlade u Beogradu Borderom, dok je Mussoliniju u Italiji „poslanik Antonijević“ izrazio žaljenje za spaljivanje zastave.²⁴⁴ S obzirom da je „prvi istup“ Jadranske straže bio predodređen za 14. studenog „sa koncertom i plesom i sa prigodom slovom o ciljevima J. S.“,²⁴⁵ sigurno je zabrana koju Wickerhauser spominje bila povezana s tim incidentom i njegovim posljedicama. Očito je strah postojao da bi prototalijanska agitacija koju „Jadranska straža“ mogla dovesti do novih demonstracija i ugrožavanja talijansko-jugoslavenskih odnosa. Stav vlade je bilo nužno održavanje prijateljskih odnosa.

²⁴⁰ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1930. god. 8., br. 11, 321.

²⁴¹ Pismo Mavra Wickerhausera Silviju Alfireviću, 27. prosinca 1925. godine, Arhiv J. S., kutija 1925.

²⁴² „Manifestacije za potlačenu braću“, u *Novo doba*, 10. studenog 1925. godine, god. 8, br. 277, 1.

²⁴³ „Izjave ministra dr. Ninčića – on želi prijateljsku atmosferu između Italije i Jugoslavije“, u *Novo doba*, 11. studenog 1925. godine, god. 8, br. 278, 1.

²⁴⁴ „Naš odnos prema Italiji“, u *Novo doba*, 12. studenog 1925. godine, god. 8, br. 279, 1.

²⁴⁵ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1925. godine, god. 3, br. 11, 295.

Pretplatniku Nikoli Ratku, školskom nadzorniku iz Benkovca, koji je postao član utemeljitelj Jadranske straže jer je bio „ogorčen sa strašnom presudom fašističkog suda u Puli“ ponuđeno je da se pretplata objavi „kao najviši protest nad nevinim žrtvama fašističkog bijesa“.²⁴⁶ Žrtva u pitanju zapravo je „jugoslovenski omladinac Vladimir Gortan“ koji je osuđen na smrt od „fašističkog suda za zaštitu države“, dok su njegovi suradnici Živko Gortan, Viktor Baćac, Dušan i Vladimir Ladavac osuđeni na trideset godina zatvora zbog istih dijela. „Jadranska straža“ je u spomen njihove žrtve „dužna da znanavijeke sačuva kult uspomene na još jednu blagorodnu žrtvu našeg naroda za svoju slobodu“.²⁴⁷

Cenzura nakon uspostavljanja diktature odrazila se i na propagandu o talijanskim iredentističkim težnjama na istočnoj Jadranskoj obali. Dozvolom velikog župana u Splitu glasilo Jadranske straže je moglo samo „mirno, vjerno i neizazovno“ izvještavati o događajima u Italiji, govorima, pisanjima i djelovanju udruženja o „našim obalama i o Jadranu“. Dopušteno je i „vjerno prevadjanje članaka i vijesti iz italijanskih novina i revija“, a dodavanje komentara nije dopušteno jer se kosi „sa naredjenjima... nadležne starije vlasti“.²⁴⁸ U jednom pismu uredniku beogradskog „Vojničkog glasnika“ Mili Pavloviću stoji da jedini odlomak njegovog članka „Jugoslavija“ kojeg bi glasnik Jadranske straže mogao objaviti je „o Dalmaciji i Talijanima“, ali ga ne bi mogli objaviti „zbog cenzure“.²⁴⁹

Unatoč tomu, određena razina prototalijanske propagande je postojala. U okružnici svim ograncima Jadranske straže stoji da će „svaki odbor i pojedinac“ biti obaviješten o talijanskim djelatnostima u Dalmaciji i da će morati „u potpunoj saglasnosti sa postojećim propisima državne vlasti“ tu informaciju širiti. Izvršni odbor je u okružnici izrazio i nadu kako će te obavijesti „poslužiti kao direktan povod za učvršćenje i proširenje vlastite djelatnosti“ svakom ogranku, posebno u vidu povećanja broja članova i širenja društvenih glasila.²⁵⁰ „Jadranska straža“ nije propustila ni osvrt na razbijanje mletačkih lavova na gradskoj vijećnici u Trogiru 1. prosinca 1932. godine; ta vijest je odjeknula u Italiji i izazvala negodovanje, pa i prijetnje vojnom intervencijom.²⁵¹ U okružnici splitskog oblasnog odbora ograncima „trogirski incident“ spominje se kao povod za početak veće akcije koju će povesti „Jadranska straža“ za skidanje

²⁴⁶ Pismo sekretara Jadranske straže Nikoli Ratku, 24. listopada 1929. godine, Arhiv J. S., kutij 1929/5.

²⁴⁷ „Mučeništvo Vladimira Gortana“, u *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, studeni 1929. godine, god. 7, br. 11, 318.

²⁴⁸ Pismo velikog župana u Splitu glavnom odboru Jadranske straže u Splitu, 21. srpnja 1929. godine, Arhiv J. S., kutija 1929/1

²⁴⁹ Pismo uredništva Jadranske straže Mili Pavloviću, 17. kolovoza 1929. godine, Arhiv J. S., kutija 1929/5.

²⁵⁰ Okružnica Izvršnog odbora br. 6/29., Svim ograncima Jadranske Straže u Otadžbini i Inostranstvu, 20. ožujka 1929., Arhiv J. S., kutija 1929/1

²⁵¹ Ljubomir Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, Ogranak Matice hrvatske u Trogiru, Trogir 2017., 62-63.

„takovih znakova nekadanje tuđe vlasti u Dalmaciji“. Međutim, „da bi ovo skidanje imalo jači karakter jedne općenacionalne afirmacije na primorju“, oblasni i mjesni odbori moraju „strogo disciplinirano, vodeći računa o inostranstvu“, zajedno s općinskom upravom poslati prijedlog Banskoj Upravi za „definitivno uklanjanje mletačkih lavova s javnih mjesta u Dalmaciji“.²⁵² Iako se, što utvrđuje Tchoukarine (2011.), ne može sa sigurnošću tvrditi da je postojala eksplicitna naredba o smanjenju kritike prema Italiji od strane Jadranske straže (iako se s obzirom na vanjskopolitičke prilike smirivanje tenzija očekivalo),²⁵³ nije točno da osvrt na trogirski incident nije postojao, kako je prethodno vidljivo. Ipak je propagandna aktivnost bila limitirana od strane vladajućih krugova, u svrhu smirivanja tenzija s Italijom. Već 1932. godine prestaje izlaziti rubrika „Glasovi iz Italije“,²⁵⁴ vjerojatno zbog istih razloga. Evidentno je da je aktivna prototalijanska politika postojala; međutim, čak je i ona bila u službi „općenacionalne afirmacije“ kao što je u slučaju skidanja mletačkih lavova i morala je biti podređena državnim vanjskopolitičkim stavovima, pa nije smjela prelaziti u izravne provokacije ili ekscese koje vlast ne bi odobravalala.

„Jadranska straža“ kroz svoju propagandu jasno zastupala integralnu jugoslavensku politiku uspostavljenu šestosijećanjskom diktaturom. Dapače, sljubljuvanje uz dinastiju Karađorđević i ideju jedinstvene jugoslavenske nacije bilo je izraženo od postanka same organizacije. Kroz propagandu su Jadransko more, dinastija Karađorđević i talijanska okupacija korištene kao prizma kroz koju se nekoliko nacija sjedinjavale u jednu, jedinstvenu jugoslavensku naciju.

²⁵² Okružnica oblasnog odbora u Splitu ograncima Jadranske straže, 1932. godina, Arhiv J. S., kutija 1925.

²⁵³ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 49-50.

²⁵⁴ Tchoukarine (2011.) napominje da je prestala izlaziti 1931. godine, ali je još možemo pronaći u glasniku 1932. godine; vidi *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, srpanj 1932., god. 19, br. 7, 268, prosinac 1932., br. 12, 169., iako se rubrika jednom pojavljuje u glasniku 1935. godine, vidi *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, listopad 1935., god. XIII, br. 10, 464.

Suočavanje s centralističkim tendencijama beogradskih odbora

Nadmetanje beogradskih i splitskih odbora oko nadmoći

Machiedo Mladinić (2005.) spominje sukobe između splitskog i beogradskog glavnog odbora oko vođenja organizacije; beogradski odbor je, Mladinić navodi, kao i „velikosrpski vladajući slojevi iz Beograda“, nastojao nametnuti svoju vlast i „osigurati svoju centralističku, prosrpsku dominaciju u društvu“. Isti odbor je već pri ustrojavanju glavnih tijela Jadranske straže predložio premještanje središta u Beograd, kao i osnivanje tročlane Vrhovne uprave u Beogradu, što je splitski odbor odbio.²⁵⁵ Tchoukarine (2011.) također spominje konflikte oko premještanja sjedišta organizacije iz Splita u Beograd sredinom 1920-ih godina, kao i nesporazume sa vladajućim krugovima oko „problema i potreba ljudi jadranskih otoka Dalmacije“.²⁵⁶

Arhivski izvori potvrđuju takve navode. U referatu iz 1926. godine kojeg potpisuje Ivo Rubić izloženi su argumenti za zadržavanje centralnog odbora u Splitu naspram njegovog preseljenja u Beograd. Rubić naglašava da je Split primorski grad i „metropola za pomorstva u našoj državi“. Posebno je važan zbog otpora prema talijanskoj pomorskoj akciji u kojoj Talijani „kupuju zemljište, osnivaju banke, organiziraju industriju“ i općenito „aspiriraju na Dalmaciju“, pa bi se premještanju odbora u Beograd „Talijani... silno veselili“. Daljnju problematiku nalazi u političkim odnosima oko centralizacije, gdje bi prijenos „Cent. Odbora J.S. u Beogradu kod Hrvata vrlo slabo“ odjeknuo; Hrvati bi „držali, da je to Srpsko djelo ili... da su to još ućkanjem Talijana napravili, jer se po talijanskim novinama čita, da oni Srbe drže prijateljima, a Hrvate neprijateljima“. Takvu odluku, Rubić zaključuje, bi štetila djelovanju Jadranske straže u Hrvatskoj. Rješenje pronalazi u davanju autonomije beogradskom odboru oko osnivanja podružnica u Srbiji, a predlaže godišnje sastanke delegata s ciljem davanja „direktiva rada za jednu godinu“.²⁵⁷ Iako je samo riječ o jednom referatu, govori da je vrlo rano postojala namjera za prijenos centrale Jadranske straže u Beograd.

Sukobi na relaciji Split – Beograd događali su se početkom 1928. godine između glavnog odbora u Splitu i oblasnog odbora u Beogradu oko navodnog neispravnog rada beogradske podružnice. U pismu glavnom odboru u Splitu, beogradski glavni odbor prigovara o navodno neosnovanim optužbama splitskog odbora upućenih na osnovu „netačnih i nedokumentovanih dostava Oblasnih Odbora iz Sarajeva i iz Zagreba“. Spominju se okružnice od 17. veljače i 3.

²⁵⁵ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 35, 83-84.

²⁵⁶ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 38-40.

²⁵⁷ Referat Ive Rubića „Zašto da ostane centralni odbor Jadranske straže u Splitu?“, 26. svibnja 1926. godine, Arhiv J. S., kutija 1926/2

ožujka, kao i slučaj u kojem je „neko lice pokušalo da proda neke slike St. Srbljanović sa kojim je Oblasni Odbor (u Beogradu, op. a.) raskinuo ugovor još prije jedne i po godine“ što je bilo „poznato i Splitu i Sarajevu“, koji su ga ipak iskoristili za optužbu o „neispravnom radu beogradskog Oblasnog Odbora“. Iznosi se i pitanje „dela Ivekovića“ i uvredljiv akt koji je tim povodom upućen beogradskom odboru.²⁵⁸ Detalji ovih optužbi nisu razrađeni u pismu, pa je cijeli spor nemoguće rekonstruirati bez uvida u ostatak korespondencije, ukoliko je sačuvan. S

Ipak, neki dio nesuglasica može se pretpostaviti pomoću sadržaja okružnice od 17. veljače, objavljenog u službenom glasniku Jadranske straže. Spominje se zaključak „sekcije za program rada“ na kongresu delegata Jadranske straže 30. kolovoza 1927. godine u kojem stoji da oblasni odbori ne smiju davati ovlast za prodavanje propagandnih materijala i uzimanje provizije od prodaje ili prikupljanja priloga nikome bez odluke centralnog odbora. Također se navodi odluka sa sjednice Glavnog odbora u Splitu od 11. prosinca 1927. godine, kojom je beogradski oblasni odbor je dobio pravo ovlašćivanja „akvizitera“ za prikupljanje donacija od 120 dinara od članova pomagača. Pri tom bi „akviziteri“ dobili 20 dinara provizije, uz uvjet da daju polog oblasnom odboru u Beogradu u iznosu od 100 000 dinara.²⁵⁹ U prethodno spomenutom pismu jest navedeno da su beogradski izaslanici na sjednici, Vasa Božidarević i Stanko Banić, uložili prigovor kako „je takav zahtev apsurd, jer onaj koji ima 100 000 gotovog novca, radi davanja kaucije Jadranskoj Straži, ne će se po svoj prilici prihvatiti nimalo laskavog ni rentabilnog posla oko prikupljanja članskih uloga“. Prigovor nije unesen u zapisnik, ali je naknadno usvojen.²⁶⁰ Na osnovu okružnice može se zaključiti da se radilo o sporu oko ovlašćivanja suradnika pri prodaji propagandnih materijala, prikupljanju članarina i priloga. U tome se splitski odbor protivio autonomiji beogradskog po pitanju davanja ovlasti određenim „akviziterima“, neovisno o osnovanosti takvih optužbi. Svakako su splitski članovi izvršnog odbora nastojali situaciju iskoristiti nauštrb beogradske sekcije Jadranske straže i obrnuto.

Kakav god sadržaj spora bio, beogradski odbor ozbiljno je shvatio optužbe i uputio prijetnju da će „sa Izvršnim Odborom iz Splita prekinuti svaku vezu“ i nastaviti samostalan rad ukoliko splitski odbor ne povuče optužbe upućene „bez ikakvih razloga“ i bez pokušaja razrješenja situacije prije plasiranja optužbi.²⁶¹

²⁵⁸ Prijepis pisma beogradskog Glavnog odbora Glavnom odboru Jadranske straže u Splitu, 2. travnja 1928. godine, Arhiv J. S., kutija 1928/5

²⁵⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1928., god. 6, br. 3, 94.

²⁶⁰ Prijepis pisma beogradskog Glavnog odbora Glavnom odboru Jadranske straže u Splitu, 2. travnja 1928. godine, Arhiv J. S., kutija 1928/5

²⁶¹ Prijepis pisma beogradskog Glavnog odbora Glavnom odboru Jadranske straže u Splitu, 2. travnja 1928. godine, Arhiv J. S., kutija 1928/5

Sljedeći sukob dogodio se oko potpisivanja ugovora između oblasnog odbora u Beogradu i oglašivačkog društva „Amicitia-sistema“²⁶², koji je na sjednici Izvršnog odbora u Splitu 21. travnja 1928. godine, uz prisutnost beogradskih delegata Vase Božidarevića i Stanka Banića, bio odbijen. Po toj odluci, njegovo izvršenje bilo bi štetno po najsiromašnije slojeve društva i ugledu Jadranske straže zbog „nemoralnosti“, unatoč zaradi Jadranske straže od njegova vršenja. Unatoč tomu je beogradski glavni odbor „mimoilazeći odluku Izvršnog Odbora“ pristupio njegovom izvršavanju, pritom koristeći ime Jadranske straže i uz to „u javno novinsko opovrgavanje odluka Izvršnog odbora, služeći se pri tome nepovlašteno nazivom „Glavnoga Odbora“ mješte „Oblasnog Odbora““, negirajući valjanost odluka samog Izvršnog odbora i osporavajući njegov autoritet.²⁶³ Uzevši u obzir i sporove beogradskog i splitskog odbora oko vođenja Pomlatka Jadranske straže i organizacije izleta,²⁶⁴ nesumnjivo je da su tenzije oko upravljanja ovom organizacijom postojale od samih početaka i da su predstavljale uteg djelovanju Jadranske straže.

Od Ljubljanskog kongresa – politika i problem narodnog jedinstva

Intenziviranje sukoba oko nacionalnog pitanja u državi 1930-ih godina bilo je vidljivo među članovima Jadranske straže, čiji su osobni privatni politički stavovi dovodili do sučeljavanja različitih ideoloških struja unutar organizacije. Predsjednik Tartaglia inicijalno je imao potporu izvršnog odbora nakon napada novinara *Novog doba* Vinka Brajevića zbog Tartaglinog istovremenog obnašanja funkcije predsjednika straže i člana uprave „Ugljeničkog društva *Monte Promina* u Siveriću, osnovanog talijanskim kapitalom“.²⁶⁵ Međutim, nakon što je svoj potpis stavio na Zagrebački memorandum, povelu se pitanje njegove ostavke, posebice od strane beogradskog odbora, koji je pokušao sazvati izvanrednu glavnu skupštinu u Beogradu radi odabira novog predsjednika. Taj pokušaj nije uspio. Tartaglia se ipak privremeno povukao s čela organizacije,²⁶⁶ kako stoji u javnom priopćenju, radi toga što nije želio da njegovo privatno političko djelovanje utječe na rad i mir unutar organizacije.²⁶⁷ Ponovno je izabran za

²⁶² Nacrt i pravilnik „Amicitije“ / „Amitie“, Arhiv J. S., kutija 1928/4; Svrha ove organizacije je „da potrošačkoj publici pribaci materijalne koristi na osnovu proste potrošnje“ i da „pribave veći promet firmama koje počelom svojem dobiti, tim materijalnim dobrima čine poklone svojoj publici“, a djelatnost joj je „opšta/generalna/i posebna/specijalna propaganda“.

²⁶³ Prijepis pisma Jadranske straže u Splitu beogradskom oblasnom odboru, 24. travnja 1928. godine, Arhiv J. S., kutija 1928/4

²⁶⁴ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža* 99-100.

²⁶⁵ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 56.; za više o sporu, vidi Machiedo Mladinić, *Životni put Ive Tartaglie*, 140-143.

²⁶⁶ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 56-61.

²⁶⁷ *Shužbeno ilustrvano glasilo Jadranske straže*, listopad 1935., godina XIII, br. 10, 27.

predsjednika na Kongresu u Ljubljani 1935. godine.²⁶⁸ Sudeći po naknadnim zapisnicima (s obzirom da onaj s kongresa u Ljubljani nije sačuvan ili dostupan), glasanje nije prošlo glatko. Zbog navodne Tartagline pro-hrvatske orijentacije i uvođenja politike u Jadransku stražu, generalni sekretar Dragoljub Todorčević optužio je Izvršni odbor i Tartagliu za okretanje organizacije protiv nacionalne ideologije.²⁶⁹ Ta ideologija, najjasnije istaknuta u Ljubljanskoj rezoluciji, se temelji „na državnom i nacionalnem edinstvu“ pod dinastijom Karadjorjević, a straža njome nije „ni plemenska, niti verska, niti stanovska ni stranarska organizacija, temveć narodna“.²⁷⁰

Ti su napadi potrajali. Tartaglia se na njih u uvodnom govoru na sjednici glavnog odbora 19.-21. lipnja 1937. godine osvrnuo, izjavivši kako su ti vanjski napadi pojedinaca, političkih grupa i novina naštetili Jadranskoj straži. Zbog toga se „stvorilo uvjerenje, da je u J. S. u službi izvjesne političke struje“, od čega se ogradio, naglašavajući da „nesporazum između Srba i Hrvata“ samo šteti radu organizacije. Naglasio je da se ta politička kampanja protiv njega uvukla u redove Jadranske straže. Stoga ne čudi da je njegova izjava da je „osiguranje saradnje u J. S. što većeg broja Hrvata jedna velika dobit za našu organizaciju“ izazvala je polemike na sjednici. Potpirivanju vatre pomogao je i Tartaglin osvrt na ekonomsku krizu koja je probudila „u članstvu egoističke želje“, dočim su neki odbori razvili „tendencije za samostalnošću, za neodvisnošću i za zbrinjavanjem samo interesa svog odbora“; utajivanjem zarade u potkradali središnje fondove Izvršnog odbora, a zapostavili su propagandnu agitaciju korisnu za cijelu zajednicu. Te opomene slijede nakon što je Tartaglia istaknuo kako su kontinentalni krajevi, nedovoljno osviješteni o potrebama primorja i obale, zanemarili razvoj privrede na Jadranskom moru i time ciljeve Jadranske straže.²⁷¹ Ne začuđuje da su se, stoga, predstavnici oblasnog odbora Beograd našli prozvanima.

Beogradski delegat Marinković izrazio je kako beogradski odbor nije krivac za političke sukobe unutar Jadranske straže. Član izvršnog odbora i beogradskog oblasnog odbora Josip Barić naveo je da „ulazak Hrvata u JS, koji pretsjednik pozdravlja, ničim ne može opravdati skretanje sa ideologije Jadranske straže“, napominjući da je to stav beogradskog odbora. Tartaglia se oštro osvrnuo na ovu izjavu, odgovorivši da takvim raspravama nema mjesta na sjednicama apolitične Jadranske straže. Međutim, ideološke rasprave nisu bile završene. Član

²⁶⁸ Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 56-61.

²⁶⁹ Arhiv dr. Ive Tartaglie u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, sign. M-681/9.7, košuljica Bc 22., 1b, *Rad Jadranske straže*, 1937. godine, koncept govora za sjednicu Glavnog odbora J.S. povodom petnaestogodišnjice organizacije

²⁷⁰ *Službeno ilustrirano glasilo Jadranske straže*, siječanj 1935., godina XIII, br. 1, 413.

²⁷¹ Arhiv dr. Ive Tartaglie u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, sign. M-681/9.7, košuljica Bc 22., 1b, *Rad Jadranske straže*, 1937. godine, koncept govora za sjednicu Glavnog odbora J.S. povodom petnaestogodišnjice organizacije

izvršnog odbora i generalni sekretar Dragoljub Todorčević optužio je Tartagliu za financijske malverzacije pri plaćanju činovnika Jadranske straže, ali se izrazito usredotočio na pitanje ugovora sa tiskarom „Hrvatska štamparija“ Stjepana Vidovića, s obzirom na to da je „prihvaćen...u roku od 24 sata“ bez znanja Nadzornog odbora. Todorčević prigovara što je Tartaglia istovremeno suradnik Jadranskog dnevnika²⁷² i predsjednik Jadranske straže. Ističe kako je Tartaglia zbog stavova „isključen iz Sokola Kr. Jugoslavije, kome je pokrovitelj takodjer Nj. Vel. Kralj, pa prema tome nemože ostati predsjednikom ni Jadranske straže“, a zamjera mu i napade na Sokola u već spomenutom Jadranskom dnevniku, zbog čega je i jedan Tartaglin članak povodom sokolskog sleta u Splitu zaplijenjen. Uz to, kako navodi Todorčević, „Dr. Tartalja ne posjećuje Beograd i nadležne faktore, ne ide u audijencije u Dvor“, kao i da je prilikom posjeta beogradskog Sokolskog kluba Splitu Tartaglin „Jadranski denvnik“ pisao je o „Srpskoj koloniji“, a povodom oblasne skupštine u Zagrebu o hrvatskim obalama i Hrvatima kao njenim jednim čuvarima. List „Jadranski dnevnik“ Todorčeviću je bio poseban trn u oku jer „širi separatističke tendence“ i „šteti interesima Jadranske straže“. Sam Tartaglia, smatra Todorčević, utjecao je na druge članove, pa je tako Otokar Lahman na jednoj zabavi Jadranske straže istakao posebnu važnost Hrvata, a Rubić kako su „Jadran iskorišćavali najprije Talijani, pa Austrija, a danas...“ – insinuirajući da ga iskorištava Srbija. Za rođendan kralja Petra, Todorčević dodaje, nije bilo osvrta u Jadranskoj straži van jedne slike, iako je kasnije otkriveno da je članak namijenjen objavljivanju uz sliku bio zaplijenjen. U prilog argumentaciji navodi kako je izvršni odbor odbio prijedlog da se obljetnica pobjede Hrvata nad Mlečanima u Splitu proslavi zajedno sa obljetnicom izlaska srpske vojske na more, delegirajući potonju proslavu odboru u Beogradu. Idućeg dana sjednice traži opoziv predsjednika Tartaglie, objašnjavajući kako je okružnica Izvršnog odbora na kojoj stoji da su politički napadi na Ivu Tartagliu pokrenuti jer je podrijetlom Hrvat izazvala apstinenciju beogradskih delegata od sudjelovanja u Izvršnom odboru, gurajući Jadransku stražu na politički teren. Beogradski delegat, ministar Milojević, podržao ga je u tom zahtjevu.²⁷³

Tartaglia se osvrnuo na Todorčevićeve optužbe, navodeći ih sve kao neistinite i neosnovane. Isključenje iz Sokola uslijedilo je nakon što je objesio hrvatsku zastavu uz jugoslavensku na jednoj narodnoj svečanosti. Članak o rođendanu kralja Petra zaplijenjen od

²⁷² Za suradnju Tartaglie i Jadranskog dnevnika vidi Marijan Buljan, „Ivo Tartaglia i *Jadranski dnevnik* (1934.-1938.), u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Književni krug Split, Split 2016., 197-218.

²⁷³ *Zapisnik sjednica Glavnog odbora Jadranske straže u Splitu održanih 19., 20. i 21. juna 1937.*, Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu

državnog tužioštva pročitao je javno na sjednici; u njemu je izrazio potporu kralju i zajedničkoj Jugoslaviji, uz poštivanje ravnopravnosti Hrvata i Srba, kao i ostalih naroda. Hrvati bi pritom bili „najjači stup Jugoslavije“, a odgovornost vlade i kralja ležala je u sporazumnom rješenju temeljnih državnih pitanja. Sjednica je završena tajnim glasanjem kojim je opozvan generalni sekretar Todorčević, a odbačeni su prijedlozi za saziv izvanredne generalne skupštine na kojoj bi se glasalo o novim pravilima i novoj upravi Jadranske straže. Sukob je nastavio već spomenuti Josip Barić, koji je predložio izmjenu pravila prema rezoluciji Ljubljanskog kongresa, tako da član Jadranske straže bude „samo onaj građanin, koji priznaje načelo narodnog jedinstva“. Tartaglia je prigovorio kako to ne može biti jer bi to „značilo isključiti iz Straže 90% Hrvata i veliki dio Srba i Slovenaca, koji to načelo ne prihvataju“. S tim je zaključena sjednica.²⁷⁴ O važnosti ove problematike nalazimo natruhe u drugim izvorima. Ante Trumbić nas u svojim bilješkama izvještava o razgovoru s Ivanom Meštrovićem 27. lipnja 1938. godine. Tartaglia i Meštrović su se krajem 1937. godine susreli u Kupincu s Vlatkom Mačekom i izložili mu važnost Jadranske straže, tražeći pomoć u povećanju članstva u oblasnim odborima, na što je Maček pristao. Trumbić spominje kako su srpski delegati na splitskoj sjednici htjeli „da naprave prepad u svrhu prenosa sjedišta JS. u Beograd“, inzistirajući na uključene nejasnog pojma narodnog jedinstva u rezoluciju, što bi po Trumbiću značilo centralističko stanje „pod egemonijom Srbije“. Tartaglia je replicirao odbijanjem prijedloga i izjavom „da je „Jadranska straža“ naša institucija i da će se boriti do kraja za nju“.²⁷⁵ „Naša“, u ovom slučaju, može se interpretirati kao „hrvatska“. Ako je u ovom slučaju vjerovati Meštroviću, Tartaglia jasno izlaže svoju novu koncepciju ideologije Jadranske straže.

Na Petom kongresu Jadranske straže 1939. godine ovaj sukob se nastavio. Barić je optužio tajnika izvršnog odbora Ivu Rubića da zatire nacionalno jedinstvo, ističući kako „hrvatskog pitanja ne će biti“ kada se Hrvati u državi budu osjećali „kao što se Srbi osjećaju“, te kako Srbi nisu oni koji su se tom jedinstvu protivili. Postavlja kongres u Ljubljani kao prijelomnu točku nakon koje je „bilo velikih pokušaja, da se ta naša jedinstvena zastava skine“ i razdori jedinstvo jugoslavenskog naroda, osvrćući se na odbijanje njegova prijedloga²⁷⁶ na sjednici u Splitu. Tartagliu je oslovio kao osobu nepogodnu za obavljanje dužnosti predsjednika, na što mu je Rubić prigovorio da to govori zato što je Tartaglia Hrvat. Barić, a uz

²⁷⁴ *Zapisnik sjednica Glavnog odbora Jadranske straže u Splitu održanih 19., 20. i 21. juna 1937.*, Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu

²⁷⁵ prir. Stjepan Matković, Marko Trogrlić, *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938.*, sv. 2, Hrvatski institut za povijest - Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Zagreb - Split 2019., Zagreb, 27. 6. 1938. Bilješke o razgovoru s Ivanom Meštrovićem, 483.

²⁷⁶ Riječ je o prethodno spomenutom prijedlogu da član može biti samo onaj koji je za „narodno i državno jedinstvo“

njega i Marinković, vide Tartagliu i Rubića kao one koji žele izmijeniti ideološku liniju Jadranske straže. Spomenuti Barić je iznio i pitanje većine unutar predsjedništva Jadranske straže zbog mogućnost da splitski dio predsjedništva nadglasa ostatak, makar, kako Tartaglia tvrdi, do toga nikad nije došlo i to njemu nije u interesu.²⁷⁷

Rasprava se nastavila oko rezolucije kongresa. Josip Barić, beogradski delegat, problem je vidio u tome što su Hrvati, Slovenci i Srbi kao građani Jugoslavije pozvani na rad za Jadransku stražu neovisni o političkoj pripadnosti, smatrajući spominjanje troimenog naroda da to negira integralno jugoslavensku ideologiju Jadranske straže iznesenu u Ljubljanskoj rezoluciji, ali i državno jedinstvo općenito. Kongres je bio podijeljen po pitanju usvajanja rezolucije; neki su smatrali da izostanak eksplicitnog spominjana državnog i narodnog jedinstva znači negiranje ideologije Jadranske straže i promjenu kursa, a drugi su smatrali da bi njihovo uvrštavanje značilo negiranje stvarnog stanja u državi. Isticalo se da bi spominjanje tri naroda povezana u „neki konglomerat“ a ne jedinstvenu naciju pokazalo Jugoslaviju kao neozbiljnu i slabu državu, što bi značilo i sigurnosnu prijetnju od država poput Italije. Predbacivala se krivnja za uplitane politike u Jadransku stražu između beogradskog i splitskog odbora. Predstavnik novosadskog odbora Jeremić istakao je kako planove za cijepanje Jadranske straže radi splitski odbor, dok je Rubić prigovorio da to čini baš Beograd. Tartaglia je nastojao prekinuti raspravu, naglasivši da je realnost u Jugoslaviji nešto što se mora prihvatiti u Jadranskoj straži; postojanje tri naroda ne smije se negirati, Tartaglia tvrdi, već se mora prihvatiti u okviru jedne jugoslavenske nacije. Lujo Domjan, član izvršnog odbora, izjavom kako je dosadašnje narodno jedinstvo bila prisilna forma centralizma „kojeg nikada hrvatski narod nije htio primiti“, izazvala je proteste.²⁷⁸ Na kraju je kontroverzna rezolucija ipak prihvaćena u svom punom obliku i objavljena u ožujskom broju glasila²⁷⁹, dok je Tartaglia opet izabran za predsjednika Jadranske straže.²⁸⁰

Najbolji preokret u ideologiji pokazuje članak „More i Hrvati“ kojeg Tartaglia potpisuje, objavljen u Hrvatskom glasniku. Prvo se naglašava važnost mora za Hrvate i Banovinu Hrvatsku, a tek onda za Jugoslaviju. Budućnost hrvatskog naroda, a ne onog jugoslavenskog, leži na Jadranskom moru, a „Jadranska straža“ ističe njegovu važnost za „hrvatski narod i za cjelokupnu državnu zajednicu, Jugoslaviju“, gledajući pritom u bolju i sretnu budućnost

²⁷⁷ Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu, *Zapisnik Kongresa i Glavnog odbora 1939., I. original*

²⁷⁸ Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu, *Zapisnik Kongresa i Glavnog odbora 1939., I. original*

²⁷⁹ *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, ožujak 1939., godina 17, br. 3, 166-168.

²⁸⁰ *Zapisnik Kongresa i Glavnog odbora 1939., II. original, okružnica br. 32/39 Svim Oblasnim odborima*, 26. rujna 1939. godine, Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu.

„Pomorske Banovine Hrvatske“.²⁸¹ U tim izjavama vidljiv je odmak od ideje jednog jugoslavenskog naroda i jedinstvene države; štoviše, Srbi i Slovenci skoro se u tekstu i ne spominju, a Jugoslavija je viđena kao „državna zajednica“, a ne kao jedinstvena, unitarna nacija.

U svjetlu ovoga valja sagledati izjavu Machiedo Mladinić (2005.) o rastu članova Hrvatske seljačke stranke u Jadranskoj straži 1939. godine i o pridruživanju Vlatka Mačeka njenim redovima u prosincu 1940. godine,²⁸² kao i onu Tchoukarinea (2019.) o preokretu Tartaglie i Jadranske straže prema hrvatskom Jadranskom moru naspram onog jugoslavenskog.²⁸³ Beogradske centralističke tendencije bile su prisutne skoro od početka djelovanja Jadranske straže. Međutim, sve do 1930-ih godina pitanje integralno-o-jugoslavenske ideologije nije dovedeno u pitanje, već je samo splitski odbor kao osnivač Jadranske straže pružao otpor centralističkim tendencijama beogradskog odbora. Tek se intenziviranjem sukoba oko uređenja države i nacionalnog pitanja unutar Jugoslavije 1930-ih ista politička i ideološka pitanja pojavljuju u diskursu članova Jadranske straže. Tko je te sukobe uistinu potencirao, ne možemo reći jasno, ali je nesumnjivo da je prevlast u Jadranskoj straži bila želja i splitskog odbora, koji je naginjao federalizmu, kao i beogradskog odbora, koji je težio centralizmu. Također je iz bilježaka Ante Trumbića vidljivo da je Tartaglin politički preokret prema federalizmu i razočaranje režimom²⁸⁴ duboko utjecalo na sukobe unutar članstva straže. Njegovo potpisivanje Zagrebačkog memoranduma, osnivanje Jadranskog dnevnika i približavanje Vladku Mačeku i HSS-u²⁸⁵ podjarmilo je vatre sukoba koji su unutar Jadranske straže već i prije postojali, posebice jer su Maček i Tartaglia su vidili Jadransku stražu kao suštinski hrvatsku organizaciju, što je duboko zasmetalo beogradskom odboru. Najbolji odmak u tome vidljiv je između Ljubljanske rezolucija 1935. godine i one Zagrebačke 1939. godine; ideja narodnog jedinstva već je za članove izvršnog odbora, kao i drugih oblasnih odbora Jadranske straže, počela blijediti, da bi se 1939. iz rezolucije u potpunosti izostavila.

Valja napomenuti da ovaj slijed događaja nije nepoznanica u organizacijama međuratne Jugoslavije. Dapače, izvrsnu analogiju pronalazimo u sukobu Hrvatskog Sokola sa Jugoslavenskim Sokolom 1920-ih godina, u kojem su članovi prvog zastupali decentralizaciju i bili bliski idejama Hrvatske seljačke stranke, a potonji idejama integralnog jugoslavenstva.

²⁸¹ Arhiv dr. Ive Tartaglie u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, sign. M-681/9.7, košuljica III Bc 24, 2, „More i Hrvati“, objavljeno u *Hrvatski glasnik*, 11. studenog 1939., god. II, br. 264, 10.

²⁸² Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 48.

²⁸³ Tchoukarinea, „To Serve the King“, 127.

²⁸⁴ Za Tartaglin političko-ideološki put vidi Machiedo Mladinić, *Životni put Ive Tartaglie*; Matković, „Ivo Tartaglia, naprednjaštvo i časopis *Nova Evropa*“, 181-196.

²⁸⁵ Machiedo Mladinić, *Životni put*, 148-152.

Razlika leži u tome što je nakon uspostave diktature 1929. godine Jugoslavenski Sokol kao unija Hrvatskog, Slovenskog i Srpskog Sokola raspuštena, nakon čega je nastao Sokol Kraljevine Jugoslavije koji je djelovao u skladu s ideologijom režima, pri čemu su se pripadnici Hrvatskog Sokola pridružili novonastaloj organizaciji.²⁸⁶

Bilo kako bilo, nakon zadnjeg kongresa Jadranske straže 1939. godine bilo je jasno da organizacija neće ostvariti svoj cilj stvaranja snažne pomorske Jugoslavije. Međunacionalni sukobi ostavili su dubok trag u Jugoslaviji 1930-ih isti su trag ostavili u Jadranskoj straži.²⁸⁷ Unatoč tome, tražit će opstanak zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca svojim zadnjim dahom i zadnjim riječima u svojem glasniku.²⁸⁸ Svoj kraj „Jadranska straža“ doživjela je zajedno s raspadom Jugoslavije u travnju 1941. godine; u ropotarnicu povijesti otišla je zajedno sa državom čiju je ideologiju baštinila. U poslijeratnoj Jugoslaviji, Jadranska straža ili njoj slična organizacija neće se oformiti. Ipak, natruhe interesa za nju će postojati. Inicijativa za stvaranje časopisa o pomorstvu Ministarstva pomorskih poslova ugledat će se na glasnik Jadranske straže kao pozitivan model pomorsko-propagandne publikacije. Vicko Krstulović, federalni ministar pomorstva od 1948. do 1951. godine, u svojem djelovanju i u svojoj knjizi „Jadranska orijentacija Socijalističke Jugoslavije“ objavljenoj 1967. godine govori o mnogim idejama koje imaju primjese onih Jadranske straže, poput povezivanja kopna i obale, ili razvoja luka i brodogradnje. Konkretna inicijativa ka razvoju pomorske Jugoslavije ipak neće postojati. Iako cilj nije ispunila, „Jadranska straža“ pokazala je moć Jadranskog mora koje postavljenog kao simbola jedne ideje – mora koje povezuje, metaforički i doslovno – kopno sa unutrašnjošću, primorje i kontinent.²⁸⁹

²⁸⁶ Pieter Troch, *European Review of History: Revue européenne d'histoire*. vol. 26, br. 1, 2019., 143-170., dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13507486.2018.1468735>, 60-68.

²⁸⁷ Tchoukarine, „To Serve the King“, 134-135.

²⁸⁸ Lovrić, „Prilog poznavanju“, 363.; *Službeno ilustrovano glasilo*, srpanj 1940., god. 18, br. 7.

²⁸⁹ Tchoukarine, „The Contested Adriatic Sea“, 41-47.; Tchoukarine, „To Serve the King“, 134-135.

Zaključak

„Jadranska straža“ svojim radom je završila naprasno, početkom Drugog svjetskog rata. Ostvarila je značajna postignuća – okupila je mnoštvo članova u svojim redovima i stvorila propagandnu infrastrukturu popraćenu mrežom kontakata i članova pomoću kojih je svoje ideje širila u državi i izvan njenih granica. Jugoslaviji je pomogla donacijom hidroaviona i školskog broda. Osnovala je nekoliko institucija, poput Pomorskog muzeja u Splitu, izgradila niz domova i ljetovališta diljem države, osnivala i koordinirala vlastiti glasnik i izdala niz drugih publikacija. Izuzetan je uspjeh samo postavljanje jedne transnacionalne organizacije sa vrlo aktivnim pomlatkom, unatoč logističkim poteškoćama s kojima se svaki dan borila. Unatoč svemu, „Jadranska straža“ svoj konačni cilj – preobraženje Jugoslavije u pomorsku državu – nikad nije ostvarila.

„Jadranska straža“ uvijek se predstavljala kao apolitična organizacija, što nikad nije bila. Od svog osnutka pristajala je uz režimsku ideologiju, a 1930-ih godina unutar nje je jabuku razdora predstavilo nacionalno pitanje koje, iako otegotno za njeno djelovanje, nikad nije značilo njen kraj. Do kraja postojanja, „Jadranska straža“ vjerovala je u opstanak zajedničke države pod dinastijom Karađorđević. Njeno djelovanje unutar ideološkog okvira Jugoslavije moglo bi se podijeliti na tri faze. U prvoj, zastupalo se ujedinjenje u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđević po principu unitarnog jugoslavenstva – entiteti triju naroda ujedinjeni u jedinstvenu južnoslavensku naciju, sa sačuvanim vlastitim identitetnim nacionalnim odrednicama. Iako nikad nije eksplicitno zastupala federalizam ili centralizam, morili su je unutarnji sukobi između centralistički nastrojene beogradske struje, koja je Jadransku stražu nastojala prisvojiti sebi, i federalistički nastrojene hrvatske struje unutar splitskog odbora, koja je pod svaku cijenu nastojala zadržati centralu straže u Splitu. Kroz cijelu prvu fazu, provlačila se jasna odanost dinastiji Karađorđević i zajedničkoj državi, a onaj tko je bio protiv jedinstva u straži nije bio dobrodošao. Propagandi materijali Jadranske straže obiluju pozivima na jedinstvo koje je iznimno važno u suočavanju s talijanskom prijetnjom. Za obranu je stoga potrebna jaka mornarica, ali i zajednička, jaka pomorska država. Pri tom je „naše“ zajedničko Jadransko more postala ona simbolička točka u kojoj se isprepleću prošlost, sadašnjost i budućnost tri plemena jedne nacije.

Druga faza započinje zajedno sa šestosijećanjskom diktaturom 1929. godine. „Jadranska straža“ otvoreno je prihvatila ideologiju integralnog jugoslavenstva. U kraljevoj diktaturi vidjela spas Jugoslavije i novu priliku za suživot. Počinju se brisati jasne crte između Srba, Hrvata i Slovenaca koji tim činom postaju „Jugoslaveni“, a i Jadransko more postaje

„jugoslavensko“ u njenoj ikonografiji, čime se ponovno mobilizira u ideološke svrhe. S tim bitan faktor djelovanja društva postaju mladi – oni, kao budućnost Jugoslavije, moraju se obrazovati i odgajati u nacionalnom duhu, postajući pravi Jugoslaveni. Kako je postalo očito s vremenom da se kolektivni identitet neće stvoriti, te kako je vidljiv bio nemar državne vlasti prema Jadranu, nacionalna politika počela je ulaziti duboko u svakodnevicu Jadranske straže. Početak napada na predsjednika Ivu Tartagliu zbog njegovih političkih stavova kulminirao sukobima unutar same straže, čemu nisu pomogle njegove opaske državnoj upravi zbog nemara prema potrebama primorja. Unatoč naznakama sukoba, čak i kada je postalo jasno da Jugoslavija neće ispuniti temeljne zahtjeve straže o reorijentaciji države prema Jadranu, straža javno ostaje vjerna režimu. Rezolucija sa kongresa u Ljubljani 1935. godine je Jadranska straža prihvatila je režimsku ideologiju „državnog i nacionalnog edinstva“, afirmirajući postojanje jedne države i jedne nacije, ili nacionalnosti, unutar nje. Tim kongresom završena je druga faza.

Treća i posljednja faza označena je sve oštrijim napadima na državne institucije koje nisu učinile skoro pa ništa po pitanju napretka pomorskog života Jugoslavije. Stagnacija luka, nedostatak željezničke infrastrukture, prepuštanje brodarstva stranom kapitalu – kritike su koje je upućivao Ivo Tartaglia, ali i uredništvo Jadranske straže putem svojeg glasnika. Iako nikad nisu prelazile u eksplicitne napade, niti se ikad propitkivalo jedinstvo pod dinastijom Karađorđević, slobodnije se pristupalo kritiziranju onih koji cilj Jadranske straže nisu razumjeli niti htjeli ostvariti. S tim je uslijedio i pad aktivnosti nekoć prominentnih kontinentalnih odbora iz Srbije i Bosne i Hercegovine, dok su slovenski i hrvatski odbori pokazali značajan razvoj aktivnosti. Istovremeno su se politički sukobi i promjene odrazili na Jadransku stražu. Sjednica glavnog odbora u Splitu 1937. godine označila je prekretnicu u ideologiji, pa se ideja nacionalnog jedinstva polako briše iz opusa Jadranske straže. Na kongresu 1939. godine u Zagrebu, ona se iz rezolucije u potpunosti eliminira, iako vjernost zajedničkoj državi triju „plemena“ pod dinastijom Karađorđević opstaje. Zapisnici spomenute sjednice i spomenutog kongresa pokazuju da je sukob oko državnog ustrojstva – federalizam naspram centralizma – sada prešao u otvoreni sukob o nacionalnom pitanju. Hrvatska grana straže, predvođena splitskim odborom, osjećala se ugroženom od strane srpske, dok je srpska – predvođena beogradskim ogrankom – otvoreno optuživala hrvatsku stranu za zatiranje nacionalnog jedinstva, napuštanje ideologije Jadranske straže i rušenje države. Nije slučajnost što je Ivo Tartaglia kao prominentna ličnost Jadranske straže bio u srži ovih sukoba – njegov okret federalizmu i Mačekovom HSS-u potpalio je vatre sukoba i bio trn u oku beogradskom odboru, čiji su članovi zahtijevali njegovu izravnu ostavku na poziciju predsjednika Jadranske straže.

Ovaj rad tek je mali doprinos historiografiji o Jadranskoj straži. O njenom djelovanju preostaje još puno pitanja. Kako je Jadransku stražu u kontekstu međuratnih zbivanja percipirao slovenski ogranak, s obzirom na njegovu angažiranost u njenom djelovanju? Je li, poput beogradskog i splitskog odbora, za nju imao planove koji su nadilazili njene pravilnikom definirane ciljeve? Kako je među američkom emigracijom djelovala poslijeratna „Jadranska straža“ koja se održala sve do 1957. godine, nakon raspada Kraljevine Jugoslavije i matične organizacije? Jesu li druge važne ličnosti, osim onih Vladka Mačeka, Ante Trumbića i Ivana Meštrovića, bile zainteresirane za događanja unutar Jadranske straže? Je li u mislima Ive Tartaglie postojala mogućnost preobraženja Jadranske straže u svojevrsnu „Hrvatsku stražu“? Zašto je „Jadranska straža“ u svojoj srži ostala režimska stranka čak i 1935. godine, kada je postalo jasno da od reorijentacije Jugoslavije prema moru neće biti ništa? Iako je ostala vjerna Karađorđevićima i nikad nije zastupala izlaženje iz okvira državne zajednice Srba, Hrvata i Slovenaca, je li promjena u ideologiji Jadranske straže od 1935. do 1939. godine bila samo faza prije njenog hipotetskog preobražaja u potpuno hrvatsku organizaciju? Vidljivo je da je Vladko Maček s Ivom Tartagliom planirao njenu transformaciju, ali u što točno? Na ova pitanja historiografija tek treba odgovoriti. Ovaj rad može poslužiti kao podloga budućim istraživanjima i kao motivacija za istraživanje drugih, sličnih međuratnih udruženja koji su pomagali stvaranju Jugoslavije i jugoslavenskog identiteta.

Literatura

Arhivski fondovi

- Arhiv Jadranske straže u fondu Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu
- Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu
- Sveučilišna knjižnica u Splitu, Zbirka rukopisa i starih knjiga: Arhiv dr. Ive Tartaglie

Periodika

- Digitalizirana zbirka periodike knjižnice Kongresa Sjedinjenih Američkih Država - *Library of Congress: Chronicling America*. dostupno na: <https://chroniclingamerica.loc.gov/>
- *Novo doba*, Split 1918.-1941.
- *Službeno Ilustrovano Glasilo „Jadranske straže“ centrale u Splitu*, Centralni odbor „Jadranske straže“ u Splitu, godište 1.-19., godina 1923.-1941.

Objavljeni izvori

- Šišić, Ferdo. *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu: zbirka akata i dokumenata*. Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb 1920.
- Štambuk-Škalić, Marina i Matijević, Zlatko. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918.-1919. (izabrani dokumenti). *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, Vol. 14, br. 1, 2008., str. 71-156, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29293>
- ur. Jakir, Aleksandar i Machiedo-Mladinić, Norka. *Izabrani spisi Ive Tartaglie*. Filozofski fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, Split 2013.
- ur. Machiedo-Mladinić, Norka. *Prijatelji: dopisivanje Ivana Meštrovića s Ivom Tartagliom u razdoblju od 1905. do 1948. godine*. Književni krug Split, Split 2015.

Monografije

- Axboe Nielsen, Christian. *Making Yugoslavs: Identity in Kin Aleksandar's Yugoslavia*. University of Toronto Press, Toronto 2014.
- Banac, Ivo. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Globus, Zagreb 1989.
- Cattaruzza, Marina. *Italy and Its Eastern Border, 1866-2016*. Routledge, New York 2017.
- Jakir, Aleksandar. *Hrvatska povijest u 20. stoljeću: Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941*. Leykam International, Zagreb 2018.
- Kovačić Mihaela. *Arhiv dr. Ive Tartaglie u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*. Sveučilišna knjižnica u Splitu, Split 2013.
- Krizman, Bogdan. *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu: Hrvatsko-srpski politički odnosi*. Globus, Zagreb 1989.
- Machiedo Mladinić, Norka. *„Jadranska straža“ 1922.-1941*. Dom i Svijet, Zagreb 2005.

- Machiedo Mladinić, Norka. *Životni put Ive Tartaglie*. Književni krug Split, Split 2001.
- Pederin, Ivan. *Jadransko pitanje*. Maveda, Rijeka 2007.
- Pergher, Robert. *Sovereignty and Settlement in Italy's Borderlands, 1922-1943*. Cambridge University Press, Cambridge 2018.
- prir. Matković, Stjepan; Trogrlić, Marko. *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938.*, sv. 1, Hrvatski institut za povijest - Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Zagreb - Split 2019.
- prir. Matković, Stjepan; Trogrlić, Marko. *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938.*, sv. 2, Hrvatski institut za povijest - Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Zagreb - Split 2019.
- Rubić, Ivo. „*Jadranska straža*“ kroz deset godina (1922-1932). Beograd, 1932.
- Šišić, Ferdo. *Predratna politika Italije i postanak Londonskog pakta*. Pomorska biblioteka Jadranske straže, 1933.
- Šute, Ivica. *Hrvatska povijest u 20. stoljeću: Hrvatska povijest 1918.-1941*. Leykam International, Zagreb 2019.
- ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*, Književni krug Split, Split 2016.
- ur. Marin, Marino. *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa „Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918.-1943.)*, Hrvatski institut za povijest - Društvo „Egzodus istarskih Hrvata“, Zagreb 2001.
- Večerina, Duško. *Talijanski iredentizam*. Vlastita naklada, Zagreb 2005.

Članci

- Antić, Ljubomir. „Nacionalna ideologija jugoslavenstva kod Hrvata u dvadesetom stoljeću“, u ur. Ljubomir Antić, *Hrvatska politika u dvadesetom stoljeću*, Zagreb 2006.
- Bulimbašić, Sandi. „Ivo Tartaglia i društvo hrvatskih umjetnika „Medulić“, “, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016., 225-242.
- Domazet, Mladenko. „Ivo Tartaglia između prijateljstva i javnog diskursa prilikom postavljanja spomenika Grguru Ninskome na Peristilu“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016., 263-270.

- Dukovski, Darko. „Dva egzodusa: hrvatski (1919.-1941.) i talijanski (1943.-1955.)“. *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, br. 15, 2008., str. 129-165, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/35558>
- Đurašković, Stevo. „Ideologija Organizacije jugoslavenskih nacionalista (Orjuna)“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, 2011., 225-247.
- Giomi, Fabio i Petrungaro, Stefano. „Voluntary associations, state and gender in interwar Yugoslavia. An introduction“. *European Review of History: Revue Européenne d'histoire*, vol. 26, br. 1, 2018., str. 1-18, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13507486.2018.1471043>
- Gross, Mirjana. „Nacionalne ideje studentske omladine u Hrvatskoj uoči I. svjetskog rata“, *Historijski zbornik*, vol. 21-22, Zagreb 1968.-1969., 75-143.
- Lovrić, Mirja. „Hrvatski pomorski muzej u Splitu. *Informatica Museologica*“, vol. 36, br. 1-2, 2005., 39-53., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/140269>
- Lovrić, Mirja. „Prilog poznavanju izdavačke djelatnosti Jadranske straže iz fonda knjižnice Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu“. *Kulturna baština*, br. 35, 2009. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=98961
- Machiedo, Mladinić, „Političko opredjeljenje i umjetnički rad mladog Meštrovića“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 41, br. 1, 2009., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/48005>
- Marijan Buljan, „Ivo Tartaglia i Jadranski dnevnik (1934.-1938.)“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016., 197-218.
- Marijan Čipčić, „Dr. Ivo Tartaglia – prvi ban Primorske banovine“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016.
- Matijević, Zlatko. „Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu: Osnutak, djelovanje i nestanak (1918./1919.)“. *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, Vol. 14, br. 1, 2008., str. 35-66, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29290>
- Matković, Stjepan. „Ivo Tartaglia, naprednjaštvo i časopis *Nova Evropa*“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016., 181-196.

- Petrinović, Ivo. „Ante Tresić Pavičić od starčevićanstva preko jugoslavenstva do povratka starčevićanstvu“, *Kulturna baština*, br. 31, str. 237-266, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/164218>
- Prijatelj Pavičić, Ivana. „O sudbini spomenika Grguru Ninskome nakon 1929. godine“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016., 281-308.
- Rudolf, Davorin. „Granice s Italijom u mirovnim ugovorima nakon Prvog i Drugog svjetskog rata“. *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, br. 15, 2008., str. 61-80, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/35547>
- Rudolf, Davorin. „Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike“. *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 12, 2013., str. 9-25, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/116433>
- Tchoukarine, Igor. „The Contested Adriatic Sea: The Adriatic Guard and Identity Politics in Interwar Yugoslavia“. *Austrian History Yearbook*, vol. 42, 2011., str. 33-51, Dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S0067237811000038>
- Tchoukarine, Igor. „'The Sea connects: it does not divide': Czech tourism on the interwar Adriatic“. *Journal of Tourism History*. vol. 6, Br. 2-3, str. 139-157, 2014., dostupno na: <https://doi.org/10.1080/1755182X.2014.953214>
- Tchoukarine, Igor. „To serve the King, the State and the people: the Adriatic Guard's ambiguous position in interwar Yugoslavia“. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, vol. 26, br. 1, str. 121-140, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13507486.2018.1468737>
- Troch, Peter. „Interwar Yugoslav state-building and the changing social position of the Sokol gymnastics movement“. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*. vol. 26, br. 1, str. 60-83, 2019., dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13507486.2018.1468735>
- Tudor, Gordana. „Jadranska izložba u Splitu 1925. godine“. *Kulturna baština*, No. 41, 2015., 147-172, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/167061>
- Zimmermann, Tanja. „Meštrović i Tartaglia: kip biskupa Grgura Ninskoga između umjetnosti i politike, između hrvatske i jugoslavenske kulture sjećanja“, u *Ivo Tartaglia: političar i intelektualac. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Ivo Tartaglia i njegovo doba“ održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu*“, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan. Književni krug Split, Split 2016., 271-279.

Popis priloga

- Tablica 1. Sadržaj *Naputka* delegacije Narodnog vijeća, oblikovao autor prema Šute, Ivica. *Hrvatska povijest u 20. stoljeću: Hrvatska povijest 1918.-1941.* Leykam International, Zagreb 2019., str. 35.
- Tablica 2. Stanje odbora i povjereništava Jadranske straže krajem 1924. godine, *Statistika Jadranske straže u 1924.*, Arhiv J. S., kutija 1924/2
- Tablica 3. Vrsta i broj članova Jadranske straže na osnovu poslanih statističkih izvještaja krajem 1924. godine, *Pravilnik Jadranske straže sa dodacima: poslovnik udruženja, financijski pravilnik*, Split, 1931., Fond biblioteke Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu
- Tablica 4. prva uprava centralnog odbora Jadranske straže u Splitu, Machiedo Mladinić, *Jadranska straža*, 27-28.; „Za našu ratnu mornaricu. Konstituirajuća skupština Jadranske straže.“, *Novo doba*, 20. februara 1922., god. 5., br. 41., 1.
- Slika 1-3. Diplome dodijeljene donatorima Jadranske straže, po kategorijama „Član utemeljitelj“, „Dobrotvor“ i „Veliki dobrotvor“, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 4. Skica prostorija Jadranske straže u Tartaglinoj zgradi, prvi kat, 1930. godina, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 5. Kongres u Sarajevu 1929. godine, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“, objavljeno u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1928., god. 7, br. 8, 211.
- Slika 6. i 7. Kongres u Sarajevu 1929. godine; na prvoj slici u sredini Ivo Tartaglia, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“, objavljeno u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1928., god. 7, br. 8, 211
- Slika 8. Naslovnica Mladog stražara, lista pomlatka Jadranske Straže, 15. veljače 1930. godine, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 9. Naslovnica Službenog ilustrovanog glasila Jadranske straže, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1930., god. 8, br. 5.
- Slika 10. Naslovnica glasnika udruženja „Jadranska straža“, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, kolovoz 1929., god. 7, br. 8.
- Slika 11. Nacrt barake Jadranske straže za nastambu ferijalnog saveza, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 12 i 13. Pomladak Jadranske straže na prvom maršu u Ljubljani 1935. godine, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, listopad 1935., god. 13, br. 10, 410-411
- Slika 14. i 15. Uniforme pomlatka Jadranske straže, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1934., god. 12, br. 4.

- Slika 16. Plakat za javnost povodom manifestacije Jadranskih dana. U njihovoj provedbi sudjelovali su razni sportski klubovi, glazbena udruženja, pa i sama vojska, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 17-18. Notni zapisi za koračnicu Jadranske straže, s potpisom Vjekoslava Parme, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 19. Zastava Jadranske straže iz 1933. godine; vidljivi je simbol Jadranske straže, buzdovan kraljevića Marka, kao i geslo „Čuvajmo naše more“, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, svibanj 1933., god. 11, br. 5, 187
- Slika 20. Ivo Tartaglia s princom Petrom Karađorđevićem 1930. godine, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“; objavljena u *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, travanj 1930., god. 8, br. 8, 199.
- Slika 21. Plakat s pozivom na svečanost obilježavanja rođendana prestolonasljednika Petra. Slične poruke vidljive su ovdje s pozivom za svečanosti Jadranske straže u Splitu od 6. do 8. rujna 1933. godine povodom rođendana prestolonasljednika Petra, Arhiv J. S., kutija „Fotografije, oglasi, štampani prilozi“
- Slika 22. Meštrovićev „Kraljev kamen“ – idejna skica, *Službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže*, studeni 1929. godine, god. 7, br. 11, 305.

Sažetak

„Jadranska straža“ osnovana je 19. veljače 1922. godine u Splitu, u jeku Prvog svjetskog rata, osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i talijanske okupacije istočno jadranske obale. Ova nominalno apolitična građanska organizacija za svoj cilj postavila je reorijentaciju novonastale Kraljevine prema Jadranskom moru, u ekonomskom i vojnom smislu. Pod svojim barjakom okupila je tisuće ljudi, a putem propagande je širila svoje postulate kako širom međuratne Jugoslavije, tako i izvan njenih granica, među jugoslavenkom emigracijom. Ovaj rad nastoji postaviti Jadransku stražu u širi kontekst: sagledava njeno djelovanje u službi državne ideologije integralnog jugoslavenstva i način na koji je mobilizirala Jadransko more u svrhu širenja svojih ideja. Analizira se odnos beogradskog i splitskog odbora Jadranske straže kao najvažnijih faktora u organizaciji, uzimajući u obzir pritom višeslojne sukobe između federalističkih, hrvatskih i centralističkih srpskih struja u nacionalnoj politici. Na ovaj način daje se nova perspektiva na Jadransku stražu. Bila je sve osim apolitična, stavivši se u službu režimske integralno jugoslavenske ideologije i dopuštajući svakodnevnoj nacionalnoj politici uvlačenje u srž organizacije. Ovaj rad mali je doprinos dosad skromnoj historiografiji o Jadranskoj straži i služi kao poticaj za daljnja istraživanja.

Summary

The Adriatic Guard was founded on February 19th, 1922, in Split, in the wake of World War I, the founding of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, and Italy's occupation of the eastern Adriatic coast. This nominally apolitical civilian organization set its sights reorientating the newly founded Kingdom towards the Adriatic Sea, both economically and militaristically. Under its banner, it gathered thousands of people, and through its propaganda, it spread its postulates far and wide, both in the interwar Yugoslavia and beyond, among the Yugoslavian emigrants. This thesis seeks to set the Adriatic Guard in a wider context: by looking at its activities in direct or indirect service of the state's integral Yugoslav ideology and the way it mobilized the Adriatic Sea to advance its goals. It also analyses the relationship between the Belgrade and Split councils as two main factors in the Adriatic Guard, taking into account the complex conflicts of the federalist Croatian and centralist Serbian in the nation's politics. In this way, a new perspective of the Adriatic Guard is given. It was everything but apolitical, setting itself openly in the service of the regime's integral Yugoslav ideology, and letting the everyday national politics seep into its very being. This thesis is a small contribution to the as of yet modest historiography on the Adriatic Guard, and serves as an incentive for further research.

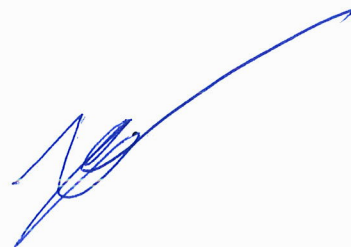
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja LUKA URSIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice EDUKACIJE POVIJESTI I ENGLJSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 06. 09. 2021.

Potpis



OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	LUKA URSIĆ
NASLOV RADA	"JADRANSKA STRAŽA" U MONARHIJSKOJ JUGOSLAVIJI
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	POVIJEST
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	PROF. DR. SC. ALEKSANDAR JAKIR
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. PROF. DR. SC. ALEKSANDAR JAKIR 2. IZV. PROF. DR. SC. EDI MILOŠ 3. IZV. PROF. DR. SC. MLADENKO DOMAZET

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog (diplomskog rada) (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

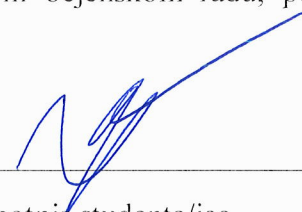
☒ a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

SPLIT, 06. 09. 2021.
mjesto, datum


potpis studenta/ice